BİLİM ve SANAT 46

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ / EKİM 1984

200 TL

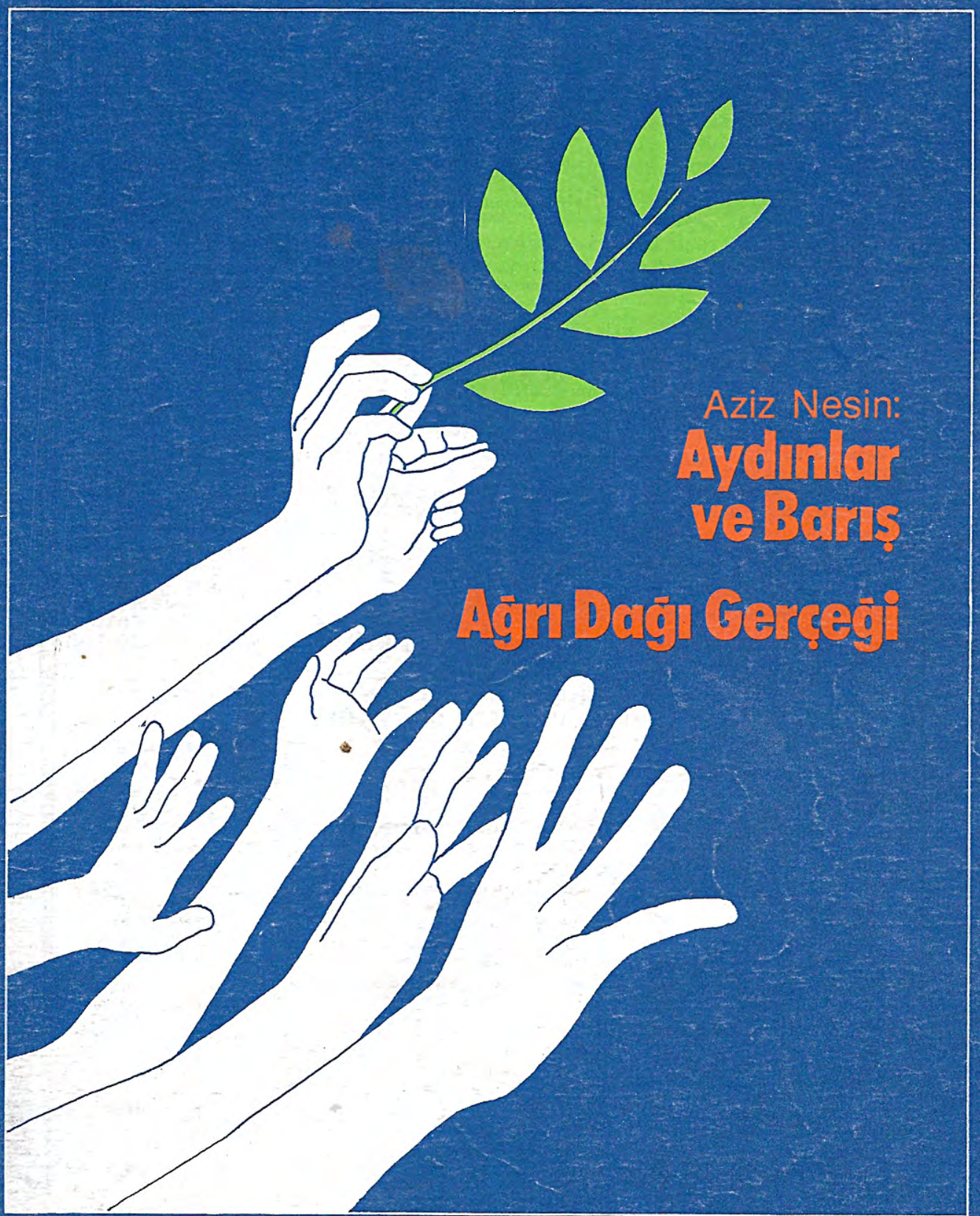

Aziz Nesin:
Aydınlar ve Barış

Ağrı Dağı Gerçeği

Çağdaş Yayınları

OKURLARIMIZA ÖNEMLİ DUYURU

PTT giderlerinin yeniden artışı nedeniyle ödemeli kitap yollamak çok pahalılaştı. Neredeyse PTT ücreti, istenen kitabın ederine eş duruma geldi. Bu nedenle, kitap isteyenler ödemeli isteme yerine bedelini ve PTT giderlerini peşin yollarlarsa yararlarına olur.

Okuyucular için sipariş tutarına ortalama:

1 kitap için 80.–
2 kitap için 100.–
3 – 5 kitap için 125.–
6 – 10 kitap için 175.– lira

olan PTT giderlerini eklemelidir. İstek mektubunda gönderilen para makbuzunun tarih ve numarasını da belirtmek yararlı olur.

Kitap bedelini pul olarak gönderip, istekte bulunacakların yukarıda belirtilen PTT giderlerini de sipariş tutarlarına eklemelerini önemle rica ederiz.

Önemli Not: 1500 TL'den az siparişlerin ÖDEMELİ istenmemesini dileriz. Aksi halde yollayamayacağımızı bir kez daha belirtiriz.

Bu koşullarda ödemeli kitap isteyen okurlarımızdan isteklerini yenilemelerini rica ederiz.

BULUNAN YAYINLARIMIZ

DENEME DİZİSİ

Oktay Akbal:	Anılar ve Söyleşiler	250.–
Ahmet Rasim:	Anılar ve Söyleşiler	300.–
Vedat Nedim Tör:	Kemalizmin Dramı	200.–
Prof. Akşit Göktürk:	Okuma Uğraşı 2. bası	150.–
Şevket Süreyya Aydemir:	Kırmızı Mektuplar ve Son Yazıları	150.–
Prof. Macit Gökberk:	Değişen Dünya, Değişen Dil	150.–
Nadir Nadi:	Uyarılar 3. bası	250.–
Hıfzı V. Velidedeoğlu:	Yol Kesen Irmak	350.–
İlhan Selçuk:	Atatürkçülüğün Alfabesi 2. bası	200.–
Prof. Nusret Hızır:	Felsefe Yazıları 2. bası	250.–
Mehmet Kemal:	Şairler Dövüşür	250.–
Oktay Akbal:	Dünyaya Açılmak	200.-
Nadir Nadi:	Ben Atatürkçü Değilim. 4. bası	200.–
Samim Kocagöz:	Roman ve Yazarlık Onuru	200.–

TARİH – ANI – GEZİ – OLAY DİZİSİ

Mehmed Kemal:	Türkiye'nin Kalbi Ankara	350.–
Hıfzı V. Velidedeoğlu:	Ailenin Çilesi Boşanma	200.–
Hıfzı V. Velidedeoğlu:	Söylev 12. bası	400.–
Hıfzı V. Velidedeoğlu:	Söylev Belgeler	300.–
Azra Erhat:	Mektuplarıyla Halikarnas Balıkçısı 2. bası	200.–
Kemal Üstün:	Menemen Olayı ve Kubilay 3. bası	150.–
Oktay Akbal:	Geçmişin Kuşları	250.–
Nadir Nadi:	Perde Aralığından 3. Bası	250.–
Meral Tolluoğlu:	Babam Nurullah Ataç	200.–
Nadir Nadi:	Olur Şey Değil 2. bası	200.–
Ebubekir Hazım	Belgelerle Kurtuluş Savaşı Anıları	200.–
Tepeyran:	Savaş Anıları	200.–
Erol Ulubelen:	İngiliz Gizli Belgelerinde Türkiye	350.–
Cemal Madanoğlu:	Anılar I. Bölüm	400.–
Talip Apaydın:	Köy Enstitüsü Yılları	300.–

BAĞIMSIZ DİZİ

Philipp Soupoult:	Şarlo	150.–
Kemal Özer:	Sanatçılarla Konuşmalar	150.–
Atena Deponte:	Yaşayan Kosta	150.–
Benjamin Farrington:	Darwin Gerçeği	200.–

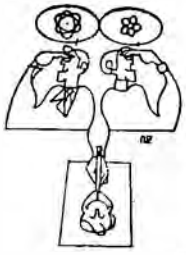

YAŞAMLA DOĞRULANAN

Yaşadığımız günlerde ülkemizde "aydın" ve "aydınlanma" kavramlarının ve işlevsel önemlerinin düşün yaşamımızdaki yatalaklığından devindiği gözlenmektedir. Görülmektedir ki, toplumun maddi ve manevi yaşamının doğurganlığı bilimsel düşüncenin yol gösterici yaratıcılığıyla güç kazanmaktadır. Doğru'nun dik yamaçlarını da kapsayan tükenmez bir çabadır bu.

Bu bağlamda, toplumumuzun düşün yaşamına ve aydınlanma ufkuna, yarım yüzyıla yaklaşan düşün ve yazın emekçiliğiyle kalıcı ve göz kamaştırıcı katkılar armağan eden Aziz Nesin'in Bilim ve Sanat okuyucuları için kaleme aldığı "Aydınlar ve Barış" başlıklı yazısını yayımlamaktan onur, bir aydınlık ustasını selamlamaktan kıvanç duyuyoruz...

Bu sayımızda bulacağınız "Ağrı Dağı Gerçeği", ABD Temsilciler Meclisi ve Senato Dış İlişkiler Komisyonu'nda kabul edilen malum karar tasarılarının açıklanması ve Türkiye'deki yankılarından önce kaleme alınmıştır; bunu özellikle belirtiyoruz. Bir dağcılık uzmanı olan Sönmez Targan, alanı ile ilgili deney ve gözlemlerini ulusal ve evrensel duyarlılıklarla kaleme alırken, bir gerçeğin bir kez daha yinelenmesine yarar sağlamıştır: O da, aydın yurtseverliğin yaşamda sınanan, yaşamda doğrulanan anlamı ve kuvvetidir. "Ağrı Dağı Gerçeği"nin bugüne dek gün yüzüne çıkmamış, çıkartılmamış bir dizi soru işaretlerine aydınlık getirecek niteliğiyle belleklerde yer edeceğine inanıyoruz.

Dünyanın ve ülkemizin aydınlığı için,

Bilim ve Sanat aydınlığıyla,

Sevgiyle ve dostlukla...

AZİZ NESİN/ Kaçıncı Dünya Savaşındayız? AYDINLAR ve BARIŞ 4

INGRID RASCH-OLOV RASCH/ Üçüncü Dünya Savaşı Burada Başlayabilir (Çeviren: Gürhan Uçkan) 6

SARGUT ŞÖLÇÜN/ 2x35 Yıl Bayrak Yarışı(1) Bir ülkenin/ulusun önüne geçilemeyen bölünmesiyle ilgili bir anti-tarih denemesi 8

HIFZI TOPUZ/ Kara Afrika'da Hükümet Darbeleri 13

ALİ S.GİTMEZ/ Üniversiteler Açılırken... Bilimin Taşralılaştırılması 16

HALDUN ÖZEN - METE TUNÇAY/ 1933 Darülfünun Tasviyesinde (Fen ve tıp fakülteleriyle eczacı dişçi mekteplerinden) Atılanlar 21

SÖNMEZ TARGAN/ Ağrı Dağı Gerçeği 26

YAVUZ SABUNCU/1924 Anayasasından 1982'ye 30

HASAN CANER/ 5. Planda Sağlık Hizmetleri... Ver Parayı Al Sağlığı 32

YILMAZ ONAY/ Brecht'in Tiyatrosu'nun 35. yılında Kültür Mirasına İki Yaklaşım 36

ÇETİN ÖNER/ "Arkadaş"ımdı... 39

SÜLEYMAN COŞKUN/ Müzik Dünyasının Yitirdiği Ünlü Besteci Niyazi Tagizade ile Konuşma 40

ÖZDEMİR İNCE/ İki Kitap 42

MUZAFFER UYGUNER/ Ansiklopediler Üzerine 44

REMZİ İNANÇ/ Kırk Yıl Önceki Dergiler BARIŞ DÜNYASI 46

GEÇTİĞİMİZ GÜNLER 49

SEMİH GÜMÜŞ ACAR/ "Yarın Gençliğin Sözü Söz Hakkı Olmaya Çalışıyor" 50

FERRUH DOĞAN, HATAY DUMLUPINAR, MURAT ÖZMENEK/ Karikatürler

MUSTAFA OKAN/Kapak

Sahibi: Ali Naki ÖNER • Genel Yayın Yönetmeni: Varlık ÖZMENEK • Genel Yayın Danışmanı: Güney GÖNENÇ • Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: İrfan AYDIN • Yazışma Adresi: Sümer Sok. 36/1-A Kızılay/Ankara, Tel: 30 11 66 • Posta Çeki No. 12526 1 • İstanbul Bürosu: Dikna S. ERDEN, Molla Fenari Sk. Nadir Han, Kat.5, Cağaloğlu, Tel: 5205420 • İzmir Temsilcisi: Taner ÜNLÜ, Tibas İşhanı 5/506, Konak, Tel: 148608 • İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box 38045, 10064 Stockholm • Grafik Düzenleme: Teknik Büro • Dizgi: TEMPO—183465 • Film: REPROMAT • Baskı: Daily News Ofset Tesisleri • Dağıtım: Yetkin • Abone: Yıllık 1800, altı aylık 1000 TL; Avrupa: Yıllık 25 DM; ABD: Yıllık (uçakla) 60 DM; Avustralya: 70 DM • İlan Koşulları: Arka kapak 70.000, kapak içi 60.000, iç sayfalar: tam 30.000, üçte iki 20.000, yarım 15.000, çeyrek 10.000 TL

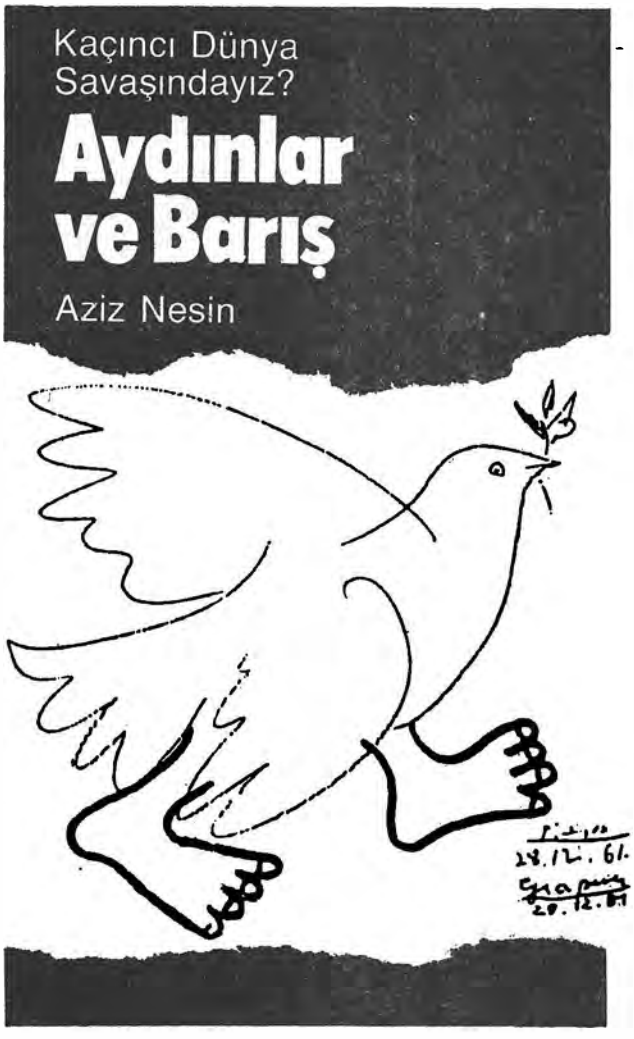

Barışın karşıtı olan savaş nedir? Elli küsur yıl önceden kalma askerlik bilgime göre, "Savaş, seferberlik ilanı anından antlaşma yapılana dek iki devlet arasındaki durumdur". Bugünkü anlamda savaşın ne olduğunu anlatamayan bir tanım bu. TDK'nun Türkçe Sözlük'ünde savaşın tanımı şöyle: "Ekonomik ve politik amaçlarına ulaşabilmek için devletlerin ya da toplumsal sınıfların giriştikleri silahlı eylem."

Elli yıl önce bizdeki savaşın tanımında "toplumsal sınıflar"ın yeri yoktu.

Hiçbir tanım sürgit değerini ve doğruluğunu koruyamıyor. Zamanın değişen koşullarına göre tanımlar da değişiyor ve yeni biçimler alıyor. Bu yüzden tanımlara sürekli belbağlamamız doğru değil. Bir zaman için doğru sayılan bir tanım, bir zaman sonra eksik kalıyor ve geçerliğini yitiriyor. Ama yine de kimi durumları anlayabilmemiz ve anlatabilmemiz için tanımların saptanması gerekiyor.

Türkçe Sözlük'teki savaş tanımının da eskidiği, günümüz savaşlarına bakarak, eksik kaldığı belli. Yeni bir savaş tanımı denemesine girişecek değilim. Ancak bu tanımın da eskidiğini sayılara da dayanarak kanıtlamak istiyorum.

Tarihler, İkinci Dünya Savaşı bitiminden günümüze dek kırk yıldır bir dünya savaşı olmadığını yazacaklar. Gerçekten de bir dünya savaşı yok mu, olmuyor mu? Yoksa bir dünya savaşının içindeyiz de haberimiz mi yok? Evet, birinci ve ikinci gibi sayılanmış bir dünya savaşı olmamıştır kırk yıldır. Bir de yaşadıklarımıza ve yaşadıklarımızı anlatan şu sayılara bakalım.

Savaş, yoketmek, ortadan kaldırmak ve insanları öldürmek amacına yöneliktir. İkinci Dünya Savaşı'nda, yirmi milyon insan öldürülmüştür. Değişik uluslardan altmış milyon insan öldürülmemiş olsaydı, o yaklaşık beş yıl süren (1939 - 1945) zaman dilimine İkinci Dünya Savaşı adını vermezdik. Peki, İkinci Dünya Savaşı bitiminden bugüne dek, insanların öldürülmesi bakımından durum nedir? Bilimsel bir yazanaktaki sayıyı bildiriyorum: İkinci Dünya Savaşı sonundan bugüne dek yapılan bölgesel savaşlarda yirmibeş milyon insan öldürülmüştür. Devletlerin kendi içlerindeki savaşlarda (içsavaş, sınıf savaşı, anarşi vb.) ölenler bu sayının içinde değildir. Bunların kesin sayısını bilmesek de, onbeş milyon dolaylarında olduğunu kestirebiliriz. Yine bilimsel bir yazanağa göre, dünyada her yıl açlıktan ölenlerin sayısı elli milyondur ve gelecek yıl bu sayının ellibeş milyona yükseleceği sanılmaktadır.

Yoketmeyi, öldürmeyi amaçlayan savaş insansoyuna daha başka ne yapabilirdi? Bölgesel savaşlardan şimdiye dek 25 milyon, devlet içi savaşlarda 15 milyon ve her yıl açlıktan 50 milyon ölmüşse, ölmekteyse, nasıl olur da biz hâlâ bir dünya savaşı olmadığını söyleyebiliriz? Bugün sayısı konulmamış, adına daha üçüncü nitemi eklenmemiş bir dünya savaşı içinde yaşıyoruz.

Salt iki devlet arasında, ya da kimi devletlerin kendi içinde geçtiği için mi bu savaşlara dünya savaşı denilmiyor ve sayı verilmiyor? Burada bir kandırmaca olduğu, belki de kendi kendimizi kandırdığımız açık. Örneğin iki komşumuz İran - Irak savaşının gerçekte salt bu iki devlet arasında geçmeyip başka devletlerin de dolaylı olarak bu savaşa katılmış oldukları şurdan da belli ki, ileri teknik düzeye ulaşmış ve sözde bu savaşa katılmamış devletlerden kimisi, salt giyim, yiyim, araç-gereç değil, hem İran'a, hem Irak'a aynı silahları aynı zamanda satmakta ve yine savaşta bozulan İran ve Irak tanklarını, savaş araçlarını onarmaktadırlar.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana bütün dünyada sürmekte olan bu savaşa hâlâ dünya savaşı denilmemesinin ve Üçüncü Dünya Savaşı diye sayılanmamasının gerçek nedeni, o teknik üstünlükleri olan büyük devletlerin kendi ülkelerine savaşın edimsel olarak (fiilen) bulaşmamasının bencilliğidir.

AYDINLAR NİÇİN BARIŞÇI OLMAK ZORUNDADIR

Aydın kişi barışçı olmak, barışsever olmak, barışı kurmak ve korumak ve bu uğurda savaşım vermek zorundadır; savaşım vermek zorundadır, çünkü barış bir edilginlik değildir. Aydın, barışçı olmak zorundadır; çünkü, barış, aydının kendisini, özünü, varlığını, varolma gerekçesini koruması, daha doğrusu bir anlama "nefis savunması"dır.

Her insanın, o insanı bütünleyip insan yapan ve başka yaratıklardan ayıran, birbirinden ayrılmaz iki varlığı vardır; biri görünen fizik ve biyolojik varlığı, biri de görünmeyen ama belirtileriyle belli olan manevi varlığı... Görünmeyen, ama davranışlarımızla, eylemlerimizle, edim-

lerimizle belli ettiğimiz manevi varlığımız kültürümüzdür. İnsan, manevi varlığının zenginliği oranında aydındır. Savaş, insanları salt fizik ve biyolojik varlık olarak yoketmiyor, kültürümüzü de, manevi varlığımızı da yokediyor. İnsanları manevi zenginliklerinden yoksun bırakıyor, geriye insandan kala kala bir fizik ve biyolojik varlık kalıyor ki, bu kalan insanın bütünü değildir..

Bir aydın, kendisini aydın yapan değerlerden, özelliklerden, niteliklerden yoksun kalarak salt tartıda şu kadar kilo diye ölçülebilen canlı fizik ve biyolojik bir varlık değildir; o zaman salhanede kesimden önce tartıya çekilen sığırla insanın ayrımı kalmaz. Bizler, biyolojik ve manevi varlığımızla birlikte insanız ve manevi varlığımızın zenginliği oranında aydınız.

Biyolojik varlığımız olan canımız kutsaldır, onu korumak, canımızı savunmak nasıl en ön hakkımızsa, insanlığımızı bütünleyen, bizi insan yapan, insanı başka yaratıklardan ayıran manevi varlığımızı da savunmak yine canımızı, kendimizi savunmamız demektir. Yoksa, aydının barıştan yana oluşu, salt bir acıma duygusunun, başkalarına vahvah demenin bir duygusallığı değildir; aydının kendini savunmasıdır. Elbet acıma duygusu, başkalarına yapılanı kendine yapılmış saymak da çok önemli bir insancıllıktır; ama aydının barışçı olmasının ana nedeni, bu insancıl duygunun da ötesinde, doğrudan kendini, onu aydın yapan, insanı insan yapan manevi varlığını korumadır. Savaşlar, aydınların özvarlıklarını yoketmeyi amaçladığı içindir ki, her aydın barışsever, barışçı olmak, barışı kurmak ve korumak zorundadır. Barışseverlik, herşeyden önce aydının kendini savunup koruması demektir.

İKİ DÜNYA

Kalın çizgisiyle bugün birbirinden ayrı iki dünya var: Sosyalist Dünya ve Kapitalist Dünya. İkisi arasındaki Üçüncü Dünya, dahaca kemiklenememiştir; geleceği için de bir yargıya varmak kolay değildir.

Kapitalist ve Sosyalist dünyadan hangisinin gerçekten barıştan yana olduğunu bilmemiz gerekir. Nasıl birey olarak bir aydının barıştan yana olması herşeyden önce, kendi çıkarı, kendi varlığının sorunuysa, bu iki ayrı dünya için de sorun başka türlü değildir. Bu iki dünyanın barıştan yana ya da barışa karşı olmaları, bir iyilik, bir duygusallık değil, bir çıkar sorunudur. Kapitalist dünyanın mı, Sosyalist dünyanın mı barıştan yana olduğunu anlayabilmek için kendimize şu soruyu sormalıyız: Barış hangisinin, savaş hangisinin işine yarıyor? Savaş, kapitalizmin mi, sosyalizmin mi yararınadır?

Sosyalist ülkelerdeki sosyalizm uygulamalarını, gözlemlerimize, izlenimlerimize göre, gerekli görüyorsak, elbet beğenmemek, eleştirmek hakkımızdır. Bunun gibi, kapitalist ülkelerdeki başarıları, olumlu şeyleri övmek de hakkımızdır. Bütün bu haklarımızı kullanmamızın ötesinde, hangi dünya görüşünden olursak olalım, şu sorunun yanıtını namusluca vermek zorundayız? Savaş, sosyalizmin mi, kapitalizmin mi yararınadır? Birinci Dünya Savaşı'nı kim çıkarmıştır, sosyalistler mi, emperyalistler mi? İkinci Dünya Savaşı'nı çıkaran sosyalistler midir? Günümüzde sürmekte olan sayısı konulmamış (Üçüncü) Dünya Savaşı olan bölgesel savaşları ve devlet içi savaşları çıkaranlar sosyalistler mi, emperyalistler mi?

Yineliyorum, uygulamalardaki eleştiri hakkımız saklı kalmak koşuluyla, şu apaçık doğruyu görmeliyiz: Kapi-

Helmut Kurz

talizmin bugünkü gelişmiş biçimi olan çağcıl emperyalizm (klasik emperyalizm bile değil) ancak savaşla beslenebiliyor. Savaş olmazsa, savaş çıkaramazsa besinsizlikten, açlıktan ölür emperyalizm. Emperyalizmin utkusu için kesinlikle savaş gerekir; bu savaş dahaca sayısı konulmamış bir dünya savaşı olamadığı zamanlar, günümüzde olduğu gibi bölgesel savaşlar biçiminde sürdürülür ve iç savaşlardır, devletlerin içindeki savaşlardır. Oysa sosyalizmin utkusu ancak ve ancak barışa bağlıdır. Bu yargı, sosyalist ülkeler savaş çıkarmaz ya da savaşmaz anlamına gelmez elbet.

Emperyalizm ancak savaşla beslenip yaşayabilen ve durmadan yiyen ve şişen bir obur dev olduğu için de, dünyadaki savaşlar, edimsel olarak (fiilen) kendi ülkelerine bulaşmadıkça, kendi çıkardıkları ya da körüklediklerı bölgesel savaşlarda, sayılanmış dünya savaşlarında ölenlerden daha çok insan ölse bile, bu savaşı bir dünya savaşı saymamaktadırlar. Oysa dünyamız, İkinci Dünya Savaşı'nın içindedir. Belirtilerinden öyle görünüyor ki, bu obur dev, bölgesel savaşlarla da yetinemediği gün yaşayabilmek ve doğasının gereği zorunlu olarak durmadan şişebilmek için dünya savaşının sayısını da koyacaktır: Üçüncü Dünya Savaşı...

Evet, savaş, salt bir insancıl sorun, bir acıma, bir vahvah sorunu değildir; aydınlar için yaşamsal bir sorundur. Bu yüzden hep sormalıyız kendimize: Biz aydın mıyız ve yine sormalıyız; biz insan mıyız? ■

Üçüncü Dünya Savaşı Burada Başlayabilir...

Ingrid Rasch
Olow Rasch

Amerikan askeri argosunda "The Fulda Gap" olarak geçen yer, son iki yıldır NATO'nun Avrupa'da en büyük silâhlanmayı gerçekleştirdiği Batı Almanya'daki bir bölge. Hessen eyaletinin doğu sınırlarına doğru çok sayıda Amerikan askerleri ile savaş araç-gereçlerinin yığılması gerçekleşiyor. Federal Alman barış eylemcileri, bir "insan ağı" kurarak sonbaharda yapılacak olan manevraları engellemeyi düşünüyorlar.

F.Almanya'nın Hessen eyaletindeki Fulda kentinin yeşil ve tepeciklerle dolu görüntüsünü kamera yansıtırken, "The Nuclear Battle Field"[1] filminin tanıtıcısı, "Üçüncü dünya savaşı burada başlayabilir," diyor. Amerikan askeri argosunda "The Fulda Gap" deniliyor bu bölgeye. Bu, her Amerikan subayının eğitimi süresince yakından öğrendiği bir kavram; Kaliforniya'daki Livermore silah laboratuvarında hazırlanan ve Avrupa topraklarındaki olası bir savaş için en uygunu olarak düşünülen senaryonun adı.

İki Alman devleti arasındaki sınırın batı tarafına bir girinti yaptığı bölge oluyor The Fulda Gap. Burada, NATO'nun Avrupa toprakları içinde son iki yıldır gerçekleştirdiği en büyük silah yığınımı yapılıyor. Korkunç bir hızla, nükleer, kimyasal ve nükleer olmayan silahlar için depolar ile barakalar ve askeri havaalanı yapılmakta. Demokratik Almanya'dan sadece 20 kilometre uzaklıktaki Wildflecken'de Avrupa'nın en modern atış sahası bitirilmek üzere ve önümüzdeki yıllarda buraya 15 000 Amerikan askeri yerleştirilecek.

"Master Restationing"[2] planlarına göre Hessen yakınlarındaki Alman-Alman sınırında 35 000 Amerikan askeri kalıcı olarak yerleştirilecek. Bu plan, Amerikan birliklerinin ve araç-gereçlerinin doğuya doğru büyük ölçüde kaydırılmasını içeriyor. "Wartime Host Nation Support"[3] adı ile F.Alman ve Amerikan Yönetimleri arasında 1982 Nisan'ında imzalanan ve F.Almanya'nın bir savaş ya da kriz halinde Amerikan güçlerinin emrine 90 000 kişi vermesini ve tüm sivil karayollarını, demiryollarını ve su ulaşımı kaynaklarını da asker, savaş araç gereçleri, cephanelik ile yakıt taşınmasına ayırmasını öngören anlaşma ile birlikte Master Restationing Planları, yeni Amerikan doktrini "Air Land Battle"ın[4] gerçekleşmesi için gerekli temel taşlarını oluşturuyor.

YILDIRIM SAVAŞI

1982 sonbaharında resmi doktrin haline gelen "Air Land Battle", bir zamanlar Hitler'in ordularına büyük başarılar kazandıran "Yıldırım Savaşı"nın çağdaş uygulanışıdır denilebilir. Bugün Amerikan askerleri, Hitler ordularının tatbikat yapmış oldukları bölgelerin hemen hemen aynılarında manevralar yapıyorlar: Hessen topraklarında.

Temel ilke, hemen savaşın gidişini yönlendirir hale gelmek ve düşmanı savaşın ilk birkaç saati içinde çökertecek askeri başarılar edinmek. İçiçe savaş denilen ve her üç tür silahı da aynı anda kullanmayı içeren yöntemin yardımı ile bu ilke gerçekleştirilecek. Aynı zamanda savaş alanı genişleyecek ve düşman topraklarının derinliklerine uzanarak düşmanın ikinci ve üçüncü bir dalga ile direnmesini olanaksız kılacak. İşte bu konuma göre görmek gerekiyor isabet yüzdesi çok yüksek olan saldırı silahı Pershing-2 roketlerinin yerleştirilmelerini.

Çağdaş elektronik iletişim teknolojisi sayesinde bu yeni tip savaş yürütme tekniği olası ve olanak dahili hale gelmiştir. Savaşın gelişme süresince bu olanaklar bilgisayarlar yardımı ile bilgi vermekte ve yöntem kontrolu sağlamaktadır. Amaç olmasa bile "Air Land Battle" Avrupa'da saldırıcı bir yıldırım savaşı başlatma olanağı sağlamaktadır.

Uzak geleceği içeren "Air Land Battle 2000" programı ise ABD ve Federal Almanya ordu komutanlarınca imzalanmış ve 1990'lı yıllarda iki ordunun birlikte çaba göstermesini içeriyor. O zaman doğu bloku ülkelerinin ve üçüncü dünyanın petrol ve stratejik minerallere olan gereksinimi artmış olacak ve bundan da bölgesel anlaşmazlıklar doğacaktır demeye getiriyorlar. Yeni savaş yöntemleri konumunda Pentagon, önemli bölgelerde kontrolu elde tutmaya büyük özen gösteriyor.

SAVAŞ HAZIRLIKLARI

Birinin dediği gibi doğu ve orta Hessen'de sivil yaşam ikinci bir mesele haline gelmekte. 1983'de 200 ayrı manevra yapılan bu bölgelerde halk, yılın 365 gününden 300'ünde komple savaş hazırlıkları içinde yaşadı. Köy sokaklarında ağır zırhlı panzerler geçti ve Cobra marka savaş helikopterleri kafalarının üzerinde gözdağı verir şekilde uçtu. "Confident Enterprise" adlı en büyük manevrada (eylül ayı içinde) Amerikan askerleri ilk kez olarak kitle mezarları kazmanın denemesini yaptılar. Bu deneme, Hanau bölgesinde oldu. Federal Almanya halkının endişe belirtmesi üzerine bir basın toplantısı yapan Amerikalı general Paul Williams, "Savaşta insan ölmez mi canım..." dedi.

Çağdaş savaş anlayışının çılgınlığının en önemli kanıtı, "Zebra paketi" denilen şeydir: Fulda bölgesindeki köyler ve kentlerin tümü için belirli bir numara taşıyan atom bombası ayrılmıştır; 141 adet eden bu bombaların toplam gücü, 18 Hiroşima bombasına denktir. (Kaynak: US Army Reference Book RB 100-30, "Conventional - Nuclear - Operations".) Bundan güdülen

amaç, doğu Hessen topraklarında yaratılacak bir radyoaktif çöl sayesinde Varşova paktının birliklerinin ilerlemelerini önlemektir. Yanmış toprak yönteminin yeni ve çılgın bir uygulanışıdır bu.

1984 paskalyesinin gecesi biz birkaç bin kişi çeşitli Amerikan askeri tesislerinin önlerinde toplandık. Amacımız bir yıldız şeklinde Fulda'ya doğru yürümekti. Kırlarda pastoral bir ilkyaz güzelliği vardı. Ağaçlar henüz çok ince bir yeşillik giyinmişlerdi. Üzerimizde tarla kuşları uçuşuyordu. Köylüler tarlalarını sürmekteydiler. Yaşam ile ölüm, yalan ile gerçek arasındaki zıtlık, Downs barakalarının önünde durduğumuz zaman grotesk bir hal aldı. Burada 4000 Amerikan askeri ve bir zehirli gaz komutanlığı vardı. Girişte, güneş ışığında parlayan tabelada "Dikkat! Yasak Bölge!" yazıyordu ve hemen yanında, "Gülümseyin! Sınır yönetimi sizin içindir!" sözlerini taşıyan ikinci bir yazı.

Birçokları hâlâ konuyu geçiştirmek isterken son iki yıldır bölge halkı olanların farkında. Fulda yüksek okulundan profesör Peter Krahulec, halkın aydınlanmasında payı olanlar arasında. Doğu Hessen'deki NATO tesislerine otobüs gezileri düzenleniyor. Bu gezilerden birini, Berlinli gazeteci Paul Kohl, yeni çıkan "Fulda Gap - Eine Reportage über die Militarisierung in Deutschland" adlı kitabına konu edinmiş. Aynı zamanda, 1977 yılında ABD' de pazara çıkarılmış olan "Fulda Gap Oyunu" adlı bir çeşit ev oyununu geçtiğimiz mayıs ayı boyunca gezdiği köylerde ve kasabalarda halka oynatıp tepkilerini yazmış. Oyun içinde Avrupa'nın yok oluşu canlandırılıyor. Halkın tepkisi, dişler sıkarak oyunun kurallarını kabullenmekten, çaresizlik ve nefret gösteren jestlere dek değişiyor.

ZEHİRLENMİŞ DÜNYA

Kamuoyunun görüş edinmesine katkıda bulunan bir başka çalışma Gudrun Pausewang'ın "Die Letzten Kinder von Schewenborn" adlı kitabı. Burada bir atom savaşından sonra insansız kalan zehirlenmiş dünyada yaşanan ağır ölüm işleniyor. Gelişmeler, on iki yaşındaki bir oğlan çocuğunun gözlerinden izlendiriliyor. Onun insancıl çaresizliği, durumun böyle olacağını önceden bilen ama bir şey yapmayan yetişkinlerin suçunu apaçık ortaya koyuyor.

Bunların dışında, politikacıların seviyesinde ve Federal Alman barış eylemcileri arasında neler olup bitiyor?

Federal cumhuriyeti yaşayan sokaktaki adam, 1983 sonbaharına dek nükleer silahlanmayı, barışı korumak için kaçınılmaz olarak gördüğü için kabullenmişti. Bugün ise büyük çoğunluk, nükleer silahların Avrupa'daki bir anlaşmazlık doğması halinde kullanılacağının bilincindedir; bu nedenle de Federal Almanya halkının yüzde 75'i Pershing 2 füzelerinin yerleştirilmelerine karşı çıktı.

— "Air Land Battle" doktrini bir savaşın kazanılabileceği hayali üzerine kurulmuştur, diyor Uwe Stehr. Kendisi Egon Bahr'ın danışmanıdır ve sosyal demokratların yeni güvenlik politikası programını yazmıştır.

— Bir savaşı kazanmak düşüncesi, artık eskimiş bir düşüncedir. Bunlar, birden çok kategorideki silahların aynı anda kullanılabileceği nükleer silahlar devrinde tehlikeli düşüncelerdir. Düşmanı ortadan kaldırma yolları, sözcüğün tam anlamıyla sonsuzdur.

Diğer birçok Avrupalı önemli politikacı gibi o da korkutma felsefesinin çökmüş olduğunu ve yaşamı tehdit eder yapısının açıklık kazandığını söylüyor.

— Ama yeni bir düşünce şekli kabul edilene dek eskisi geçerliliğini korumakta ve ondan adım adım kopmak gerekmektedir, diyor Stehr. Örnek olarak, Palme Komisyonu' nun orta Avrupa'da nükleer silahlardan arınmış bir koridor yaratma önerisini gösteriyor.

— Bu şekilde Avrupa'yı nükleer silahlardan derece derece arındırma yöntemi, korkutma teorisinin çerçevesinde olabilir ama aynı zamanda birlikte, güvenlik içinde yaşama teorisine yönelik yeni bir düşünmenin de başlangıcı demektir.

İNSAN AĞI

Federal Alman barış eylemcileri neler düşünüyorlar bu durumda? Bonn'da geçtiğimiz mayıs ayı sonunda yapılan bir toplantıda ele alınan en önemli konulardan birisi de, sonbaharda Hessen'de yapılacak olan büyük manevrayı engellemekti. Eylem doruk noktasını, 29 Eylül'de çeşitli askeri tesisler ile hava alanlarını birbirlerine bir insan ağı ile bağlayarak askeri yığılımın ne denli büyük boyutlara vardığını göstermek olacak.

Federal Alman barış eylemi, parlamentonun yeni nükleer silahların yerleştirilmesi yönünde karar almasından sonra içine düştüğü güçsüzlükten kurtulmak üzeredir. Kökü 1960'lı yıllardaki 'nükleer silahlara hayır' eylemlerinde yatan tüm ülke çapındaki iki yüz gösteriye katılan yüz binlerce kişi, geçtiğimiz paskalyada güç göstermiş oldu.

Barış eyleminin kapladığı saha genişlemiştir. Gert Bastian, Erhard Eppler, Günter Grass ve Dorothee Sölle gibi tanınmış Federal Alman düşünürlerin imzalarını taşıyan "Barış Bildirisi"nde, yakın gelecekte yapılacaklar belirlenmeye çalışılmıştır.

Pershing-2'lerin geliştirilmelerinin durdurulması ve Mutlangen'de atışa hazır durumdakilerinin de geriye çekilmesi yanında Federal Alman topraklarının nükleer silahlardan arınması, bu bildiriye imza atanların istekleri arasında. Avrupa' daki yeni NATO başkomutanı Bernard Rogers'in nükleer olmayan silahlara yığınak yapılması önerisinin gerçekleşmesini engellemek istenilenler arasında. Bu son öneri, "Air Land Battle" doktrininde bilmecenin eksik parçaları olarak görülüyor. Üstelik, Üçüncü Dünya ülkelerine giderek artan bir hızla yapılan silah satışları ile Avrupa'da bir savaş olması riskindeki artış ilgili görüldüğü için bu silah satışlarının durdurulması da gerekli görülüyor. Son olarak, dünya barış eylemleri arasında ilişki —Doğu ile Batı'yı da unutmadan— çok önemli bir gereksinme olarak belirtiliyor.

Bildiride ayrıca, tanınmış ruhbilimci Horst-Eberhard Richter'in "Ne Yapılmalıdır?" başlığı altında topladığı önerilere de yer veriliyor. Richter sözlerini şu sorumluluk yükleyici ama iç açıcı tümce ile bitiriyor: Ancak kendi sağduyuna güven!" ■

Türkçesi: Gürhan UÇKAN
(Dagens Nyheter, 25.8.1984, İsveç)

1- Nükleer Savaş Alanı
2- Temel Yerleşim
3- Savaş Zamanı Evsahibi Devleti Destekleme
4- Hava Kara Savaşı

2x35 Yıl Bayrak Yarışı"1.

Bir Ülkenin / Ulusun Önüne Geçilemeyen Bölünmesiyle İlgili Bir Anti-Tarih Denemesi

■Sargut Şölçün

Eskiden sevgililer, ayrılmadan önce, akşamları bakışlarının birbirini bulabileceği bir yıldız ararlardı kendilerine. Biz kendimize ne arayacağız?

Manfred, alaycı bir ifadeyle, "En azından gökyüzünü ayıramazlar", dedi.

Gökyüzünü mü? Umudun ve özlemin, aşkın ve üzüntünün bu koca kubbesini mi? "Yoo", dedi yavaşça. "Gökyüzü, hepsinden önce bölünür."

Yukardaki diyalog, Demokratik Alman yazar Christa Wolf'un "Bölünmüş Gökyüzü" başlıklı uzun anlatısından alınmıştır. Berlin'e duvar çekilişinden bir yıl sonra yazılan bu eserde, iki sevgiliden Manfred, sonuçta "Batı"yı tercih etmiş; Rita ise, belli bir "kendini gerçekleştirme süreci"nden geçerek "Doğu"da kalmıştır. Eserin bütünü açısından en anlamlı sahneyi oluşturan diyalogta yazar, "gökyüzü" sembolünü kullanarak Rita'nın ağzından, duvarın bir "sonuç" olduğunu, söz konusu ayrılığın iki "ayrı dünya"nın varlığıyla açıklanabileceğini dile getiriyor.

Almanya Sosyalist Birlik Partisi Birinci Sekreteri ve Demokratik Almanya Cumhuriyeti (DAC) Devlet Konseyi Başkanı Erich Honecker, geçtiğimiz yaz yaptığı bir açıklamada, her iki Almanya arasındaki ilişkilere değindikten sonra, hükümetinin (bütün yakınlıklara rağmen değişmeyecek olan) temel tavrını şöyle belirtmişti: "Sosyalizmle kapitalizmin birleşmesi, ateş ve suyun birleşmesi kadar imkânsızdır."

Federal Almanya Cumhuriyeti (FAC) Anayasası'nın "Sunuş" bölümündeki şu ifade bugün de geçerliliğini korumaktadır: "Almanya'nın birliğinin ve özgürlüğünün, kendi serbest iradesiyle tamamlanması, bütün Alman halkı için bir görev olarak durmaktadır."

1983 yılında Nürnberg'te açılan "Martin Luther ve Almanya'da Reformasyon" adlı sergide, FAC'nin o zamanki Cumhurbaşkanı Carstens şöyle konuşmuştur: "Luther, artık bölünmenin sembolü olmaktan çıkmıştır; ve bugünkü bölünmüş Almanya'da belli bir tarzda, birliğin sembolü olmuştur."

Görüldüğü gibi, bu alıntılar, "Almanyalar"ın tekrar birleşmesi konusunda "Doğu"nun isteksiz, "Batı"nın ise istekli olduğu izlenimini veriyor.

"Almanya'nın bölünmüşlüğü", geçtiğimiz Ağustos ayında (yurtdışındaki gelişmelerin etkisiyle) bazı Türk gazetelerinde çıkan yazılar nedeniyle, kamuoyumuz açısından da belli bir güncellik kazandı. Ancak, basınımızda bu konuda çıkan haberlerin ve değerlendirmelerin son derece yüzeysel olması, okurun alışılagelmiş formüllerle karşı karşıya kalmasına, eksik ve zaman zaman da yanlış bilgilenmesine yolaçtı. Hatta bu arada, sanki her iki Almanya yakınlaşmak istiyor da, buna Amerika Birleşik Devletleri ve özellikle Sovyetler Birliği izin vermiyor gibi uydurma tasarılar ortaya çıktı.

İki Almanya'nın varlığı gerçeğinin çevresinde beliren sorulara tatmin edici cevaplar bulmak için, bugün yaşanmakta olan sürecin hangi tarihi aşamalardan geçtiğini, bunların günümüz ve gelecek açısından ne gibi aydınlatıcı özellikler taşıdığını bilmek gereklidir. Bazı bakımlardan benzerlikler olsa bile, "Almanya sorunu"nun, bir "Vietnam olayı"ndan, bir Çin, bir Kore ya da bir Yemen bölünmüşlüğünden çok farklı biçim ve içerik gösterdiği açıktır. Bugün "Batı"da, "Alman ulusunun parçalanmışlığı"ndan söz ediliyor; "Doğu" için ise, bir parçalanmışlık söz konusu değildir, "iki ayrı ulus"un varlığını kabul etmek artık zorunludur.

NEREDEN BAŞLAMALI?

"Parçalanmış Almanya" sorununun arkasındaki "tarih"i kavrayabilmek için, 20. yüzyılın başına, uzanmanın yeterli olacağını düşünüyorum. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına ramak kala Avrupa'da beliren görüntüler, konumuz açısından bazı ilginç ipuçları veriyor. Öte yandan, geçmişe bakarken 1914 yılını ufkumuza yerleştirmenin, birtakım teorik ve pratik yararlar sağlayacağını sanıyorum. Çünkü: 1) İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi Avrupa ülkelerine göre, Almanya'nın uluslaşma süreci hayli gecikmiştir. 1871'de Bismarck'ın Prusya tarzı militarizmiyle sağlanan "ulusal birlik"ten sonra Almanya, 20. yüzyılın hemen başında, dünya pazarları üzerinde hak iddia edebilecek bir sanayi ülkesi olmuştur. Ayrıca: 2) Uluslaşma sürecini yaşayan (ve ulus aşamasına gelen) her toplumda, biri "Status quo"dan yana, diğeri geleceğe yönelik iki ayrı "ulusal gelişme"nin varlığı gözden uzak tutulmamalıdır. Kaynağı, burjuvazinin antifeodal mücadele dönemlerinde yüklendiği iki çelişkili tarihi misyonda aranması gereken bu çatışma, Alman ulusal toplumu için de geçerlidir. Söz konusu çatışma Almanya'da kendini ilk kez 1848/49 Devrimi sırasında açıkça belli etmişse de, 1914 öncesinde yapılan savaş tartışmalarında en keskin düzeyine ulaşmıştır. Son olarak: 3) Başlangıçta ulusların doğmasına yolaçan kapitalizm, tekelci aşamaya girdikten sonra, ulusal sınırlar karşısında eski titizliğini sürdürmemiştir. "Almanya'nın bölünmüşlüğü" aynı zamanda bir "ulusal sorun" olduğu için, Alman kapitalizminin tekelci döneme geçmesiyle İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonraki gelişmeler arasında açıklayıcı ilişkiler kurmak mümkündür.

20. yüzyılın başına giderken gerekçe olarak gösterdiğim üç nokta, şu görüşü bir hipotez haline sokmaktadır: Almanya'nın bölünmüşlüğü yeni değildir; yâni, 1949'da **iki ayrı egemen devlet** olarak ortaya çıkmadan çok önce, daha 1914'ün eşiğinde aynı ulusal toplumda iki ayrı "ulusal gelişme" gözlenmektedir. Ve bu gelişme, tarihin akışı yasaları çerçevesinde değişik aşamalarla günümüze kadar gelmektedir.

Bu durumda, 35'er yıllık iki ayrı gelişme dönemiyle karşı karşıyayız. 1914'den 1949'a olan birinci 35 yılda çatışan tarihi-toplumsal güçler, 1949'dan 1984'e olan ikinci 35 yılda da vardılar. 1949'da Almanya'nın bölünmesi iki egemen devlet halinde belirdiği için, bu yılı yeni bir "başlangıç" olarak kabul etmek yanlış olmaz. Ancak, bu yılda aynı

Karl Liebknecht

Rosa Luxemburg

zamanda bir "nöbet değişikliği" söz konusudur. Çatışma halindeki adı geçen tarihi-toplumsal güçler, birikimlerini bu yılda, kendilerinden sonraki kuşaklara devretmişlerdir. Kısacası, tarihin arenası, orijinal bir "bayrak yarışı"na şahit olmuştur.

VERİLEN SÖZLER

Thomas Mann, 29 Mayıs 1945' de Washington'da, 70. doğum günü nedeniyle yapılan kutlama töreninde İngilizce bir konuşma yapar. Bu konuşma, aynı yılın Ekim ayında bir Alman gazetesinde yayınlanır ve tartışmalara yolaçar. Mann, "Almanya ve Almanlar"ı anlatırken kendi ulusuna, ulusunun tarihine son derece eleştirici ve acımasız bir gözle bakmıştır. Ona göre, Alman tarihi başarısızlıklarla doludur. "Almanlık", bütün Alman devrimlerinin yenilgiyle sonuçlanmasına neden olmuş büyük bir engeldir. Ne 1525'de (Luther'in Reformasyon hareketi ve Köylü Savaşı), ne 1813' de (Almanya'yı işgali altında tutan Napoleon ordularının Leipzig yakınlarında büyük bir yenilgiye uğraması) ve ne de 1848'de (hedefine ulaşamayan burjuva devrimi) başarı kazanılmıştır. Lukacs'ın deyişiyle "son büyük burjuva yazarı" Thomas Mann'ın sözünü ettiği yenilgiler, aslında burjuva emansipasyon hareketinin yenilgileridir. Nitekim, 1918 "Kasım Devrimi" arkasından ilân edilen "Weimar Cumhuriyeti" de yazar için Alman burjuvazisinin politik çaresizliğinden dolayı başarısız kalmış ve 1933'de Nazilerin iktidara gelmesiyle sonuçlanmıştır. Mann, Alman burjuvazisinin tarihindeki politik ve ekonomik geri kalmışlığı, "Almanlar hep çok geç kalırlar" diye formüle etmektedir.

Thomas Mann'ın engin birikimine dayanarak yaptığı bu saptama, tarih alanındaki araştırmaların sonuçlarıyla da bilimsel düzeyde onaylanmaktadır. Burada ilginç bir rastlantıya değinmek istiyorum —ki aslında bu bir rastlantı değil, tarihi nedensellik içinde anlam kazanan bir zorunluluktur: Mann'ın andığı yılların hepsinde olaylar, "verilen sözler ve beklentiler" ve de "hayal kırıklıkları" ilişkisi bağlamında gelişmiştir. 1525'de Luther, köylülere özgürlük sözü verirken, geniş halk kitleleri de kendisine büyük umutlarla destek olmuştu. Sonra Luther, prenslere, cennete gitmek istiyorlarsa, mümkün olduğu kadar çok köylü kanı akıtmaları gerektiğini söyler. 1813'de Almanya Napoleon'un baskısından kurtulduktan sonra, savaşlarda enerjisini yitiren halk, verilen özgürlük sözünün yerine getirilmesini beklerken, kurulan "Kutsal İttifak", Almanya'nın birliğinden söz etmeyi bile "ihanet" sayarak yasakladı. Fransa'daki Temmuz (1830) ve Şubat (1848) devrimleri, feodal baskının altında ezilen Alman toplumunu yeniden hareketlendirdi. Ancak, 1848 Devrimi'yle kurulan Ulusal Meclis, "Ayak takımının egemenliğini istemeyen" Heinrich von Gagern'i kendine başkan seçti. Burjuvazinin liberal kesimi, işçiler ve köylüler, Junkerlerle büyük burjuvazinin ittifakı karşısında gerilemek zorunda kaldı. Ulusal parçalanmışlık ortadan kalkmadı. 18 Ocak 1871'de (Th. Mann'ın soruna genel yaklaşımı, Bismarck'ın Prusya-Almanyası'nı da kapsamaktadır) Kral I. Wilhelm "Kayzer" ilân edildi ve "II. Alman Rayhı" kuruldu. Kayzer adına Başbakan Bismarck tarafından okunan ve "Alman Halkına" diye başlayan açıklamada, ulusal sınırlar içindeki halka barış ve özgürlük sözü verildi. Bundan yedi yıl sonra çıkarılan "Sosyalistler Yasası" ile toplanma, örgütlenme ve yayın yapma özgürlüğü yokedildi. Kendisi de bir Junker olan Bismarck, zamanın büyük sorunlarının parlamento tartışmaları ve kararlarıyla değil, "demir ve kanla" halledileceğine inanıyordu. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Alman halkına yine söz verildi. Almanya Sosyal Demokrat Partisi (SPD) Başkanlık Divanı üyesi Scheidemann, 9 Kasım 1918' de "Alman Cumhuriyeti"ni ilân ederken öncelikle işçilere ve askerlere hitap ediyor ve "Herşey halk için, herşey halkın sayesinde!" diyordu. Bu konuşmayı izleyen üç yıl içinde, Weimar Cumhuriyeti'nde 314 solcu öldürülmüştür. Katiller toplam 31 yıl 3 ay ve (biri) ömür boyu hapis cezası almıştır. Solcuların neden olduğu 13 öldürme ola-

yından dolayı ise, 8 ölüm cezası 176 yıl 10 ay hapis cezası verilmiştir. 27 Temmuz 1932'de Hitler'in Berlin ve civarında yaptığı üç ayrı seçim konuşmasına, toplam üçyüzbinden fazla insan katıldı. Nasyonalsosyalizmin "mutlu ve dertsiz bir gelecek" adına Alman halkına verdiği sözler, faşist partiye 13.7 milyon oy ve 230 milletvekilliği kazandırdı. Hitler'in partisi artık en öndeydi; ama II. Dünya Savaşı bittiğinde, "Alman" ve "ölüm" kavramları, "Ölüm Almanyalı bir usta" (Paul Celan) diye yazılacak kadar özdeşleşmişti.

Alman halkına verilen sözlerin ve buna karşılık beslenen umutların, beklentilerin ve de tabii hayal kırıklıklarının, savaştan sonraki yıllarda da bütün çarpıcılıklarıyla sürdüğünü görüyoruz. Daha 1941'de, SPD Başkanlık Divanı'nın "Londra Grubu" üyesi Hans Vogel şöyle demişti: "Almanya'da son derece etkili demokratik bir değişim kaçınılmazdır. Ancak, bu kez bu değişim, Hitler'i iktidara getiren ve şimdi yaşanan felaketin sorumlusu olan toplumsal-gerici kesimlerin, yâni büyük toprak sahiplerinin, fabrika baronlarının ve banka kodamanlarının önünde tıkanıp kalamaz." Bu konuşmadan tam bir yıl sonra, yine Londra'da, Alman sosyaldemokrasisinin önde gelen kişilerinden olan Erich Ollenhauer şu açıklamayı yaptı: "Bugün şunu biliyoruz: İşçi sınıfının mücadeleyle politik iktidara gelmesi önemlidir; ama bundan daha da önemlisi, iktidarı elinde tutması ve kararlı olarak uygulamasıdır. Yeni Alman devrimi, politik demokrasiyi, var olan ekonomik düzende yapacağı köklü değişikliklerle güvence altına almak zorundadır." Öte yandan, Hristiyan Demokrat Parti'nin "Ahlen Programı"nın (Şubat 1947) önsözünde şu görüşler yeralıyordu: "Kapitalist ekonomi sistemi, Alman halkının devlet ve toplumla ilgili hayat koşullarına uygun düşmemiştir. Canice bir güç politikasının sonucu olarak o korkunç politik, ekonomik ve toplumsal çöküşün arkasından ancak tamamen yeni bir düzen kurulabilir." Adenauer'in başkanı olduğu Hristiyan Demokrat Parti'nin o zamanki talepleri arasında; Nazi savaş suçlularının cezalandırılması, madenlerin ve demir üreten büyük sanayinin sosyalizasyonu, bütün büyük bankaların katı bir denetleme altına alınması ve büyük toprak sahiplerini tamamen güçsüz bırakacak bir toprak reformu bulunuyordu. Nazi Almanyası çökerken, Alman halkına gelecekle ilgili umutlar verenler arasında yabancılar da vardı. 11 Şubat 1945 tarihinde Roosevelt, Churchill ve Stalin'in imzalarıyla açıklanan Yalta Bildirisi'nde şu satırları okuyoruz: "Amacımız, Alman halkını yoketmek değildir. Ancak Nazizmin ve militarizmin kökü kazındıktan sonra, Alman halkı için, onurlu bir varoluş ve uluslar topluluğu içinde yeralış umudu doğacaktır." Potsdam Konferansı'nın sonunda Truman'ın, Stalin'in ve Churchill'in (daha sonra Attlee'nin) üzerinde anlaştığı 2 Ağustos 1945 tarihli metinde, gerçi Almanya'nın önüne, yenilgisini resmen kabul etmiş bir ülkenin üstesinden gelmesi gereken görevler yığılmıştı, şartlar ağırdı; ama Alman halkı, sonuçta daha güzel bir hayata kavuşacağı için, "Müttefikler Alman halkına, hayatını demokratik ve barışçı bir temel üstünde yeniden kurmak için hazırlanma imkânı vermek istemektedirler. Alman halkının kendi çabaları sürekli olarak, bu amaca ulaşmaya yönelirse, zamanı gelince, dünyanın özgür ve barışçı halkları arasında yerini almak, kendisi için mümkün olacaktır." cümlelerini, savaştan artakalmış enerjisini de harcayarak iyimserlikle yorumladı, umutla birşeyler yapmaya çalıştı.

ÇAĞDAŞ OLMAMAK NE DEMEK?

Bugünkü bölünmüşlüğü de gözönüne alarak, Alman halkının son hayal kırıklığını da yaşayıp yaşamadığı tartışılabilir. Ama açık olan bir nokta var: Almanya'da belli toplumsal güçler verdikleri sözleri yerine getirememişse ya da geniş halk kitlelerini "aldatmak", hiç de ender sayılmayan bir durum olmuşsa, bu ülkenin Avrupa tarihinin genel gelişme çizgisi karşısında anakronik bir konuma sahip olduğu bellidir. Marx'ın deyişiyle, Almanlar, "yaşadıkları dönemin felsefi çağdaşlarıydı, ama tarihi çağdaşı olamadı... başka halkların politikada yaptıklarını düşünmekle yetindi." Belli ki, burada Almanya'nın burjuva devrimleri çağındaki geri kalmışlığının altı çiziliyor. Geçmişe ait bu "teori düşkünlüğü", Almanya'da verilen sözlerin, beslenen umutların ve yaşanan hayal kırıklıklarının anlaşılması açısından uygun bir hareket noktası sayılabilir. Bunun yanısıra, yukarıda sözü edilen iki gelişme (ya da "bayrak yarışı"), "geri kalmışlığın" bugünkü aşamasını kavrayabilmek amacıyla ele alınmalıdır.

Kayzer II. Wilhelm zamanının başbakanı von Bülow'a yazdığı 31 Aralık 1905 tarihli yeni yıl mesajında, Almanya'nın savaşa şiddetle ihtiyaç duyduğu bir aşamaya geldiğini belirtmiştir. Ama bunun için bazı hazırlıklar gereklidir: "Önce sosyalistleri vurmalı, kafalarını koparmalı ve —gerekirse katliamla— zararsız hale getirmeli, sonra da dışa karşı savaş! Ama bu daha önce ve hemen yapılmamalı." Sonra Kayzer, 4 Ağustos 1914'de Meclis'te yaptığı konuşmada, I. Dünya Savaşı'nın bir zorunluluk olduğunu söyler. Savaş başladıktan dört ay sonra hükümet, parlamentodan ek olarak yeni savaş kredileri talep eder. Karl Lieb-

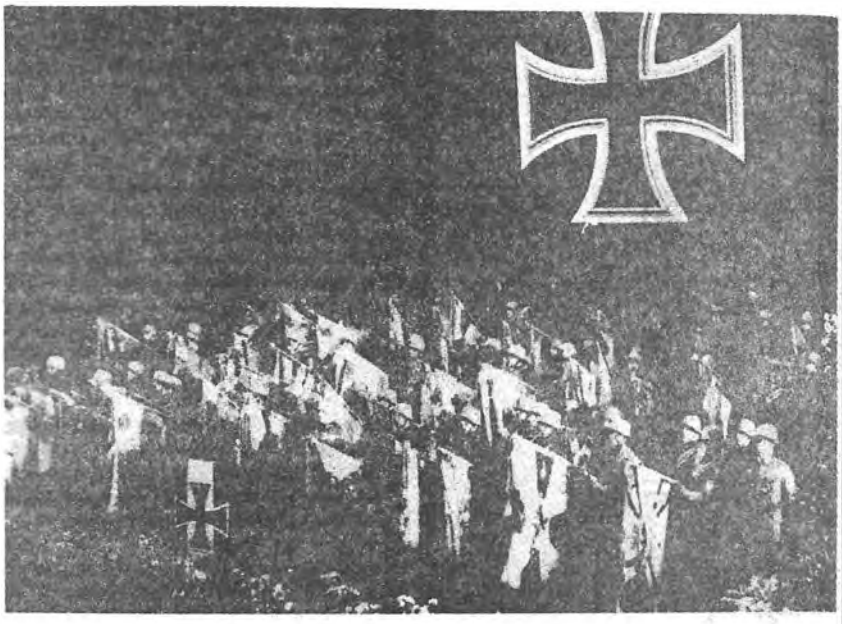

knecht buna "hayır" diyen tek milletvekilidir; çünkü ona göre bu bir "savunma savaşı" değildir. 20 Mayıs 1915'de Almanya'nın en büyük altı sermaye örgütü, Başbakan Hollweg'e bir dilekçeyle başvurarak yayılmacı bir savaş politikası izlenmesini isterler ve bunun ülkenin ekonomisi açısından yararlı olacağını belirtirler. Savaşın anlamı ve amacı bellidir. Almanya'nın yeni topraklara, yeni ekonomik imkânlara ihtiyacı vardır; ancak, hükümetin gösterdiği resmi gerekçe, "Almanya'nın, hiçbir dış düşmanının topraklarına göz dikmeye cesaret edemeyeceği kadar güçlenmesi ve Avrupa kıtasının kurtarılması"dır. Bernt Engelmann, tarih çalışmasının birinci cildinde, disiplinli bir parti ve sendikalar örgütüyle Almanya Sosyaldemokrat Partisi'nin o dönemde savaşı önleyebilecek yegâne toplumsal güç olduğunu yazıyor. Orası öyle. Ne var ki, SPD'nin ileri gelenleri savaştan yanaydı. Hatta bu tutumlarının bir gerekçesi olarak da Marx ve Engels'den alıntılar yaparak, "işçi sınıfının savaşı desteklemesi gerektiğini" söylüyorlardı. Oysa, söz konusu alıntılarda Marx, emperyalizm öncesi dönemin özelliklerinden yola çıkıyor ve burjuvazinin ulusal bağımsızlık savaşlarını destekliyordu. SPD milletvekili Wolfgang Heine, Alman işçisinin de tıpkı Alman kapitalisti gibi, Almanya'nın diğer uluslar karşısındaki üstünlüğünde çıkarı olduğunu iddia ediyordu. SPD'nin resmi teorisyeni Karl Kautsky, bu savaşın emperyalist bir savaş olmayıp, bir savunma savaşı olduğunu açıklamıştı.

Aradan yıllar geçti, I. Dünya Savaşı sona erdi... Almanya büyük bir toplumsal çalkantı yaşamaktadır. İnsanlar sokaklara düşmüştür, politik amaçlı grevler, iş bırakmalar birbirini izlemektedir, büyük kentlerin sokaklarında çatışmalar olmakta, yürüyüşler, mitingler yapılmaktadır, işçiler ve askerler ayaklanmıştır, Rayh'ın çeşitli kentlerinde sovyetler kurulmuştur. Kayzer II. Wilhelm, saltanattan feragat etmemekte direnmektedir. Sonradan başbakan ve devlet başkanı olan SPD Parti Sekreteri Friedrich Ebert, o günkü başbakan Max von Baden'e şöyle diyordu: "Eğer Kayzer çekilmezse, sosyal devrim kaçınılmazdır. Ama ben öyle bir şey istemiyorum, ondan bir günah gibi nefret ediyorum." 6 Kasım 1918 günü SPD yönetimi, orduya bir ittifak önermiştir: Sosyaldemokratlar Almanya'da monarşiyi ayakta tutmaya ve ordunun düzen sağlayan gücünü desteklemeye hazırdırlar; buna karşılık, generaller de Kayzer'i ikna etmelidirler. Ancak, monarşide ısrar etmek, kapıyı çalmakta olan sosyalist devrim tehlikesini büyütmek demektir; bir an önce, işçilerin ve askerlerin önderliğinde ayaklanmış olan geniş halk kitlelerini yumuşatmak gerekmektedir. Bu tehlikeyi gören SPD Başkanlık Divanı üyesi Philipp Scheidemann, Ebert'in karşı çıkmasına rağmen 9 Kasım 1914'de saat 14.00'de Berlin'de, parlamento binasının balkonundan, aşağıda toplanmış binlerce insana cumhuriyetin kurulduğunu bildirir. Böylece o, saat 16.00'ya doğru Berlin Sarayı'nda "Özgür Sosyalist Cumhuriyet"i ilân edecek olan Liebknecht önderliğindeki Spartakistlerden önce davranmış olur. Scheidemann, bu olayı "Anılar"ında şöyle anlatır: "Durumu artık açıkça görmüştüm. Onun (Liebknecht'in) talebini biliyordum: 'Bütün iktidar işçi ve asker sovyetlerine!' Yâni Almanya bir Rus eyaleti, bir Sovyet şubesi mi olacak? Hayır! Bin kere hayır! Şüphesiz, şimdi kim kitleleri saraydan buraya 'bolşevikçe' ya da Rayhstag'tan saraya 'sosyaldemokratça' harekete geçirirse, o kazanmış olacaktı!.. Artık pencerenin kenarındaydım. Binlerce kol, şapkalarını ve kasketlerini sallamak üzere yukarı doğru uzanmıştı. Kitlelerin bağırışları bana doğru muazzam bir tonla yükseliyordu. Sonra herkes sustu. Çok kısa konuştum, sözlerim büyük bir alkış tufanıyla karşılandı." Scheidemann, bu konuşmasında, bütün sosyalist partilerin katılacağı bir "İşçi Hükümeti" kurulacağını söylemişti. Böyle bir hükümet kurulmadı. Almanya, günden güne artan politik cinayetlerle bir "kan gölü"ne dönüştü. 15 Ocak 1919'da Karl Liebknecht ve mücadele arkadaşı Rosa Luxemburg, ayrıntılı olarak hazırlanmış bir plan sonucu öldürüldüler.

"YASALARA SAYGISIZLIK"

Aradan yine yıllar geçti... 1932 yılının sonunda Almanya'daki işsiz sayısı altı milyonu bulmuştu. Aynı yılın Kasım ayında, Almanya'nın önde gelen sanayicileri, bankerleri ve büyük toprak sahipleri, Devlet Başkanı Hindenburg'a bir mektup gönderdiler. Bu mektupta, parlamentodan bağımsız bir hükümetin zorunlu olduğu belirtiliyor ve böyle güçlü bir kabinenin, Hitler'in yönetiminde kurulması öneriliyordu. Tek sorun, Rayh ordusunun Nasyonalsosyalist Parti'yi desteklemesiydi; kısa zamanda o da çözüldü. Hitler, Eylül 1933'de Nürnberg'te şöyle konuşuyordu: "Devrim günlerimizde ordu bizim yanımızda olmasaydı, bugün burada bulunamazdık!" Ocak ayının (1933) 30'unu 31'ine bağlayan gece, başta Berlin olmak üzere Almanya'nın birçok büyük kentinde Nazilerin iktidarı ellerine geçirmesini protesto eden gösteriler yapıldı. Hitler'e karşı geniş bir muhalefet cephesi kurmak ve direnmek için henüz çok geç değildi. Ancak SPD'nin parti yönetimi, yapılan bütün ittifak önerilerini, "yasalara saygısızlık" gerekçesiyle geri çevirdi. 23 Mart 1933'de Naziler, yasama gücünü parlamentodan hükümete devretmeyi öngören bir yasa tasarısıyla Rayhstag'a (Alman Meclisi) geldiler. Bu yasayı çıkarmak için gerekli olan üçte iki çoğunluğu sağladılar. Liberal milletvekilleri de (ki bunların arasında, 1949'da Federal Almanya'nın ilk cumhurbaşkanı olan Theodor Heuss da vardı) Nazilerle aynı yönde oy kullandı. Bu arada, 81 komünist milletvekilinin görüşü sorulmadı. Sorulamazdı, çünkü hiçbiri orada yoktu. Büyük bir bölümü tutuklanmıştı; geri kalanlar ya yurtdışına kaçmışlar ya da yurtiçinde gizleniyorlardı. Aynı durum 26 sosyaldemokrat milletvekili için de geçerliydi. Bu oturuma katılan 94 SPD mil-

letvekili, gerçi tasarıya "hayır" demişti, ama herşeye dağmen "devlete sadık" bir muhalefet rolünü üstlenmekten yanaydı. Oylamadan hemen önce bir konuşma yapan Hitler, sosyaldemokratlara şöyle cevap veriyordu: "Sayın baylar, size artık ihtiyaç kalmadı... Sizin oyunuza ihtiyacım yok." Elbette, SPD'nin bütün kadrosu bu zavallı duruma düşmemiş ve Nazi terörüne karşı direnişe geçmişti. Ama partinin ileri gelenleri, faşizme taviz vermeyi sürdürdü. 17 Mayıs 1933'de Nazilerin dış politikası, Berlin'de kalmış 65 sosyaldemokrat milletvekilinden "evet" oyu aldı. Parti yönetimi, örgütünü Sosyalist İşçi Enternasyonali'nden çekti ve sonra daha da ileri giderek, Yahudi kökenli partilileri örgütten çıkardı. Hitler, 15 Eylül 1935'de Yahudi azınlığa karşı "Nürnberg Yasaları"nı çıkardı. Bunların uygulanması sırasında sorumlu devlet görevlileri olan Stuckart ve Globke, Federal Almanya'nın ilk başbakanı Konrad Adenauer'in yakın çalışma arkadaşlarıydı. Bunlar, sosyaldemokratlarla Hristiyandemokratların tarihinden seçmeler olarak kabul edilebilir.

Neydi Almanya'da yaşanan bu felaketin aslı? Bir Tanrı cezası mı, bir delinin sapıklıkları mı? Yoksa büyük bir talihsizlik mi? Hiçbiri değil tabii. Ama belki, tarihin Almanya'ya olan "özel hıncı"nın sonucu bir ceza olabilir. Dolayısıyla geçmişi canlı tutmakta yarar var. Amerikalı filozof ve romancı George Santayana'nın çarpıcı bir sözü vardır: "Geçmişi hatırlayamayan kişi, onu yeniden yaşamaya mahkumdur." Şimdi şöyle diyebiliriz: Geçmişi unutmayan kişi de, geleceği görür. "Bu nedenle, Almanya bir sabah kendini, Avrupa'nın emansipasyon düzeyine hiçbir zaman ulaşamadan, Avrupa'nın çöküşü düzeyinde bulacaktır." Marx, Almanya'nın "Nazi geleceği"ni önceden görmüştü.

SUÇLULAR VE DİRENENLER

Peki suçlu(lar) kim? Faşizm, Almanya'ya gökten zembille inmedi. Toplama kamplarından, gaz odalarından Almanya'da halkın büyük çoğunluğunun haberi olmadığı (FAC) iddiasının, bir "suçluluk kompleksi"yle ortaya atıldığı anlaşıldı. Yine bir belgeyle bu cinayetlerden bazılarını hatırlayalım. SS'in Teknik Dezenfeksiyon Servisi'nin yöneticisi olan Kurt Gerstein, Belzec'te Polonyalı Yahudilerin kitleler halinde öldürülmesiyle ilgili olarak (1942) raporunda şöyle yazmıştır: "Ertesi sabah, saat 7.00'ye doğru bana bildirildi ki, on dakika içinde ilk kafile geliyor! Gerçekten birkaç dakika sonra Lemberg'den birinci tren geldi. 45 vagonda 6700

insan vardı ve bunların 1450'si daha geldiklerinde ölüydü. Vagonların parmaklıklı küçük pencerelerinden, feci derecede soluk yüzlü ve korkulu çocuklar bakıyordu, gözlerine ölüm korkusu dolmuştu, ayrıca erkekler ve kadınlar vardı... Büyük bir hoparlör, geri kalan emirleri verdi: Tamamen soyunun, protezleri, gözlükleri vs. de çıkarın. ...Odalar dolduruldu... İki saat 49 dakika sonra dizel çalıştı. Yeniden 25 dakika geçti. Doğru, birçoğu şimdi ölmüştü. ...28 dakika sonra, yaşayan çok az kişi kalmıştı. Nihayet, 32 dakika sonra hepsi ölmüştü! Çalışma bölüğünden adamlar, diğer yandan tahta kapıları açtılar...Ölüler odalarda birbirlerine yapışmış bir durumda bazalt sütunlar gibi ayakta duruyorlardı... Ölü durumda bile aileleri tanımak mümkündü. Ölü durumda kasılmış olarak birbirlerinin ellerini sıkmışlardı; öyle ki, odaları bundan sonraki şarja hazırlamak için, bunları birbirlerinden ayırmak zahmetli oldu. Ter ve idrardan ıslanmış, pislik içindeki...cesetler dışarı atıldı. Havada çocuk cesetleri uçuyordu..." Otuzlu yılların Alman tarihi önümüzde dururken, Alman halkını 12 yıllık Nazi iktidarı (öncesinde ve) sırasında "suça iştirak"ten mahkum etmek zor değil. Ancak, tarihin Almanya'ya yüklediği "geri kalmışlık"ı halkın omuzlarına dağıtmak, hem sağlıklı bilimsel değerlendirmeleri engeller, hem de var olan önyargıların kemikleşmesine yolaçar. Kaldı ki, Nazi egemenliği sırasında yurtiçinde ve yurtdışında antifaşist direniş hiçbir zaman durmamıştır. Alman halkının en bilinçli unsurları, Gestapo'nun bütün vahşetine rağmen direnişlerini sürdürdüler. Engelmann kitabında, Hitler'in "SS Devleti"ne (Eugen Kogon) boyun eğmedikleri için ölen, işkence gören ve tutuklanan onbinlerce katolikten, sosyaldemokrattan, komünistten söz etmektedir, Nazi terörüne rağmen arkası gelmeyen grevlere değinmektedir. ■

sürecek...

SERVER TANİLLİ

yüzyılların gerçeği ve mirası

İNSANLIK TARİHİNE GİRİŞ

I İLK ÇAĞ

say Yayınlarında 1250 lira

Kara Afrika'da Hükümet Darbeleri

■Hıfzı Topuz

Yeni Sömürgeciler Kara Afrika'da kendilerine bağlı olacak kişileri aramaya başlarlar. Çünkü bu ülkelerle ekonomik ve stratejik ilişkiler kurulacaktır. Güven verici yöneticilerin iş başına geçmeleri sağlanacaktır..

(Cumhuriyet gazetesinde 18-30 Nisan 1984 tarihlerinde yayımlanan bir yazı dizisinde Kara Afrika'da yapılan askeri darbelerden bazı örnekler vermiştik. Ama ne yazık ki yazının son bölümüne o dizide yer verilmemişti. Kara Afrika'daki darbelerin temelinde yatan gerçekleri burada özetliyoruz)

Kara Afrika'da askeri darbeler genellikle halkın kötü koşullar altında bulunduğu sıralarda yapılmış ve kitleler bu darbeleri alkışlamışlardır.

Nedir bu kötü koşullar? Enflasyon, hayat pahalılığı, işsizlik, yöneticilerin yolsuzlukları, malların piyasadan çekilmesi, dışarıdan getirilen mallardaki aşırı fiyat artışları, yerli ürünlerin dış piyasalardaki fiyatlarının düşmesi, yöneticilerin kendi etnik gruplarına ayrıcalık tanımaları ve diktatörlük eğilimleri... Böyle ortamlarda yapılan darbeleri halk sevinçle karşılamıştır. Son yıllarda Büyük Sahra'nın güneyindeki bölgelerde süregelen kuraklık da bu bölgelerde açlığa neden olmuş ve bundan hükümetler sorumlu tutulmuştur.

Bir de şu vardır. Halk egemenlik ve bağımsızlıkla herşeyin düzeleceğini, yaşam koşullarının iyiye gideceğini, işsizliğin ortadan kalkacağını, bolluk ve ucuzluğun başlayacağını, herkesin beyazlar gibi yaşayacağını sanmış, bunlar olmayınca düş kırıklığına uğramıştır.

Bu tür darbelere **Benin**'de, **Togo**'da, **Ghana**'da, **Sudan**'da, **Moritanya**'da, **Çad**'da, **Liberya**'da, **Mali**'de, **Madagaskar**'da, **Yukarı Volta**'da, **Etyopya**'da, **Somali**'de, **Sierra Leone**'de, **Gine-Bissau**'da, **Orta Afrika Cumhuriyetinde** ve **Nijerya**'da rastlıyoruz.

Buna karşılık Ordubazı ülkelerde özgür seçimlerle işbaşına gelen hükümetleri devirmiş ve parti çoğulluğuna son vermiştir. Bunun da örneklerini **İdi Amin** zamanında **Uganda**'da, **Mobutu**'nun işbaşına geldiği dönemde **Zaire**'de, geçen Ocak darbesi sırasında **Nijerya**'da, **Yukarı Volta**'da ve **Liberia**'da görüyoruz.

Ordunun darbe ile iktidara gelerek partileri serbest bırakması çok az rastlanan bir olaydır. Bunun örneklerini çok kısa bir süre için **Togo**'da ve **Ghana**'da gördük. Darbeyi yapanlar henüz iktidara hazırlıklı değillerdi de ondan.

Kara Afrika'da darbe ile iktidara gelenler genellikle hep aynı önlemleri almışlardır. Nedir bu önlemler? Çoğu zaman ilk hedef Devlet başkanı olmuştur. Başkan eğer kaçamamışsa ya vurulmuş, ya da tutuklanmıştır. Bunun yanısıra Radyo evi ve Televizyon merkezi ele geçirilmiş, haber ajansı, telgraf ve teleks büroları işgal edilerek dışarıyla her türlü bağlantı kesilmiştir. Hava alanı askerlerin denetimine girmiş ve dışarıya uçak seferleri durdurulmuştur. Bir yandan da

basına sansür konduğu görülür. Sınırlar kapatılır. Yabancı ülkelere çıkış yasaklanır. Askeri araçlar başkentte yol kavşaklarında ve bakanlıkların önünde mevzilenirler. Sıkı yönetim ilân edilir. Sokağa çıkma yasağı konur. Eski yöneticiler ve bakanlar tutuklanır. Önemli görevlere de askerler atanır.

Darbeyi düzenleyen Ulusal Kurtuluş Komitesinin başındaki çavuş, yüzbaşı, ya da albay Radyoda bir bildiri okuyarak ülkeyi çıkmazdan kurtarmak için Ordunun işe el koymak zorunda kaldığını, Anayasanın yürürlükten kaldırıldığını, partilerin yasaklandığını, eski yöneticilere karşı kovuşturma açıldığını ve yabancı ülkelerle olan ilişkilerde hiçbir değişiklik olmayacağını bildirir.

Ertesi gün radyolarda saat başı yeni başkanın yayınladığı bildiri okunur. Gazetelerde yeni başkanın eski bir gençlik fotoğrafı ile köşe başlarını tutan tankların resimleri yer alır. Bütün yurttan yeni başkana tebrik telgrafları gelmektedir; radyolarda bunlar okunur ve askeri marşlar çalınır. Devrilen rejimi savunabilecek demokratik kuruluşlar henüz ortaya çıkmamış olduğu için askerlere karşı hiçbir direnme olamaz. Ülkede ne özgür bir basın vardır, ne özerk bir üniversite, ne güçlü bir sendika örgütü, ne de mesleksel dernekler. Çünkü yıkılan rejim muhalefet olasılıklarından çekinmiş ve bu çeşit demokratik kurumların ortaya çıkmasını pek istememiştir. Yıkılan rejim genellikle iktidardaki partiye dayanmıştır. Oysa bu partinin üst kademelerine çoğu zaman birtakım çıkarcılar yerleşmişler ve bunalım ortaya çıkar çıkmaz bunlar yok olmuşlardır.

DARBELERİN ALT YAPISI

Kara Afrika'da bu darbelerin arkasında ne gibi gerçekler bulunur? Eski sömürgeci ülkeler, kurdukları siyasal düzen çökerken Afrika'daki ekonomik etkilerini sürdürebilmek için yeni bir düzene yönelmişlerdir. Buna "Yeni-sömürgecilik düzeni" denir. Eski sömürgelerde bağımsızlığa geçiş dönemlerinde iş başına gelen liderler ekonomik alanda da bağımsızlığa yöneldikleri zaman çokuluslu güçlerin büyük tepkileriyle karşılaşmışlardır. Yeni sömürgeciler Kara Afkira'da kendilerine bağlı olabilecek ve kendileriyle iş yapabilecek kişileri ararlar. Çünkü bu ülkelerde

daha işletilmemiş madenler vardır. Buralara yatırımlar yapılacaktır. Buraların stratejik önemi de olabilir. Bu ülkelerin Güney Afrika ile olan ilişkileri de özel bir önem taşır. Bu genç Kara Afrika ülkeleri öyle başı boş bırakılamazlar. Ne olur, ne olmaz!.

Bağımsızlık savaşlarını yaparak iş başına gelmiş olanlar yeni-sömürgecilik düzenini kurmak isteyenlere karşı koyacak olurlarsa başlarına çok belâ gelir. Yeraltı çalışmalarını düzenleyen örgütler bunları yıkarak yerlerine işbirlikçi liderler bulmaya kalkarlar. Bütün muhalefet örgütleri arasında bir karşı devrim koalisyonu kurulur. Devletin başında olan kişiler de diktatörlük ve kişiye tapma eğilimlerini geliştirerek kendi kuyularını kazmışlardır zaten. Hiç yıkılmayacaklarını sanmışlar, şımarmışlar ve halkın güvenini yitirmişlerdir. Bağımsızlık savaşlarını başarı ile yapmış olan bu kişiler çoğu zaman ulusal egemenliğe ve devrimcilik akımlarına da zararlı olmuşlar ve halkı liberalizm maskesi arkasına gizlenen yeni-sömürgeciliğin kollarına atmışlardır.

Kara Afrika'da eski sömürgelerde genellikle bir Burjuvazi yetişmemiştir. Daha önceki dönemlerde Batıdaki anlamda bir feodalite de kurulmamıştır. O halde yeni-sömürgeciler kimlerle işbirliği yapacaklardır? Ghana'nın Ashanti bölgesinde varlıklı plantasyon sahipleri, kakao üreticileri çıkmıştır ama, bundan genellemelere gidilemez. Kara Afrika'da büyük toprak sahipleri yetişmemiştir. İç ve dış ticaret çoğu zaman Hintlilerin, Pakistanlıların, ya da Lübnanlıların tekelinde olmuştur. Yerli sanayi de kurulamamıştır. Eski sömürge burjuvazisinin çekirdeği olan kişiler genellikle ufak ticaret alanlarından gelmişlerdir. Bunlar dükkân, magaza açıp işlerini büyüttükten sonra toptancılığa el atarak büyük kazançlar elde etmişlerdir. Böylece eski sömürgecilerle her türlü işbirliğini geliştirenler "komprador" denen sınıfı oluşturmuşlardır.

Kompradorlardan oluşan bu Afka burjuvazisi kapital birikimi ile endüstriye yönelmemiş, kendi çıkarlarını dış çevrelerin çıkarlarına bağlamakla yetinmiştir.

Bağımsızlıktan sonra yönetim kadrolarında görev alan bazı kimseler çeşitli yolsuzluk ve spekülasyon işleriyle vurgunlar vurarak özel sektöre geçmişlerdir. Bunların çok uluslu firmalar ve bankalarla işbirliği yaparak siyasal güç kazandıkları görülür. Dış çevreler ve yeni sömürgeciler işte bu yeni Afrika burjuvazisi ile işbirliği yapacaklardır. Eğer bu yeni Afrika burjuvazisi iş başında değilse bu çevrelerin temsilcilerini iktidara getirmek gerekir. Kara Afrika'da askeri darbeler çoğu kez bu yeni işadamlarını iktidara getirmek için düzenlenir. Bazen de askerler bunun bilincinde olmadan bu işi gerçekleştirirler. Çünkü başkentte güç kazanmış olan iş çevreleri eski rejimin yarattığı kısıtlamaların kaldırılmasını isterler. Bu çevreler ticaret alanında liberal ve özgürlükçüdürler. Bağımsızlıklardan sonra doğmuş ve gelişmiş olan Afrika bürokrasisi yer yer rüşvete yönelmiş ve iş çevrelerinin karşısına türlü güçlükler çıkarmıştır.

Ticaret çevreleri bunların yıkılmasına çalışırlar. Bu çevreler askerlere yeşil ışık tutacaklardır.

Darbeyi yapan cuntanın yabancı devletlerden emir ya da talimat aldıkları söylenemez. Cuntacılarla yabancılar arasında çoğu zaman böyle bir işbirliği kurulmamıştır. Ama, ne varki cuntacılar genellikle yabancı ülkelerin kendilerine güçlük çıkarmayacağını ve yaptıkları girişimin dışarıda destek bulacağını anlarlar.

Örneğin bazı eski sömürgelerde darbecilerle Fransa arasında bir işbirliğinin örgütlenmiş olduğunu ileri sürmek kolay değildir ama, çoğu kez Fransa'nın tarafsız kalıp cuntacıları desteklediklerı görülmüştür. Darbeden sonra da Fransa ile hemen yakın dostluk ilişkileri kurulmuştur. Belki de bunlar birer rastlantıdır.

Eğer eski rejim ülkedeki etnik topluluklar arasında bir takım gerginlikler yaratmışsa darbecilerin görevi çok daha kolaylaşmış olur. Etnik toplulukların, ya da kabilelerin birbirine karşı kışkırtılması için koşullar her zaman çok elverişlidir.

AFRİKA'DA ORDULARIN GELENEKLERİ YOK

Kara Afrika'da orduların temelleri, gelenekleri yoktur. Ordular hep bağımsızlıktan sonra kurulmuştur. Daha önce sömürgeci ülkelerde paralı asker olarak çalışmış olanlar bağımsızlıktan sonra kendi ülkelerinin başına belâ kesilmişlerdir. Genç Afrika devletlerinin bazıları Ordu kurmamak için uzun zaman direnmişlerdir. Togo, Kamerun, Fildişi Kıyısı gibi ülkelerde Devlet başkanları ya bütçe endişesiyle, ya da askerlerden gelebilecek darbe olasılıklarını önlemek için Ordu kurmaktan çekinmişlerdir. Ama, daha sonraları bazı ülkelerin komşularıyla aralarında çıkan gerginliklerin sonucu olarak ve silâh üreten ülkelerin de desteğiyle bütün Afrika devletlerinde ulusal ordular kurulmuştur.

İlk başlarda darbeleri düzenleyen askerler eski Fransız ve İngiliz ordularında hizmet görmüş kişilerdir. Bunlar ya ikinci Dünya savaşına katılmışlardır, ya da Vietnam' daki, Cezayir'deki sömürge savaşlarına. Bunların örnekleri Togo'da General Eyadema, Uganda'da Mareşal İdi Amin, Orta Afrika'da General Bokassa, Yukarı Volta'da General Laminaza'dır. Bunların hiçbiri ne Harp Akademilerinde okumuştur, ne de askeri okullarda. Sömürgecilik sonrası döneminin olağanüstü koşulları bunlara güç kazandırmış ve geniş olanaklar sağlamıştır. Belçikalıların eski Kongo' da kurdukları "Kamu Gücü" denen jandarma birliklerinde yetişmiş olan General Mobutu da bu geçiş döneminin örneklerinden biridir. Kara Afrika'da ilk darbeleri işte bu çeşit kimseler düzenlemiştir .Bunlar iktidarı ele geçirmek hırsıyla türlü manevralara girmişler ve zaman zaman yabancı çevrelerle işbirliği yapmaktan da çekinmemişlerdir.

1970 ve 1980'lerdeki darbeleri yapanların ise artık eski sömürge askerleri olmadıkları görülür. Bunların örneklerini Etyopya'da Kongo' da, Madagaskar'da, Somali'de, Nijerya'da, Benin'de (Yarbay Kerekou), Gine-Bissau'da (General Vieira), Ghana'da (Yüzbaşı Rawlings), Yukarı Volta'da (Yüzbaşı Sankara) bulabilirsiniz. Bunlar, ya burjuvazi duruma çare bulamadığı için iktidara gelmişlerdir, ya da etnik topluluklar arasındaki çekişmelere bir son vermek için. Devrilen rejimin hizmetindeki bürokrasinin de beceriksizliği cuntacıların işini kolaylaştırmıştır. Bu son gruptaki darbeleri düzenleyen askerler genellikle sosyalist rejimlere yönelmişlerdir.

Afrika'da askeri bir darbe ile işbaşına gelen yöneticilerin sosyalizmi seçmiş olmaları ülkede sosyalist bir düzenin kurulması anlamına gelmez. Her ülke kendine göre bir sosyalizm uygulamasına girişir. Bu, bilimsel temellere dayanmayan ve kuramları saptanmamış olan bir sosyalizmdir. Bu düzeni seçen yöneticiler ekonomi ve sosyal bilim alanlarından değil, askerlikten gelmiş kimselerdir. Tüm üretim, tüketim, dağıtım, yatırım, iş gücü, maliye ve bankacılık alanlarını kapsayan beş-on yıllık planlar yapılmamıştır. Üretimde alt yapı kuruluşları örgütlenmiş değildir. İç ve dış ticarette sosyalist bir düzen kurulmamıştır. Bu ülkelerin bir çoğunda devlet yabancı bankalara el sürmemiştir. Güçlü sendikalar ortaya çıkmamıştır. Demokratik kuruluşlar, parti çoğulluğu, hoş görüye dayanan özgür tartışma olanakları ve bunlara ortam hazırlayacak iletişim araçları yoktur. Yönetim otoriter temellere oturtulmuştur. Otoriter bir yönetim bazen Kara Afrika'da köy düzeyinde açık tartışmaya dayanan geleneklere ters düşmektedir.

Ama ne var ki, yeni sömürgeciliğe ve kişilerin zenginleşmesine karşı önlemler alınmıştır. Yeni sömürgeciliğe ve çok uluslu firmalara karşın bu Afrika ülkeleri ayakta durabilmektedir. Belki de yeni bir darbeye kadar.

Kara Afrika'da darbelere bu açılardan bakılırsa olaylar belki daha iyi değerlendirilebilir. ■

Üniversiteler Açılırken....

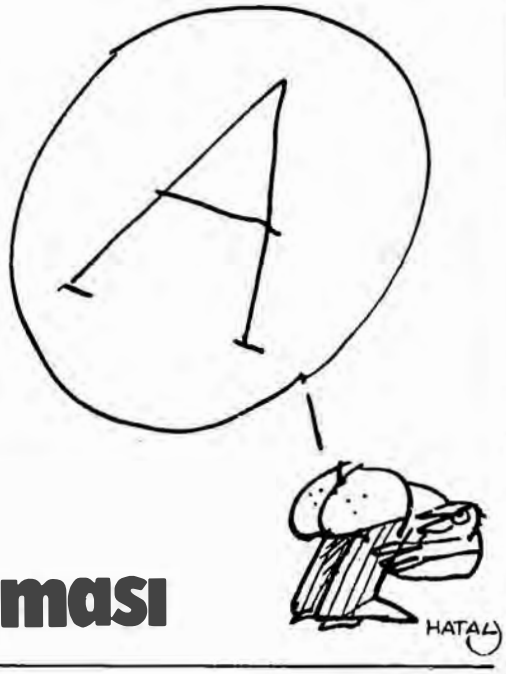

Bilimin Taşralılaşması

■Ali S.Gitmez

UNUTULAN ASIL KONU

Günümüz Türkiyesinde, her şey bulutsu .bir belirsizlik içinde. Konular da günlük. Uzun ömürlü konu, sorun yok gibi. Ondan, asıl konu olması gereken sorun, ertesi gün yerini bir başkasına bırakıyor. Unutuluyor, bir daha gündeme gelme fırsatı bulamıyor. Sanki sorun, sorun olmaktan çıkıyor. Bellekler zayıf olduğu gibi, konu üzerine gitmek de bir sonuç getirmiyor. Dinleyen, düşünen yok o "eski" konuyu. Yenileri getiriliyor gündeme. Çarpıtılarak, modalaştırılarak. Özetle, kaçmaktan kovalamaya zamanımız yok.

Günümüzde, geçerli olan bir üniversite düzeni var. Yeni sayılır. Biraz tepkisel, biraz tepeden inme, biraz çağdışı. Bu yeni düzenin haksız meyvalarını toplayanlar dışında, bu yeni düzenden hoşnut olan, bu düzenlemeden zarar görmeyen üniversiteli de yok denecek derecede az. Yeni Yüksek Öğrenim Yasası' nın bir yıkım gibi, bir saldırgan güç gibi gündemin sıcaklığında kalması ise, üniversitenin, bilimin uğradığı gerçek gerilemeyi unutturmuş durumda. Her gün etkisinde kalınan, geleceği de uzun süre kararlacak olan bu gerileme, alışılır bir düzen olmuşa benzer. Artık tartışılmıyor, çarpıklık görülmüyor, gerileme farkedilmiyor. Görünen sorun, "Yüksek Öğretim Yasası" çünkü, gündemdeki o. Eleştirilen, yıkımı farkedilen. Bu yasanın yaygınlaştırdığı bilimsel gerileme, artık bilim çevrelerinde farkedilmiyor bile.

Dünyanın en uyumlu yaratığı insanın en kötü yanı, duruma alışmak, sorunu unutmak olsa gerek. Bu, özü unutturuyor, insan mantığını çarpıtıyor.

Bu yazıda, ne Yüksek Öğretim Yasası'nın çağdışılığından, ne de bu yeni düzenleme ile bilimin kurumlaşamayacağından sözedilecek. Hatta ne de, bilimi ve bilim adamı gizilgücünü üniversitelerden uzaklaştırma işlevini başarıyla sürdüren YÖK üst — kuruluşunun uygulamalarından yakınılacak. Bu konular henüz sıcak, gündemde ve toplum belleğinde. üstelik, herbiri bir "sorun" olan bu konular, bizi hep minder dışına çekmekte, öze girmeyi engellemekte.

Bu yazıda, ülkemiz gündeminde çok kısa bir süre kalan, yeterince araştırılıp, tartışılamayan, unutulan bir konu üzerinde durulacak: Büyük merkezler dışındaki küçük yerleşme birimlerinde üniversite açılması! Yani, "taşra üniversitelir"nin, Türkiye' deki bilimsel ve eğitsel gelişmeye, giderek de toplumsal gelişmeye etkileri konu edilecek. Bir uyarı ile başlanarak tartışılacak bu konu: Taşrada üniversite açılması, gündemdeki yeni "yasa"dan çok önce başlatılmış bir uygulama. Bundan, konumuz, bu yeni yasa ve uygulamalarının dışında. Yeni yasa, ancak bu "taşralaşma" olgusuna katkısı açısından ele alınacak.

HİZMETİN YAYGINLAŞTIRILMASI VE YENİ ÜNİVERSİTELER

Önce, tartışılması gerekmeyecek bir "kabüllenme"ile girelim konuya.

Devletin verdiği hizmetlerin yaygınlaştırılması, hizmete gerekseme duyanların ayağına götürülmesi, çağdaş düşüncenin de, sosyal devlet anlayışının da bir gereği. Bunun gerçekleşmesi ise, gelişmenin amacı, toplumsal gelişmenin başarı göstergesi. Ayrıca, böylesi bir uygulama "halkçı"dır, çağdaştır, hakçadır. Sosyal adaletin gerçekleşmesi ile refah toplumunun yaratılması bu uygulama ile olur.

Eğitim hizmeti de, eğitim gereksemesi duyanların ayağına, kapısına götürülmesi gereken, götürülmesi zorunluluğu olan baş hizmetlerden. Bunda kuşku yok. Okulların, öğretmenin, öğretim araçlarının, öğrenecek insanlara ulaştırılması, devletin temel görevlerinden.Bu anlamda sağlık hizmetlerinin, hastane ve doktorların ülke içinde her noktaya dağılımı gibi, eğitim hizmetinin, okul ve öğretmenlerin de ülkenin her noktasına dağılması, bir gelişme göstergesi. Yine bu anlamda (ve hizmet vermenin önkoşulları saklı tutularak), örneğin her ilde, hatta her ilçede bir yüksekokulun açılabilmesi, 18-24 yaş diliminde okullaşma oranının yüzde 50'yi geçmesi, gelişmenin birer göstergesi sayılmak gerekir. Böylesi bir gelişmeyi istemek, bunun için çaba göstermek, böylesi halkçı bir programı uygulamaya koymak ise, gerçekten "halkçı" bir tutum, çağdaş bir çaba olur. Sosyal adaletin gereği budur.

Bu "kabullenme"den sonra, üniversitelerin yaygınlaştırılması konusuna geçelim.

1. Bugün, çok büyük çoğunluğu eldeki 2547 sayılı Yükseköğretim Yasası'ndan önce kurulmuş 27 üniversite var Türkiye'de. Büyük-küçüklü 18 kente, bir kısım bölümleriyle de 40 kadar il ve ilçeye (henüz köylerde yok gözüküyor!) dağılmış olarak. Büyük kentlerde olanların dışında olan önemli bir bölüm üniversite ve bağlı yüksekokulun amaca uygun binaları, derslik ve laboratuvarları, öğrenci yurtları, üniversite kitaplıkları, öğrenci, kafeterya ve çay salonları, futbol sahası dışında spor salonları, ders dışı zaman değerlendirecek dinlenmeeğlenme olanakları, kültür/sanatla ilişkili olanakları ya hiç yok, ya çok yetersiz düzeyde var, ya da fazlasıyla "taşralı". Küçük ve azgelişmiş kent ve kasabalara yayılmış bir kısım üniversite ve yüksekokulda, üniversite anlamında öğretim

üyesi kadrosu, yetişecek yetenekte yardımcı akademik elemanı, hatta günlük yönetim işlerini yürütecek yönetim elemanı (memuru) yok; ya da çok yetersiz düzeyde.(1)

Ancak, bu küçük üniversitelere çok büyük parasal kaynaklar ayrılmış durumda. Özellikle son yıllarda, yerleşmiş büyük üniversitelerin çok üzerinde kaynaklar akıtılmıştır bu küçük kent üniversitelerine. Öyle ki, yerleşik büyük üniversitelerde bir araç-gereç almak, küçük onarımlara kaynak bulmak çok büyük çabalar gerektirirken, yeni üniversitelerin binaları, laboratuvarları, ders araçları, öbür harcamalarında milyonlar kolayca kullanılabilmekte. Küçük kent üniversitelerinin tamamlanabilmeleri, donanımları için gereken herşey yapılıyor. Büyük çabalar, ülke açısından önemli özverilerle oluyor bu. Bu çaba ve öneriler de gözden uzak tutulmamalı.

2. Bu yeni üniversitelere öğretim elemanı çekebilmek,hele sürekli kadrolar oluşturabilmek ise, hâlâ baş sorunlardan birisi. Çok bol parasal olanaklara karşın, taşra üniversiteleri, öğretim üyesi çekememekte. Üniversitelerin pek-üst kuruluşu YÖK tarafından verilen bilgiler de, taşra üniversitelerinin öğretim üyesi sayısında, son 25 yıl içinde pek bir gelişme görülmediğini göstermekte:(2)

"... İstanbul, Ankara ve İzmir dışında kalan illerde, 1955 den 1959'a kadar üç, 1973'de üç, 1974-75'de altı yeni üniversite açılmış ve kuruluşları üzerinden 6 ila 26 yıl gibi süreler geçmiş olmasına rağmen, buradaki öğretim üyeleri ihtiyacın çok altında kalmış; hatta, 1975'de kurulmuş olan bir üniversitedeki tek profesör, sadece geçici olarak görevlendirilen bir rektörden ibaret olmuştur." (s. 6)

Yeni kurulan taşra üniversiteleri kendiliğinden öğretim üyesi çekemediğinden, 2547 sayılı yasa, bu üniversitelerde geçici olarak çalışmak üzere öğretim üyelerine bir zorunlu hizmet getirdi. Bu yasayla, taşradaki üniversitelerin sorunlarının çözümlenmiş olduğu düşünülebilir. Artık, bir üst akademik aşamaya geçebilmek, bu yeni üniversitelerde görev kabul etmeye bağlıdır. Bundan kaçış da yok. Yine üniversiteler üst kuruluşu YÖK'ün verilerine göre, büyük kentlerdeki üniversiteler dışındaki yeni ünevirsitelerde 1981'de 533 olan öğretim üyesi 1983'de 1526'ya; enaz öğretim üyesi bulunan en yeni üniversitelerde de, 1981'de 85 olan öğretim üyesi, 1983'de 570'e yükselmiş. (3)

Yasa gereği değişen bu duruma karşın, öğretim üyelerinin küçük kent üniversitelerinde çalışmaya istekli olmadıkları, bu bölgelere gitmektense, ya bir üst aşamaya geçmemeyi yeğledikleri, ya da tümden meslekten ayrıldıkları görülmekte. Ancak yine de, zorunlu olarak, büyük kentlerdeki bilimsel ve yaşam düzenlerini bozarak geçici bir süre ile küçük kent üniversitelerine giden öğretim üyesi sayısının oldukça kabarık olduğu görülüyor. Öyle ki,günümüzde öğretim üyeliğini seçenler, belli sürelerle belli askeri bölgelerde kalan subaylar gibi, kendilerini "şark hizmeti"ne hazırlamakta.

3. Öğrenci açısından, büyük kentlerin yerleşik üniversiteleri, üniversite seçiminde ön sırayı almaya devam etmektedir. Bu durumda, daha yüksek puanla üniversiteye alınanlar, ençok istenen, olanakları daha büyük olan büyük kent üniversitelerine girebilmekteler. Bu büyük yarışta arka sıraya düşenler ise, yeni açılan, daha az istenen, olanakları da çok sınırlı olan küçük üniversitelerde "okumak zorunda kalmakta"lar. Açıkta kalmamak, "kazandım!" diyebilmek için, istemeseler, sevmeseler de, herhangi bir üniversiteye kaydolmaktalar. Daha geri sıradakiler ise, üniversite de olmayan "açıköğretim" öğrencisi olma şansını bir süre ellerinde tutmaktadırlar.

Üniversitelere her yıl alınan ve ilan edilen öğrenci "sayısı", gittikçe artan sayıdaki küçük taşra üniversitelerine konan her sıra'ya göre saptanmakta, olabildiğince çok sayıda öğrenci kaydı yapma, temel ilke olarak görülmektedir. Bu yüzden, ilgili ve yetkililer, kaydı yapılan öğrenci sayısını "başarma" ölçüsü olarak görmektedir.

"...(YÖK), İlgili eğitim programlarına daha çok öğrenci alınması hususunda karar alarak, kontenjanları 1982 sonbaharında bir önceki yıla göre yüzde 33, 1983 sonbaharında ise bir önceki döneme nazaran yüzde 21.6 oranında arttırmıştır. Bu durumda 1975' den itibaren 1983 yılına kadar örgün yükseköğretime alınanlarda artış yüzde 79,6, açıköğretime alınanlar ile, birlikte ise artış yüzde 126 olmaktadır." (4)

Görülen, üniversitelere kayıtta üç önemli gerçeğin bu istatistiklere yansımamış olduğudur.

(a) Geri kalmış yörelerin küçük üniversitelerinde, giriş **taban puanı** oldukça düşüktür. Örneğin, 1983 yılı kayıtlarında, tıp fakülteleri taban puanı, çeşitli üniversitelerde şöyle:

Ankara Tıp 518.1
İst.Marmara 512.6
İzm. Ege 537.2 ve 606.2
D.Bakır, Dicle 448.3
Erzurum, Atatürk 443.2
Konya, Selçuk 440.6
Elazığ, Fırat 435.7

(b) Artan öğrenci sayısı, daha çok, azgelişmiş üniversitelerle, "açıköğretim"de yaratılan büyük sayıdaki **kontenjanlarla** ilgilidir. Örneğin, 1983 kayıtları için üniversitelerin ayırdıkları kontenjanlar şöyle:

Ankara Üniversitesi: 10.060, Ankara ODTÜ: 3.005, İstanbul Boğaziçi: 1.140, İstanbul Teknik: 3.200, ve İzmir Ege: 3.260 kişilik kayıt kontenjanı ayırmışken, Açıköğretim: 35.000, Konya Selçuk: 3.130, Akdeniz ve Anadolu: 3475, Edirne Trakya: 1.580, Diyarbakır Dicle: 1.460, Yeniler (Sivas, Kayseri, Elazığ, Malatya, Van): 3.020 kişilik kontenjan açmışlar.

Özetle, azgelişmiş yöre üniversitelerine oldukça çok sayıda ve büyük üniversitelere göre çok daha düşük puanlarla, çok daha az nitelikli öğrenci alınmakta. Bu üniversitelerde öğrenci sayısı çok artmış gözükürken, öğrencinin (sınavla ölçülebildiği kadarıyla) niteliği son derece düşmekte.

(c) Üniversite seçme-yerleştirme sınavlarında en yüksek başarı, sırasıyla, Fen Lisesi, paralı ve yabancı dille öğretim yapan özel okullar (kolejler), büyük kentlerin büyük (ve iyi) liseleri, büyük/orta büyüklükteki kentlerin öbür liseleri ve en sonunda da küçük kent ve kasaba liselerinde görülmekte. Bu, hep bilinen, hep tartışılan bir konu. Bu konuda, ÖYSM'de, güvenilir (fakat yayınlanmayan) bilgiler de var.

Bu sıralamaya göre, istenilen üniversitenin istenilen bölümüne girebilmek, öğrencinin yaşadığı bölge ve kent, aile özelliği (eğitilmiş, varlıklı), okuduğu okulla ilgilidir. Bundan, azgelişmiş bölgelerden yüksek puanlı büyük kent üniversitelerine girenlerin sayı ve oranı çok düşük olmak gerek. Azgelişmiş yöre ve kentlerin liselerinden gelen öğrenci için "üniversite sınavını kazanmak", çok büyük oranda, "az istenir, küçük bir üniversiteye girmeye hak kazanabilmek" demektir. Başka türlüsü ise, varolan koşullara, sınavlardaki büyük yarışın mantığına ters düşer.

Bugünkü uygulama, dolayısıyle de "üniversite" ve "üniversite öğrencisi" gerçeğimiz bunlar işte. Azgelişmiş üniversiteler büyük yoksunluk içinde; öğretim üyesi de, öğrencisi de **zorunlu olarak** bu üniversitelerde bulunmaktadır. Bundan da, hiç değilse öğrencinin daha çok azgelişmiş bölgeden geleni, daha az

nitelikli olanları doldurmakta bu üniversiteleri.

EĞİTİM ALTYAPISI AÇISINDAN TAŞRA ÜNİVERSİTESİ

Her aşamada, okulların amacı, "öğretmek" yanında, "eğitmek"tir. Eğitim, yalnızca kitaba, derse, laboratuvara bağlı değil. Ders öğrenme etkinliklerini elbette içerir, fakat "öğrenme"nin çok daha ötesinde, çok daha üzerindedir "eğitim". Her aşamada önkoşul olmakla birlikte, ençok, "üniversite" ile "eğitim" eşdeğerli görülür. İlk ve ortaöğretimde aile yuvasında olan çocuğun ilk "özgür" eğitimi, üniversitede gerçekleşir. Ondan hep, "üniversite eğitimi" deyimi kullanılır; "üniversite öğretimi" değil.

Öğretim için gerekli koşullar, öğretmen, ders, kitap, araç–gereçlerken eğitim için gerekli önkoşul, öğretimi de içine alan "eğitim ortamı"dır. Aile, okul, dersler, öğretmenler, arkadaşlar, toplumsal ilişkiler, okul çevresi, görgü ortamı ve olanakları, yaşam çevresinin tümü ve bu çevre ile etkileşim, hepsi birden, eğitime ortam yaratırlar. Bu ortam, **eğitimin altyapısı** durumundadır; onlarsız eğitim, sosyalleşme, gelişme, nitelikleşme olamaz. Bireyin bilgilenmesi ile birlikte, tüm yaşamının etkilenmesi, değişmesidir eğitimin amacı. Bundan da, eğitimin yapılacağı yer, bireyi geliştirecek, eğitimi sağlayacak toplumsal/kültürel etkileşim altyapısı yönünden zengin, çeşitliliği olan, bireyi gelişmeye iten, özendiren nitelikte olmak zorunda. Eğitimin araç–gereçleri, bu etkileşim altyapısıdır. Çünki.

Eğitim için gerekli bu altyapıyı önkoşul olarak koyduktan sonra, azgelişmiş bir ülkede, Türkiye'de eğitim altyapısı farklılığına bir gözatalım. İki temel gerçeğimiz gözler önünde:

1. Türkiye'de bölgelerarasında, ekonomik, toplumsal, kültürel olanaklar bakımından büyük farklar vardır. Bu farkların birçok durumda uçurumlaştığı görülmektedir. Ayrıca bu uçurumun kısa zamanda giderileceği beklenmemelidir.

2. Türkiye'de, sayısı az da olsa, belli bazı "gelişmiş" büyük merkezler vardır; bu merkezler, ekonomik, toplumsal, kültürel anlamda, azgelişmişliği aşmış bir düzeydedirler. Bu anlamda Türkiye, göreli zengin eğitim altyapısına sahip merkezlerden yoksun değildir.

Ülkenin bu gerçeği gözününe alınınca, bazı yaşamsal ve önemli kurumlarla olanakların daha büyük, daha gelişmiş, altpapısı oluşmuş az sayıda büyük merkezde toplanması zorunlu gözükmekte. Azgelişmiş yörelere haksızlık gibi gözükse de, verilen hizmetin niteliği gereği, böyle bir yoğunlaşma kaçınılmazdır, hizmetin tam verilebilmesinin gereğidir.

Üniversite özelinde, "üniversite eğitimi"nin niteliği, özelliği gereği, belli gelişmiş merkezlerde toplanma, zorunluluk olmak gerekir, kaçınılmaz olmak gerekir. Çünkü, üniversite eğitimi, öğrenmenin yanında, bireyin özgür gelişmesini, bilimsel tutum geliştirmesini, kültürleşmesini, "aydın"laşmasını gerektirir. Bu, derslerle değil, görgü ile, yaşayarak, içinde yoğrularak, etkileşimde bulunarak, açılım olanaklarını kullanarak edinilir. İkinci bir yolu da yoktur eğitilmenin, gelişmenin, değişmenin. Hele öğrenci, toplumsal, kültürel bakımdan kısıtlı, sınırlı, geleneğin egemen olduğu çevreden geliyorsa, üniversite dışında "kültürleşme", "aydınlanma" olanağı azsa, böylesi gelişmiş kent ortamı, onun için daha bir yaşamsaldır, geliştiricidir, daha bir önkoşuldur. Üniversite öğrencisi için sokaklar, toplumsal–kültürel–sanat etkinlikleri, özgür arkadaşlık, karşı cinsle anlamlı ilişkiler, uygar etkileşim olanakları, enaz ders kitapları, laboratuvarlar kadar önem taşır. Ancak bu etkinliklerin varlığında, zenginliğinde "eğitim" olayı gerçekleşir. Ve ancak bu tür geliştirici ortamın varlığı oranında üniversiteler "eğitim" verebilir öğrencilere. Çünkü "aydın"lık, görgüdür, yaşamadır, özümlemedir. Yaşayarak, görerek, içinde pişerek edinilir. Buna karşı küçük dar, azgelişmiş yaşama ortamı, olanakları yönünden yoksul, tekdüze, uyarıcısız, bunaltıcıdır. Geliştirme olanaklarından yoksundur. Kapalıdır, gelenekseldir; ilişkilereege men olan, doğrular, mantıklı olanlar değil, gelenektir, töredir, toplumsal baskıdır. Bireyin açılımını, özgür gelişimini, kendini geliştirmesini engelleyicidir. Bu özelliklerinden dolayı "taşra"dır azgelişmiş küçük çevreler. İçine girenleri de taşralılaştırırlar. Ayrıca bu küçük merkezler, geleneksel yapıların, kalıpların denetiminde olduğu kadar, geleneksel güç odaklarının, geleneksel egemenlerin de denetimi, sınırlaması altındadır. Yöre toplumunun açılımları, beğenileri, çoğunlukla da yetenekleri bu geleneksel egemenlerin, güç odaklarının belirlediği çizgileri aşamaz. Bu yöredeki gelişme ve değişmeler de, ancak bu geleneksel güçlerin, güç odaklarının onayları, kabülleri ölçüsünde gerçekleşir. Tarihimiz, devletin aşamadığı, yenik düştüğü bu güç odaklarının engelleme örnekleriyle doludur.

İşte, küçük yerleşme birimlerindeki geleneksel yapı ve kalıplarla, engelleyici güç odakları, bu yörelerde özgür kurumların gelişmesine, etkin olmasına, açılmasına engeldir. Aynı ölçüde, yansız bilim yapılmasına, bilimsel düşüncenin gelişmesine, taban bulmasına, yayılmasına da engeldir. Bundandır ki, bu "taşra" merkezleri, üniversite anlayışının, yansız bilim üretiminin, bireysel özgür gelişimin engelidir, ayakbağıdır. Bireye, üniversite öğrencisine katabileceği, onu bir üst aşamaya getirecek olanakları olmadığı gibi, bir de onu belli geleneksel kalıplara, geriletici koşullandırmalara sokmaktadır. Bir "ters biçimlendirme"ye ortam hazırlamaktadır. Bireye vereceği yokken, ona yeni birşey katamazken, tüm gelişim gizilgücünü, açılım yeteneğini de yokederek.

Üniversitelerin Anadolu'ya yayılmasını bir "halkçılık" olarak gösterenler, aslında bir eğitim yanılgısını sergilemekteler. Bu yanılgı, yeni gelişmeye yüztutmuş üniversiteleri okullaştırmış, üniversite eğitimini yalnızca öğretim düzeyine indirmiştir. Üstelik bu "öğretim"in de hoyratlıkları, düzeysizlikleri izlenmekte yer yer.

Oysa daha 1930'larda, daha çok başlangıç aşamasında iken, "üniversite eğitimi"nin niteliği ile yaygınlaşması sorunları tersi bir yönde, olması gereken bir doğrultuda çözüme kavuşturulmuştu. O dönemde "üniversiteler yoluyla Anadolu'yu kalkındırma" düşüncesi bir " halkçılık" önerisi olarak Atatürk'e kabul ettirilmek istenmişti. "Üniversiteleri Anadolu'ya yayalım!" gösterisine Atatürk'ün tutumu kesindi: (5).

"Üniversite sadece dersane, hoca, kitaptan ibaret değildir. Gencin eğitimi, yaşadığı kültür çevresinde olur, sosyal hayata karışarak olur. Anadolu'daki şehirleri geliştirmedikçe, buralarda üniversite açmak doğru değildir".

Ve o zaman, üniversitelerin taşralılaştırılması önlenmişti! Aradan geçen 50 yıla, bunca deneyime ve üniversiteli yetiştirilmiş olmasına karşın, özellikle üniversite eğitiminin bir toplumsal/kültürel ilişkiler altyapısına gerek gösterdiği kavranamamış gözüküyor.

TAŞRA ÜNİVERSİTESİ VE TAŞRALILAŞAN BİLİM

Bilimin taşralılaşması, üniversitelerin özgürlüklerine kesin "darbe"yi indiren Yükseköğretim Yasası'ndan çok daha önce başlamıştı. Ve de, çok büyük tartışmalara, değerlendirmelere girilmeden olmuştu bu. Üniversite eğitimi anlamında, bir gerileme idi bu gelişme. Ama yasa, getirdiği başka bir yığın olumsuz-

lukla, bu gerilemeyi pekiştirerek sistemleştirdi. Ondan, çöken bir sistemin yalnızca bir yönü olan bu "taşralaşma" gerçeği de sözü edilmeyen bir konu oldu. Ancak, bugün üniversiteler için ayrılan akçal kaynakların da öğretim üyesi kaynağının da çok büyük bir bölümü taşraya kaydırılmış durumda. Taşra üniversiteleri, büyük bir kaynak tüketicisi durumunda. Bu yüzden, taşralılaşmanın bedeli giderek daha artacak görünüyor. Akçal kaynak açısından, bilim üretimi açısından gelişmeye yüztutmuş üniversite eğitiminin çöküşü açısından, geleceğin nitelikli ve "öncü" sayılacak insangücü açısından. Azgelişmiş yöreler, içinde bulundukları toplumsal/kültürel altyapı geriliğini korudukça, açılan zararların toplumsal gelişmede önemli gerilemelere neden olacağı da açık. Yalnızca bir kaç yönüne bakalım.

1. Bilimin gelişmesi açısından. Bazı fizik olanaklar bakımından yeterli kaynak ayrılsa da, taşra üniversitesi, tarafsız bilim üretimi ve yayılması açısından son derece elverişsiz, yetersiz, sınırlayıcı ve zararlıdır.

a) Pahalı laboratuvar araçları sağlanabilse bile, bu laboratuvarlarda çağdaş bilim üretimi pek olası gözükmüyor. Araştırma yapacak, bilim üretecek, sürekli gerçek araştırmacıdan yoksundur; yoksun kalmak zorunda bu üniversiteler. Çekici olmayan çevre koşulları, yetişmiş ve nitelikli bilim adamının bu yörelerde uzun süre kalmasını engeller durumda. Yasa zoruyla ve geçici planla taşra üniversitesine gelen bilim adamı, kendini sürekli görmediği bir yerde, bilimin kurumlaşmasını, sürekli üretimini sağlayamaz. Kaldı ki,yardımcı araştırma elemanı, araştırıcı bilim adamı, teknisyen yetiştirmek, sürekli değişen teknoloji ve gelişmeleri izlemektir kurumlaşma. Uzun süre üniversitede kalmayan,bilimi kurumlaştırma fırsatı olmayan geçiçi bilim adamının niteliği ne olursa olsun, bu kurumlarda bilim üretimi, olanaksız denecek derecede zordur.

Tüm bilim yaşamını bu üniversitelerde geçirebilecek bilim adamı elbet çıkacaktır. Ama bunlar, sayıca çok az olmak zorunda. Ayrıca, nitelikçe de bilim üretiminde yeterli olabilecekleri, dünyaya açılabilecekleri kuşkulu bu "taşra bilim adamları"nın.

b) Maddi anlamda birçok şey yaratılabilse bile, bu üniversitelerde bilim üretiminde başvurulacak nitelikte kütüphaneler, süreli yayın izleme olanaklarının yaratılması olanaksızdır. Yayın bulunsa bile, yabancı yayınları izleyebilen, araştırma yapabilen insangücü yönünden ülkenin çok yoksul olduğu da buna eklenmelidir. Türkiye, bilim üretimi bakımından da dışa bağımlıdır ve dış yayını izleyebilen kütüphaneleri kurmak, elemanlar bulabilmek, çok zor bir gelişim aşamasıdır. Bundan, üretilebilse bile, bilimin çok fazla içe dönük, cılız, nefessiz olması kaçınılmazdır.

c) Bağımsız bilim üretimi için gerekli olan sürekli bilim adamı, kurumlaşmış araştırma ortamı ve bilimi yakından dil bilir bilim adamının yanında, bilimsel tartışma, bağımsız bilim üretebilme, bilimsel tartışma,bağımsız bilim üretebilme, baskıdan ve gelenekten uzak çalışmalar yapabilme, bir "gelişmiş" ortamda yaşamayı gerekli kılar. Dar, geleneksel çevre, egemen güçlerin baskısı, taşra ilişkileri, bilim üretimine hazır olmayan, engel olan bir ortamdır. On-onbeş yıl önce, Erzurum Üniversitesi'nde, üzerinde dua yazılı balık araştırmalarına insangücü ve kaynak harcanması, buna da "bilim" denerek yayın yapılması, taşra bilimine özgün bir örnektir.

Bağnazlığın, gelenekçiliğin, tutuculuğun, toplumsal baskının, özetle geri kalmışlığın, beyin kapılarını açmaya, öğrenmeye, gelişmeye, yaratıcılığa, yansız bilim üretmeye en büyük engel olduğu, tartışmasız bir gerçek. Yüzyılların savaşımı da, hep bu engelleri yıkma amacına yönelmiştir.

2. Üniversite eğitimi ile, eğitilen öğrenci açısından. Yukarıda, eğitimin altyapısından sözedildi. Bu altyapıdan yoksun bir ortamda, eğitim, "öğretim"in dar kalıplarına indirgenmiştir. Yaşanılan ortam, dersten yaratıcılığa, dinlenme-eğlenmeden özgür tartışmalara, kültür-sanat olaylarına katılmadan, karşı cinsle anlamlı ilişkiye uzanan bir dizi etkinliği, çeşitli düzeyde etkileşimi içerir. Bu altyapıdan, olanaklardan yoksun bir ortam, eğitimin gerçekleşmesini, bireyin gelişimini, yaratıcı düşünmeyi önler. Öğrenci, tek boyutlu, eğitilmemiş olarak diploma alır. Kaldı ki, böyle bir ortam ve ilişkiler içinde, öğretim bile tam gerçekleşmez, bilim aktarımı olamaz, bilimsel tutum oluşturulamaz. (i) Öğretim elemanı, geçicidir çoğunluk, kendini tam kapasite öğretim/araştırmaya veremez. (ii) Ders araçlarının önemli bir bölümü eksiktir, yetersizdir, kullanılabilirlikten uzaktır. Bu araçları tam kullanabilecek bilimsel ve yardımcı eleman yoktur, yetersizdir. Kütüphane ve yayınlar yetersizdir , kullanabilecek elemandan yoksundur. (iii) Derslerin bir bölümü, kaçınılmaz olarak, eğitimci ve işin uzmanı olmayan, yarım-zamanlı elemanlarca verilmekte. Bu da, orta dereceli okul düzeyinde, eksik ve yanlış öğretime yol açmaktadır.

Özetle, öğrenim anlamında bile üniversiteleşme yoktur. Üniversite okullaşmıştır, okullaşmaktadır.

Taşra üniversitelerinde "eğitim" in gerçekleşmesi olanaksız, "öğretim"in ise büyük ölçüde düzeysizleşmesi, yalnızca öğrencinin yetersiz gelişmesine yolaçmamaktadır.Toplumsal/kültürel geliştirici altyapıdan yoksun, üniversite anlamında öğretimi de doyurucu olmayan bu taşra üniversiteleri, öğrenciye hiç de çekici gelmemekte. Gelmemelidir de. Özellikle, daha nitelikli, beklenti düzeyi daha yüksek, kendine güvenli, daha başarılı olabileceğini bilen kimse, bu üniversitelerde eğitilmeyi düşünemez bile. Sonuç, bu üniversitelerin, yetenekli de olsa, daha az başarılı, daha düşük beklentili, daha elverişsiz koşullarından gelmiş kimseler için zorunlu bir seçim olmasıdır.

Böylece iki tür, iki sınıf öğrencinin karşısındayız: (a) Büyük kent üniversitelerinin daha başarılı, daha olanaklı, daha yetenekli öğrencileri (ki bunlar, büyük çoğunlukla, yine büyük kent kökenli, daha iyi okullardan çıkma olmalı) ile, (b) taşra üniversitelerinin, her yönüyle "ikinci sınıf" öğrencileri (ki bunlar da, çok büyük çoğunlukla, yine azgelişmiş yöre ve geri kalmış olanaklardan gelmekteler). Taşra üniversiteleri aracılığıyla da, daha geniş olanaklı gençler gelişmiş üniversitelerde eğitilirken, daha iyi olanaklara kavuşurken, azgelişmiş yörelerin yoksul ve yoksun genci, yine azgelişmiş yörelerde tutulmakta, azgelişmiş bir öğretimden geçmekte, "ikinci sınıf" diploma ile yaşama atılmaktadır. Eğitilme,gelişme olanağı pek bulamadan, yakın çevresinden ayrılmadan.

Görülen, taşra üniversitesinin, taşralıyı taşralı konumunda bırakarak taşrada tutmayı başardığı! Üstelik bu taşralı, artık diplomalı taşralıdır, "eğitilmiş" taşralıdır.

3. Gelmiş büyük üniversiteler ve bilim üretimi açısından. Türkiye'de bilimsel çalışmanın, bilim üretmenin, bilim adamı yetiştirmenin pek bir geçmişi yok. Büyük kent üniversiteleri, bilimsel çalışma ortamı ile, bilim üretebilme, bilim adamı yetiştirme olanaklarını yeni yeni yaratmaktalar. Son birkaç yıldır engellenmiş de olsa, bu yolda olumlu gelişmeler var.

Ne var ki, daha henüz tam kurumlaşamadan, ürünlerini tam verememiş, düşünülenleri daha tam yaşama geçirememişken, binbir güçlükle yetişen bilim adamı aşınımına uğramakta bu üniversiteler. "Zorunlu hizmet" ile, pek fazla değer yaratamayacakları, bilimsel çalışma

ve bilim üretme ortamı bulamayacakları taşralara gönderiliyor yetişmiş bilim adamı. Yeni yasa ve bu yasanın gerisindeki felsefesi nedeniyle yüzlerce bilim adamı üniversiteden uzaklaşmakla kalmadı, "sürgün"e gider gibi, garnizon hizmeti görmek üzere kasaba üniversitelerine gönderilmekte, üstelik bu, duracak da değil; sürecek bundan böyle. Kurumlaşmış üniversiteler, sürekliliklerini yitirmekte, yitirecek; bilimsel çalışma, kurumlaşamayacak uzun bir süre daha. Üstelik "kurumlaşmış" büyük kent üniversitelerine büyük akçal kaynak da verilmemekte; bu kaynak, azgelişmiş üniversitelere aktarılmakta. Belki de "halkçılık" adına!

Böylece, büyük kent üniversiteleri, hem bilim üretecek maddi olanaklar bakımından, hem de (ve çok açık olarak) yetişmiş bilim adamını küçük üniversitelere aktarmak yoluyla, yılların birikimi ile eriştikleri düzeyden gerilere düşmekte, işlevlerini yapamaz, bilim üretemez duruma sokulmakta. Bu bakımdan da, gelişmiş üniversiteler, taşra üniversiteleri düzeyine gerilemekte.

SONUÇ

Taşrada geliştirilmeye çalışılan "okul" niteliğindeki yeni üniversiteler, çok uzun süre cüce kuruluşlar olarak kalmak zorunda. Ekonomik ve toplumsal/kültürel altyapıları oluşturulamadığından, geliştirici eğitim ortamından yoksun oldukları için. Bu bakımdan bu üniversiteler,Türk üniversite eğitimi düzeyinden, bilim adamı yetiştirme ve bilim üretimi düzeyinden bir gerileme olarak görülmek gerek. Yürürlükteki Yükseköğretim Yasası da, bu gerilemeyi pekiştiren, nitelikten yoksunluğu bir sistem olarak yerleştiren bir uygulama belgesi. Böyle bir "sistem"in uzun dönemli etkileri, geriye dönüşü olanaksız niteliksizleşme, taşralaşma, bilim dünyasında daha de gerileme biçiminde karşımıza çıkacaktır. Öyle görülüyor ki, daha "iyi"lerinin yaratılması daha uzun nefes istediğinden, Türk üniversite sistemi, "kötülerle birleşme"yi ilke olarak benimsemiştir.

Yükseköğrenime kaydolan öğrenci sayısındaki yükselmenin aldatıcılığı, yanıltıcılığı da bu niteliksizleşme ölçütünde görülmek gerekir: Sayısal artış,azgelişmiş bölgelerde, eğitim kaygısından uzak, düşük nitelikte okullaşmanın artışını belgelemekte. Bu anlamda, "esnaflaşan Türkiye" için ara elemanı sayısında bir artış sağlandığı bir gerçek. Ama "üniversite" anlamını yitirmekte, "üniversite eğitimi"de geçmişte kalan bir lüks uğraş durumuna düşmekte. Bir var ki, üniversitelerde görülen bu niteliksizleşme, bu görünümü ile, bu yüzeyselliği ile, bu düzeysizliği ile, günümüzde geçerli "taşralı" anlayışla pek bağdaşır görünmekte. Kısa görüşlü, tek boyutlu, iç zenginlikten yoksun, "aydın" olmaktan olabildiğince uzak, hoyrat davranışlı kasaba insanı üretmeye yönelik bir sistem.

Bir de şu var: Atılmış bu yanlış adımdan geriye dönüş yok, olmaz da. Kurumlaşmasa da, milyarlık yatırımlar yapılmış; yanlış da olsa, bir örgütlenme sistemleşmiş. "Bu uygulamadan geriye dönülsün!" denilemez. Ama uygulamanın adının konması, bu gelişmenin "halka yönelme" ile ilgisinin olmadığı açıkça ortaya konmalı. Bu uygulamanın, "iyiye yönelme" yerine "kötüyü yaygınlaştırma" anlamını taşıdığı bilinmeli, unutulmamalı. Bu kabüllenmeden sonra yapılacak şey, kötüleşmenin, gerilemenin zararlarının enaza indirilmesi, bu kötüden olumluyu, doğruyu bulmanın yollarını araştırmaktır.

Gelinen bu noktada, bu aşamadan sonra aydına düşen, bu araştırmaya yardımcı olmak, olumsuzu olumluya çevirmeye uğraşmaktır. Kötüyü yadsımak, ona sırt çevirmek değil. ■

1- T.İş.Bankası, "**Üniversite '83: Yükseköğrenim adayının rehberi**";
2- YÖK, "**1981 Yükseköğretim Reformu ve İki Yıllık Uygulama Sonuçları**", Ankara, 1983.
3- 1981 Yükseköğretim Reformu..., ss. 18-20.
4- 1981 Yükseköğretim..., (s.10).
5- Prof.Dr. G.Sağıroğlu'nun, bir üçüncü kişiden öğrenilen anılarından. Anısını izinsiz aktarmamdan dolayı Prof.Sağıroğlu'ndan özür diliyorum.

NESİN VAKFI
EDEBİYAT
YILLIĞI '84

1976 yılından beri yayımlanmakta olan NESİN VAKFI EDEBİYAT YILLIĞI'nın dokuzuncusu çıktı.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllığı 1.5 milyon lira tutarında edebiyat ödülü koymuştur. Gerekli açıklamayı 1984 Yıllığı'nda bulacaksınız.

Nesin Vakfı Edebiyat Yıllıkları, her aydının, her edebiyatseverin, her yazarın ve her Türkdili ve yazını öğretmeninin kitaplığında bulunması zorunlu birer başvuru yapıtı ve kaynaktır.

Genel Dağıtım: YA-DA Divanyolu, Dr. Şevkibey Sk. 6/1 İstanbul.

1933 Darülfünun Tasfiyesinde

(Fen ve Tıp Fakülteleriyle Eczacı ve Dişçi Mekteplerinden) Atılanlar

■Haldun Özen-Mete Tunçay

Dört bölümden oluşan ve her biri ayrı bir bütün olan 1933 Darülfünun tasfiyesi incelemelerimizin* ilginç bir yanını tasfiye listeleri oluşturmaktadır. Bu listeler üzerinde ileride ayrıntılı incelemelerin sürdürülmesi gerektiği sonucuna vardık. Bu aşamada listelerin, noksansız olduğunu iddia edemediğimiz, fakat bulunabilen kadarını yayımlamakla yetiniyoruz.

Bu yazımız Fen ve Tıp Fakülteleri ile Eczacı ve Dişçi Mekteplerindeki görevlerine Maarif Vekili Dr. Reşit Galip tarafından son verilen öğretim üye ve yardımcılarını kapsamaktadır. Bunların içinde 1933 tasfiyesinden önce olduğu gibi daha sonra da doğru olarak bildiğinden ödün vermeyen, çalışma ve ürün verme gücünü yitirmeyen, birçok tanınmış bilim adamı yer almaktadır. Yazımızda onlardan birkaçını tanıtmayı amaçlıyoruz.

TASFİYE LİSTESİ

Tıp Fakültesi

1. Kadri Raşit Paşa (Anday) —Seririyat—ı Etfal Müderrisi - 1875/1877-1949
2. Ziya Nuri Paşa (Birgi) - Ezniye ve Hançeriye Müderrisi - 1872 - 1936
3. Esat Paşa (Işık) - Ayniye Müderrisi - 1865/1863-1936
4. Besim Ömer Paşa (Akalın) - Veladiye Müderrisi - 1861/1862-1940
5. Süreyya Ali (Kayaca) - Seririyatı Dahiliye Müderrisi - 1961
6. kerim Sebati (Göker) - Seririyatı Hariciye Müderrisi - 1870 - 1942
7. Orhan Abdi (Kurtaran) - Seririyat-ı Harici ye Müderrisi 1877 - 1948
8. Hamdi Suat (Aknar) - Teşrih-i Marazi Müderrisi 1873 - 1936
9. Hadi Faik (Gediz?)- Tıbbi Kimya Müderrisi ? - ?
10. Hasan Reşat (Sığındım) - Cildi Seririyat Müderrisi 1884 - 1971
11. Talha Yusuf - Fizyoloji Müderrisi ?—1934
12. Saadettin Vedat (Koçer) - Mebadi-i Emraz-ı Hariciye Müd. 1878 - ?
13. Kenan Tevfik (Sezenel) - Velâdiye Müderrisi 1885 - 1942
14. Ziya (Gün?) - Ayniye Müderrisi ? - ?
15. Server Kâmil (Tokgöz) - Hıfzıssıhha Müderrisi 1881 - 1943
16. Hüseyinzade Ali (Turan) - Cildiye Müderrisi 1864-1940/1942
17. Mehmet Selâhattin (Erk?) - Radyoloji Muallimi 1893 - 1951
18. Fuat Fehim (Caculi) - Nisaiye Müderrisi 1887 - 1959
19. Mustafa Nevzat (Pisak) - Fenn-i İspençiyari Müderrisi 1879 - 1968
20. Mahir (Tokay) - Teşrih Müderrisi 1881 - 1940
21. Übeyt Refik - Seririyat-ı Dahiliye Müd.Muavini ? - ?
22. Ali Haydar (Erel?) - Kulak Burun ve Boğaz 1887 - ?
23. Hikmet (Gizer?) - Nisaiye 1882 - ?
24. İsmet Kâmil (İzzet Kemal?) - ?
25. Niyazi (İsmet Gözcü?) - ?
26. Burhanettin (Toker) - Hariciye 1890 - ?
27. Fazıl (Fazlı Faik) - Kimya
28. İbrahim Şevki - ?
29. İsmail Derviş* - Fenn-i Velâdiye ve Ebeler Fizyolojisi Müderrisi 1873 - 1932
30. Miralay Raşit Tahsin - Akliye 1870 - 1936

Fen Fakültesi

1. Mustafa Hakkı - ?
2. Hüsnü Hamid (Sayman) - Riyaziyat-ı Umumi Müderrisi
3. Said (Gelenbevioğlu) - Tecrübi Fizik Müderrisi 1864 - 1937
4. Esat Şerefettin (Köprülü) - Nebatat Müderrisi 1866 - 1943
5. Cevat Mazhar - Kimya-yı Hayati ve Sınai Müderrisi 1870- 1934 (intihar etmiştir)
6. Fatin (Gökmen) - Heyet ve Hesab-ı İhtimali Müderrisi 1877/1878-1955
7. Nazmi Asaf - Tahlil-i Sınai ve Kimya-yı Gayr-i Uzvi Müderrisi 1880 - 1935
8. Mustafa Sâlim (Tunakan) - Mihanik-i Ali-i Riyazi Müderrisi 1872 - 1943
9. Ahmet Müştak (Öke) - (Eke) - İlm-i Arziyyat Müderrisi ? - 1938
10. Burhanettin (Berken) (Sucu Burhan) - Tahlil-i Riyazi Müderrisi 1886 - 1953
11. Burhanettin Ferit - Elektroteknik, Tecrubi Fizik

---

* Bu incelemelerimizi, Ekim başında Bilim ve Sanat'ın yanısıra üç dergide daha,eşzamanlı olarak yayımlıyoruz:

"1933 Öncesi Darülfünun" Yapıt'da-
"1933 Darülfünun Tasfiyesi veya Bir Tek- Parti Politikacısının Önelenemez Yükselişi ve Düşüşü" Tarih ve Toplum'da,
"1933 Tasfiyesinde Hukuk, Edebiyat ve İlahiyat Fakültelerinden Atılanlar" Yeni Gündem'de

		Müderrisi ? - ?
12.	Ligor (Kimyacı)	Kimya—yı Gayr—ı Uzvi ve Kimya-yı Tahlili Müderrisi ? - 1956
13.	Ali Vehbi (Türküstün)	- Hayvanat Müderrisi
14.	Ömer Şevket (Öncel?)	- Kimya-yı Uzvi Müderrisi
15.	Tevfik (Esen?) (Optikci)	- Umumi Fizik Müderrisi ? - 1963?
16.	Ahmet Malik (Sayar)	- İlm-i Arz, Madeniyat ve İlm-i Müstahesat Muallimi 1892 - 1965

Eczacı ve Dişçi Mektepleri

1.	Hulusi (Raşit?)	- Hayvanat Muallimi ? - 1933/1937
2.	Kâzım Nuri	- Fizik Muallimi
3.	Ziya	- Uzvi Kimya Muallimi
4.	Osep Celâlyan	- Gayr-i Uzvi Kimya 1870 - 1936
5.	Ziyaeddin	- Hayati Kimya
6.	Hüseyin Talât	- Emraz-ı Esman ve Ameliyat-ı Sinniye Muallimi
7.	Mazhar Hüsnü	- Emraz-ı Umumiye ve Fen Muall.
8.	Halil Salih	- Protez Muallimi
9.	Mahir	- Teşhir ve Fizyoyoloji Muallimi

1933 Darülfünun tasfiyesi kişisel düzeyde 1934'de de sürdürülmüş, Tevfik Sâlim (Sağlam) da dahil birkaç kişinin daha görevine son verilmiştir.

Malche raporuna göre, 1932'de Tıp Fakültesinde 38, Fen Fakültesinde 8, Eczacı ve Dişçi Mekteplerinde ise 19 (toplam 65) asistan (ve başasistan) bulunuyordu. Bunların tümü 1933 tasfiyesinde işten çıkarılmış olmakla birlikte, adları açıklanmamıştır.

* 1 Ağustos 1933 tarihli gazetelere göre,

ÖLÜSÜ TASFİYE EDİLEN PROFESÖR?

Kimyager Derviş Paşanın oğlu ve romancı Suat Derviş'in babası, Darülfünun Tıp Fakültesi Fenn-i Velâdiye ve Ebeler Fizyolojisi Müderrisi İsmail Derviş Bey 1932'de ölmüştü.

SAİD (GELENBEVİOĞLU) TECRÜBİ FİZİK MÜDERRİSİ

İstanbul 1864 – İstanbul 1937

1883'de Mülkiye'yi bitirdi. 1888' de Hüdâvendigâr (Bursa) idadisi Müdiri ve muallimi oldu. Bursa, Edirne Maarif Müdürlüğü yaptı. 1894'de İstanbul Hamidiye Yüksek Ticaret Mektebi Müdiri oldu. 1901' de Darülfünun müderrisi oldu.

1907'de Meclis-i Maarif azası, 1908'de reisi oldu. 1910'da Maarif Nezareti müsteşarlığına getirildi.

1912'de Ahmet Muhtar Paşa kabinesinde Maarif Nazırlığı'na, 1919'da Damat Ferit Paşa kabinesinde ikinci defa Maarif Nazırlığı'na geldi. Ali Rıza Paşa kabinesinde de bu görevi sürdürdü, ayrıca Evkaf Nazır Vekili oldu.

1920'de Darülfünun Fen Fakültesi Reisliği'ne seçildi. 1933 Darülfünun tasfiyesinde kadro dışı bırakıldı ve yaş haddinden emekli oldu.

1931'de Maarif Vekilliğince uzun yıllar öğretime yaptığı hizmetlerden ötürü Fazilet Mükâfatı ile ödüllendirildi. Yaşamının son yıllarını emekli maaşıyla sıkıntı içinde geçirdi. Cenazesi Başvekâlet tarafından kaldırıldı.

Hakkındaki Yayınlar:

Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler. cilt:3, s. 145-152

A.İhsan Tökgöz	: "Said Gelenbevioğlu", Akşam 16.12.1937, s. 11
H.Edhem Eldem	: "Uyanış", Servet-i Fünun 16.12.1937, sayı: 2156/471

BESİM ÖMER PAŞA (AKALIN) – Velâdiye MÜDERRİSİ

İstanbul 1861/1862—Ankara 1940

1883'de Askeri Tıbbiye'yi yüzbaşı rütbesi ile bitirdi. Paris'de uzmanlık eğitimi yaptı. Askeri Tıbbiye'ye ferik (korgeneral) rütbesiyle profesör olarak atandı. II. Meşrutiyette rütbesi albaylığa indirildi. 1909'da Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye' nin başkanlığına getirildi. Sivil ve askeri tıp okullarının birleştirilmesiyle kurulan Tıp Fakültesine (1909 Tıp Fakültesi tasfiyesinin ertesinde istifa etmek zorunda kalan Cemil Topuzlu'dan sonra) ikinci dekan olarak seçildi (1911). 1919'da ve 1921'de iki kez Darülfünun Emini (Üniversite Rektörü) seçildi. 1933 tasfiyesinde üniversitedeki görevinden uzaklaştırıldı.

1935 ve 1939'da TBMM'nin 5.ve 6. dönemlerine Bilecik (İstanbul) milletvekili olarak katıldı. Besim Ömer Paşa, çağdaş anlamda kadın —doğum hekimliğinin ülkede yayılmasına çocuk sağlığının geliştirilmesine çalışmıştır. Türkiye'de ilk doğum kliniğini (seriiyat-ı velâdiye) kurmuştur. Ana ve çocuk sağlığı konusundaki yanlış inanış ve uygulamalarla savaşması; doğum sırasında kadın ve çocuk ölümlerini önemli ölçüde azaltmasıyla tanınmıştır. Çocuk Esirgeme Kurumu, Süt Damlası Derneği, Kızılay ve ilk hastabakıcılık örgütünün kurulmasında büyük emeği vardır.

1939 yılında İstanbul Belediyesince Haseki Hastanesi'nin bahçesi ne büstü dikilmiştir. Yakın tarihlere kadar Ankara'daki eski (şimdi yıkılan) Kızılay binasının bahçesinde de bir büstü bulunmaktaydı.

Akalın'ın yapıtları birçok dile, bu arada Çince'ye de çevrilmiştir.

Başlıca Yayınları: (50'den fazla yayından seçme)

Nevsal-i Afiyet (1889, 1900, 1904, 1906)
Sıhhatnüma-yı Aile (1886)
Sıhhatnüma-yı İzdivaç (1887)
Sıhhatnüma-yı Tenasül
Üzüm ve Üzümle Tedavi (1891)
Tabib—i Etfal(1898)
Hıfzıssıhha (1899, 1902, 1914)
Çocuk Büyütmek (1925)
Türk Çocuğu Yaşamalıdır (1936)

Hakkındaki Yayınlar:

Süheyl Unver	: Besim Ömer Paşa ve Doğum Tarihi (1932)
Süheyl Ünver	: "Besim Ömer Paşanın Doğum Tarihi", Ted. Ser. ve Lab. Mecm.2(6),1932, s:100-104
Behçet Hulusi	: "Besim Ömer Paşa", İst.Ser.14(1932), s:163-164
Feridun Frik	: "Besim Ömer Paşa' nın 70. Yıldönümü Münasebetiyle", Tedavi Notları 8(1933), s:249-25
F.Kerim Gökay	: "Besim Ömer Akalın", Tıp Dünyası 13(1940), s:4394 4398
M.Osman Uzman	: "Besim Ömer Paşa", İst.Ser.22(1940), s:47-50
T.R.Kazancıgil	: "Besim Ömer Paşa", Cumhuriyet. Mart 1940

Kâmile Şevki

Mutlu : "Prof.Dr.Besim Ömer Akalın", Dram(?) 15(1940), s:82-83
A.Asım Onur : "Büyük Ölü Besim Ömer Akalın", Poliklinik 7(1940), s:290-300
: Büyük Alim ve Tıp Kahramanı Besim Ömer Paşa", T.Jur. Arşivi (?) 6/7 (24–25) 1940,1177-1182
Nurettin Onur : "Prof.Dr.Besim Ömer Akalın et.al.", Prat.Doktor 10(1940), s:30-32
A.Muhtar Özden : "Besim Ömer Akalın", Ted.Kli.ve Lab. Derg. 10(1940), s: 60-66
K.Tevfik Sezenel : "Besim Ömer'in Ölümü", T.Jin.Arşivi 6/7 (24-25)1940, 1174-1176
: " ", Polik. 7(1940), s:295-296
N.Reşat Belger : "Besim Ömer", Tıp Dünyası 18(1945), s:5557-5560
Türk Meşhurları Ansiklopedisi, s:71
Türk Hekimleri Bibliyografyası, s:259
Meydan Larousse, clit:1, s:205
Aykut Kazancıgil : "Ölümünün 40. Yılında Besim Ömer Paşa", Durum 55(9-10) 1980, s: 237-247
Anadolu Yayıncılık: "Besim Ömer Akalın", Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi 1-3, 1983, s: 167
Tevfik Sağlam : Nasıl Okudum İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fak. 1981, ikinci baskı. (Haz:Hüsrev Hatemi, Aykut Kazancıgil) s: 77-78.

HAMDİ SUAT (AKNAR) TEŞRİH-İ MARAZİ MÜDERRİSİ

Harput (Elazığ) 1873–1936

Askeri Tıbbiye'yi yüzbaşı rütbesi ile bitirdi. Almanya'da dört yıl anatomi öğrenimi yaptı. Gülhane'de ve Mekteb-i Tıbbiye'de patalojik anatomi hocalığı yaptı. Meşrutiyette 1909 Tıp Fakültesi tasfiyesinden sonra yeni Tıp Fakültesinde patalojik anatomi müderrisi oldu. Bu görevini 1933 Darülfünun tasfiyesine kadar sürdürdü.

Kanser üzerinde araştırmalar yaptı. 1925'de özel bir kanser laboratuvarı kurdu. 1932'de Kanser Mücadele ve Taharri Cemiyeti'ni kurdu. Tahlil için hastalardan ve cesetlerden alınan parçaları korumaya yarayan bir eriyik buldu. Klâsik kitaplarıyla olduğu kadar bildiri ve araştırmalarının yabancı dergilerde yayımlanmasıyla da tanındı, ün kazandı.

Almanya'da Marchand gibi büyük bir kişinin yanında çalışırken "hıyarcıklı veba" üzerine tez yaptı.

Hamdi Suat gece gündüz sürekli çalışan, diğer insanların ardından söz etmeyen, Tıp Fakültesi içindeki çekişmelere karışmayan bir insandı. Birinci Dünya Savaşında kendi isteğiyle Kızılay Sıhhi Heyeti'ne katılmış, Erzurum'a gitmiş, hem askerlere hekimlik yapmış, bir taraftan da tifüs hakkındaki incelemelerini sürdürmüştü. Üniversitedeki görevinden atılması ona çok ağır geldiği halde, bu haksızlıktan dolayı en yakınlarına bile şikâyette bulunmamıştı. Buna karşılık, kendi dışındaki haksızlıklara karşı koymaktan yılmazdı.

Hamdi Suat, Darülfünun'dan atıldıktan sonra Refik Saydam tarafından Gureba hastanesinde çalışma olanağına kavuşturuldu. Bir laboratuvar kuruldu, yaşamının son günlerine kadar burada çalışarak teselli buldu.

Ölümünün onuncu yıldönümünde İstanbul Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Tevfik Sağlam mezarı başında bir tören düzenledi.

T.Sağlam bu törende şöyle dedi: "Bugün burada ölümünün onuncu yıl dönümü münasebetile Hamdi Hocanın yalnız aziz hatırasını anmak için değil, içinde yirmibeş yıl çalıştığı ve pek büyük hizmetler gördüğü İstanbul Ünversitesi'nin (Darülfünun'un) geç kalmış bir şükran ve minnet borcunu ödemek ve ona ebedi bağlılığını göstermek için toplanmış bulunuyoruz.. Aziz dostum, bahtiyarsın, dimdik duran ve günden güne gelişen bir eserin var. Türk tıp tarihinde saygı ve sevgi ile anılan güzel bir adın var. Geç de olsa seni kemaliyle tanıyan ve kadrini bilen büyük bir insan kitlesi var."

Sayısı kırkı bulan araştırma ve bildirilerinin yanısıra şu kitapları vardır:

Teşrih-i Maraz-i Umumi (1911)
Feth-i Meyyit ve Tegayyürat-ı Teşrihiyenin Teşhisi (3. basım 1921)

HAKKINDAKİ YAYINLAR:

F.Kerim Gökay : "Hamdi Hoca", Tıp Dünyası 9(1936), s:3135-3144
S.Kadri Gür : "Profesör Hamdi Suat", Poliklinik 3(1936), s:313-314
Kamile Şevki Mutlu : "Profesör Hamdi Suat", Durum 11(1936), s:117-118.
R.Necmettin (Hakarar) : "Hamdi Suat", Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası 6(1936), s:56-57
Nurettin Onur : "Profesör Hamdi Suat", Pratik Doktor 6(1936). s:45-47
Kazım İsmail Gürkan : "Hamdi Suat", Poliklinik 4(1937), s:207-208
: "Kanser Mevzuunda Hamdi Hoca", Türk Tıp Cemiyeti Mecmuası sayı:12(1946)
: Hamdi Suat Aknar. İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Yayını No:34,1946
Perihan Çambel : "Hamdi Suat Aknar", Pratik Doktor 16(1946), s:21-27
F.Nafiz Uzluk : "Hamdi Suat Aknar", Neşter 5(1961), s:25-27
Türk Hekimleri Bibliyografyası s:257-258
Türk Meşhurları Ansiklopedisi s:168
Meydan-Larousse, cilt:1, s. 239-

AHMET MALİK (SAYAR) – İLM-İ ARZ, MADENİYAT VE İLM-İ MÜSTAHESAT MUALLİMİ

İstanbul 1892 – İstanbul 1965

Matematikçi Salih Zeki Beyin oğludur. Lyon Üniversitesinde mineraloji, jeoloji ve paleontoloji öğnimi yaptı. Darülfünun da asistan (1918), müderris muavini (1919) ve petrografi/paleontoloji muallimi (1924) oldu. Yüksek Mühendis Mektebinde de ek ders verdi. 1933'de Darülfünun'daki görevinden ayrılmak zorunda bırakıldı. Darülfünun tasfiyesinden sonra, 1944'de İstanbul Teknik Üniversitesi jeoloji profesörlüğüne atandı. 1953'de Maden Fakültesi Dekanı seçildi. 1954' de ordinaryüs profesör oldu.

BAŞLICA YAYINLARI

Madeniyat ve Arziyat (1927)
Mineraloji ve jeoloji (1932)
Küçükçekmece Fosil Fıkralı Hayvanlar Mecmuası (1933 - H.N.Pamir ile)
Bayındırlık İşlerinde Jeolojinin Yardımı (1951)
İstanbul'un Surlar İçindeki Kesiminin Jeolojisi (1962 - C.Sayar ile)

Hakkındaki Yayınlar

Türker Acaroğlu: "M.Sayar", Vatan 3.4.1965
Türkiye Jeoloji Kurumu: "Ord.Prof.Dr. Malik Sayar", T.Jeoloji Kurumu Bülteni 10-1/2(1966), s: 163-167
Meydan Larousse, clit: 11, s:57

FATİN (GÖKMEN) – HEYET (GÖKBİLİM) VE HESAB-I İHTİMALİ (OLASILIK) MÜDERRİSİ

Akseki 1877 – İstanbul 1955

Fen Fakültesini bitirdi. Bir süre politika ile ilgilendi. İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girdi. İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra cemiyetten ve politikadan çekildi. 1910-1943 yıllarında İstanbul Rasathanesi Müdürlüğü yaptı; ilk rasathaneyi kurdu. Fen Fakültesi Dekanlığı yaptı.

1933 Darülfünun tasfiyesinden sonra Rasathane Müdürlüğü'nü 1943'e kadar sürdürdü. Atılmasının üzerinden daha bir ay geçmemişken, 9 Eylül 1933'te bir araseçimiyle Trabzon milletvekilliği'ne getirildi. Rasathane'den emekliye ayrılınca da, 1943'ten 1950 yılına kadar TBMM'nde Konya Milletvekili olarak bulundu. (VII. ve VIII. dönemler). Hakkında anma pulu çıkarılmıştır.

Başlıca Yayınları

Eski Hıtay Takvimi (1936)
19 Haziran 1936 Küsuf-u Küllisi (1936)
Türk Takvimi (1936)
Eski Türklerde Heyet ve Takvim (1937)
Bazı eserleri yazma olarak Rasathane Kütüphanesindedir.

Hakkındaki Yavınlar

Muammer Dizer : Türkiye'de Astronomi Çalışmaları 1935-1971
: Kandilli Rasathanesi. İstanbul 1973
Yedigün : cilt:l, s:18-19 (röportaj)
Türk Meşhurları s:153-154
Meydan Larousse cilt: 5, s.264–267

ESAT PAŞA (IŞIK) – AYNİYE MÜDERRİSİ

İSTANBUL 1863/1865-1936

Askeri Tıbbıye'yi bitirdikten sonra Paris'de ihtisas yaptı. İstanbul'a dönüşünden kısa bir süre sonra Askeri Tıbbiye göz hastalıkları muallimi muavini oldu. Paris'ten geltirdiği âletlerle ilk göz kliniğini kurdu. 39 yıl süren klinik hocalığı sırasında sayısız uzman yetiştirdi. Öğrenciler tarafından hakkında şiir yazılacak kertede sevilen bir öğretim üyesiydi. İkinci Meşrutiyet'ten sonra 1912'den başlayarak uzun yıllar Sıhhıye Müdiriyet-i Umumiyesi'ni yönetti. Hilâl-i Ahmer ve Müdafaa-i Milliye cemiyetleri kurucusu oldu.

Göz hekimliğinde kullanılan "oftalmoskop" adlı bir âlet geliştirdi. Avrupa'da birçok tıp kongrelerine katıldı.

Esat Paşa Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti'nin 17 Ekim 1918 tarihli toplantısında "Milli Kongre"nin oluşmasına öncülük edenlerdendir. Milli Kongre'nin çalışmaları İstanbul'un 16 Mart 1920'de işgaline kadar sürer. O gece silâhlı İngilizler tarafından evi basılarak Esat Paşa Malta'ya sürgüne gönderilir. Buradan yazdığı mektuplarda onu yakından tanımak olanaklıdır: "Çok yaşamak demek, yalnız uzun seneler geçirmek değil, çok vekayi ve hadisata şahit olmak ve onlardan istifade etmek demektir. Hatta felâket görmek en mühim dersi almak, tecrübeleriyle istikbali daha emin olarak karşılamak demektir." "Sevdiğim en iyi dersler mekteb-i felâkette tahsil ediliyor. Ben de bundan çok istifade ettim... Doğru söylemek lâzım ise bu hususta çok kârlıyım". "Asrın medeni vicdanlarını ölçüyorum ve gittikçe insanların nerelere kadar alçalabilecekleri hakkında malumat ediniyorum". "İnsaniyet, ahlak, vicdan gibi evsaf-ı lâzıme-i beşeriyye tezyi-i kelâm için ara-sıra kullanılır esassız ve boş kelimelerden ibaret kalmış, menafii maddiye insanlara yegâne hâkim olmuş". Malta'da sürgün arkadaşı ve 1933 tasfiyesinde kaderdaşı olan Ağaoğlu Ahmet onun için şöyle yazmıştı: "Kendisine kadar mevcut olmayan bir ilim şubesini tesis etmeğe muvaffak olmuş bulunması... Yalnız bu vaka onun adının ebediyyen yaşaması ve hayırla yâd olunması için yetişir... Şeref ve haysiyetini herşeyin fevkine çıkaran bu yüksek insan ömründe eğilmek nedir, bilmedi."

Darülfünun'daki görevine son verildikten sonra ölümüne kadar muayenehanesinde hastalara bakarak, pekçoğundan ücret almadan bu görevi yaparak yaşamını sürdürmüştür.

Başlıca Yayınları

Traitement de l'ophthalmie blennorragique
Traitement des blepharites au sublime a haute dose
Hemorragie du corps vitre ches les jeunes gens
Essai sur la semiologie de l'exohpthalmie (Paris'te yazdığı tez)

Hakkındaki Yayınlar

Şükran Ertan : "Göz Hekimi Esat Paşa Hocamız", Pratik Doktor 6(1936), s.172-173
A.Muhtar Özden : "Profesör Doktor Esad Işık", Tedavi Kliniği ve Laboratuvarı 6(1936), No:24, s:224-226
Burhan Tezer : "Prof.Dr.Esad Işık", Türk Oftalmoloji Dergisi 2(1937), s:235-239
Necmettin R.Yarar: "Müderris Doktor ve Göz Mütehassısı Esad 'Işık' Paşa", İstanbul Tabip Odası Yayını, 1972.
A.Emin Yalman : Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim. cilt:2 s:155-156 (Malta Sürgünü)
Ahmet Ağaoğlu : "Esad Paşa", Vatan 12.11.1950
Türk Meşhurları, s:122 (ölüm tarihi yanlış olarak 1943).
Meydan Larousse, cilt: 6 s: 143

KADRİ RAŞİT PAŞA (ANDAY) SERRİYAT-I ETFAL MÜDERRİSİ

İstanbul 1875/1877–İstanbul 1949

Paris Tıp Fakültesi'ni bitirmiştir. Charles Richet'nin laboratuvarında fizyoloji çalıştı. Grancher, Marfran ve Nobécourt'un kliniklerinde çocuk hastalıkları uzmanlığı eğitimi yaptı.

Mülkiye Tıbbıyesi fizyoloji muallimi olarak göreve başladı. 1915'de Tıp Fakültesinde profesörlüğe yükseldi. 1933 tasfiyesinde görevinden alındı. 1908'den sonra bir süre Şişli Çocuk Hastanesi Dahiliye Kliniği Şefliği yaptı.

Fransa, İspanya ve Belçika tıp dergilerinde birçok incelemesi yayımlanmıştır. Anılarını bir kitapta toplamıştır.

1933 tasfiye listeleri yayımlanmadan kısa bir süre önce Maarif Vekili Dr.Reşit Galip'e ve Malche'e birer mektup yazmış ve yapageldiği çalışmaları hakkında bilgi vermişti.

Hakkındaki Yayınlar:

İhsan Hilmi Alantar: "Prof.Kadri Raşit Anday", İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası 12(1949), s:47-49
M.Osman Uzman : "Kadri Raşid Paşa", İstanbul Seririyatı 31(1949), s:3-5
Kenan Tunakan : "Kadri Raşid Paşa", Tıp Dünyası 22(1949), s:6382-6329
Türk Meşhurları, s:202.

ZİYA NURİ PAŞA (BİRGİ) – EZNİYE VE HANÇERİYE MÜDERRİSİ

İstanbul 1872 – Ankara 1936

Askeri Tıbbiye'yi hekim yüzbaşı olarak 1890'da bitirdi. Bu kurumda muallim muavini iken Berlin'e gönderildi, Kayser Wilhelm akademisini bitirdi. Almanya'da askeri sağlık hizmetlerinde çalıştı, asistanlık yaptı. Kulak-boğaz uzmanı oldu. 1900' de ülkeye dönüşünde üniversitede ders vermeye başladı. Kulak-boğaz kliniğini kurdu. Birinci Dünya Savaşı sonunda general rütbesi ile askerlikten emekli oldu, Tıp Fakültesinde müderrisliğini sürdürdü. 1933 Darülfünun tasfiyesinde kadro dışı bırakıldı.

İbrahim Alâettin Gövsa'nın yazdığına göre, çok sayıda mütehassıs yetiştirmiş ve memlekette bir ihtisas zümresini kurmuş böyle değerli bir hocanın Üniversitenin yeni teşkilâtında zayıf bir unsurmuş gibi tekaüde sevkedilmesindeki haksızlık ve isabetsizlik takdir edilerek bir yıl sonra fahri profesörlüğe seçildi ve bu suretle gönlü kırılmış olan üstada manevi tazminat verilmiş oldu.

Tıp Fakültesi Reisliği yaptı. 1933 tasfiyesinden sonra bir ara seçiminde 2.12.1933'de IV. dönem Afyon milletvekili seçildi. V. dönemde Kocaeli milletvekili oldu. Milletvekili iken zatürrieden öldü ve İstanbul'a görütülerek şehitliğe gömüldü.

Mesleğindeki inceleme ve gözlemlerini içeren Türkçe, İngilizce, Fransızca ve Almanca yayınları vardır.

Başlıca Yayınları:

Kulak Hastalıkları
İnfluenza ve Dangur
İdrar Muayenesi Usulleri

Hakkındaki Yayınlar:

Rıfat Necmettin : "Prof.Ziya Nuri", Tedavi Seririyatı ve Laboratuvarı Mecmuası 7(1936), s:51-52

Mazhar Osman Uzman : "Ziya Nuri Paşa", İstanbul Seririyatı 16(1934), s.2–3

: "Ziya Nuri Paşa", İstanbul Seririyatı 19(1937), s:1-3

Hikmet Altuğ : "Türkiye'de Endoskopi Tarihçesi ve Ziya Nuri Paşa", İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası 22(1) 1959, s:350-357

: "Türk Otolarengoloji tarihçesinde Ziya Nuri Paşa", Türk O.R.L. Arşivi 2(1964), s:43-51

Türk Meşhurları s:413-414
Türk Hekimleri Biyografisi s:267-268

TEVFİK SALİM PAŞA (SAĞLAM) – İÇ HASTALIKLARI PROFESÖRÜ

İstanbul 1882 – İstanbul 1963

Askeri Tıbbiye'yi yüzbaşı rütbesi ile bitirdi. Süleyman Numan Paşa'nın ve Deycke'nin yanında çalıştı. 1906'da Emraz-ı Dahiliye muallim muavini oldu. Balkan Savaşında Selanik'te başlayan askeri hekimlik hizmetini uzun yıllar sürdürmüştür. 1931'de Almanya'ya Wiesbaden'e gönderilmiş, birbuçuk yıl sonra Tıp Fakültesindeki görevine dönmüştür. Birinci Dünya Savaşında ve Milli Mücadele döneminde hekimlik hizmetini sürdürmüş, Gülhane Hastanesi, profesörlüğü ve başhekimliği yapmış, Sıtma Savaş Komisyonunda, Türk Kodeksi Komisyonunda çalışmıştır.

1926'da Tıp Fakültesi Emraz-ı Dahiliye müderrisliğine seçilmiştir. 1927'de general olmuş, 1928'de kendi isteğiyle askerlikten emekliye ayrılmıştır. 1929-1933 arasında İstanbul Etibba Odası başkanlığı yapmıştır. 1931'de tekrar Tıp Fakültesinde müderris olmuş, 1 Ağustos 1933'de Darülfünun'un lağvı ve yeni üniversitenin kurulması üzerine Tıp Fakültesi II. İç Hastalıkları kliniği Ord.Profesörlüğüne ve Fakülte Dekanlığı'na atanmıştır. On ay sonra Maarif Vekilliğince kürsüsü ve kadrosu lağvedilmiş, Dekanlık görevine de son verilmiştir.

1936'da Haydarpaşa Numune Hastanesine atanmış, 1940'da Yüksek Sıhhat Şurası üyesi olmuştur.

1942'de yeniden Tıp Fakültesi Ord.Profesörlüğüne seçilmiş ve kısa bir süre sonra da Rektör olmuş, bu görevi 1946'ya kadar sürdürmüştür. 1952'de yaş haddinden emekliye ayrılmış, yapılan bir törenle üniversiteden uğurlanmış ve adına bir özel yayın çıkarılmıştır.

1936 yılından sonra İstanbul Verem Savaş Derneği'nin sürekli başkanlığını yapmış, emekli olduktan sonra (1952) bu görevin yanısıra Unesco Milli Komisyonunda da çalışmıştır.

1933 Darülfünun tasfiyesinin 1934'deki kurbanı şöhretli hekim Tevfik Sâlim Paşa, 1942'de üniversiteye tekrar dönüşünde verdiği açılış dersinde durumu şöyle değerlendirir:

"Memleketimizin geçirdiği bir çok sarsıntılar, umumi ve şahsi bir çok hadiseler, hasretini çektiğim gayeye ulaşmaktan beni alıkoydu. Bir çok defalar önümde yolun ikiye ayrıldığını, bir çok âmillerin beni daha parlak ve daha çekici tarafa çektiğini veya ittiğini gördüm. Dayandım, sarp ve çetin yoluma devam ettim. Ara sıra esen rüzgârlar beni yoldan dışarı attı ve az çok seneler beni avare dolaştırdı. En son üniversite devriminde (1933 Darülfünun tasfiyesinde) tatlı hayalimin gerçekleştiğini, artık gayeme ulaşmak üzere olduğumu sandığım bir zamanda sıkı esen bir rüzgârın benimle beraber kürsümü de ortadan silip süpürdüğünü görmek talihsizliğine uğradım. İşte bütün bunları yaşamış ve nihayet acı ve tatlı bir çok hatıralarla dolu uzun bir yolculuktan sonra hasretine kavuşmuş bir insanın yüksek heyecanını ve sonsuz bahtiyarlığını tasavvur ve onu bağışlayanlara karşı minnet ve şükranlarımın samimiyetini takdir buyurursunuz."

Başlıca Yayınları:

Intani Hastalıklar (1911- Süleyman Numan ile)
Yukarı Solunum Yolları Hastalıkları (1920)
Tifo Aşısı (1921)
Lekeli Tifo (1921)
Büyük Harpte 3. Orduda Sıhhi Hizmet (1941)
İstanbul Üniversitesi III. İç Hastalıkları Kliniği Yıllığı (1942)
İç Salgı Bezleri Hastalıkları (1945)
Klinik Tanı (1946)
Metabolizma Hastalıkları ve Avitaminozlar (1947)
Nasıl Okudum (1959), (açıklamalı ikinci baskı 1981)

Hakkındaki Yayınlar:

E.Şerif Egeli : "Tevfik Sağlam'ın Ayrılışı", İstanbul Tıp Fakültesi Mecmuası 15(1952), s:454-458

Tevfik Sağlam Özel Sayısı- Türberküloz 17(1963)

K.İsmail Gürkan : "Tevfik Sağlam'ın Ayrılışı Hitabesi", Tıp Fakültesi Mecmuası 15(1952), s:450-454

: "Tevfik Sağlam (1882-1963)", Türk Tıp Cemiyeti Mecmuası 30(1964), s:37-42

İ.Ü.Tıp Fak.İç Hastalıkları Kliniği: Tevfik Sağlam. İsmail Akgün. Basımevi, 317 s: İstanbul 1966

Tevfik Sağlam: Kendi Ağzından Tevfik Sağlam. İstanbul 1966.

Neşati Üster : "Prof.Dr.Tevfik Sağlam", Klinik 20 (1964(: s.27–40 ■

Ağrı Dağı Gerçeği

■ Sönmez Targan

Türkiye dağ örtüsü bakımından son derece zengin bir ülke. Dağlık alanlar, toplam yüzölçümün yüzde 53'ünü kapsar. Bu nedenle Türkiye'nin ortalama yüksekliği (Deniz düzeyinden) 1132 metre gibi oldukça yüksek bir düzeye ulaşır.

Türkiye dağları, içinde bulundurdukları eşsiz doğa güzellikleri, dünyada bir eşi daha bulunmaz bitki türleri, dağ çiçekleri, her mevsim kalkmayan kar ve buz örtüleri, yüksek ve çetin ulu dorukları ile gerek turistlerin, gerekse yabancı dağcı ve bilim adamlarının ilgisini çeken bulunmaz doğal kaynaklarımızdır. Özellikle Avrupa Alplerinin son yıllarda tırmanıla tırmanıla çekiciliğini yitirmesi nedeniyle, Avrupa ile dünyanın en yüksek doruklarının bulunduğu Himalaya dağ sıralaması arasında adeta bir köprü görevi yapan Türkiye dağlarına yabancıların ilgisi her geçen gün biraz daha artmakta, tartışmasız, dünya dağcılarının (Alpinist) tırmanmayı arzu ettikleri dağ sıralamaları içinde önemli bir yer tutmaktadır. Bunlar içinde bir bütün olarak Toroslar, Doğu Karadenizde Kaçkar, Doğu Anadolu Bölgesinde Cilo ve Sat'lar dağ sporları ve turizmi açısından başta gelirler.

Türkiye'de bir de Ağrı Dağı vardır.

Sönmüş volkanik bir dağ olan Ağrı, salt Türkiye'nin değil Avrupa'nın da en yüksek (5137 m.) dağıdır. Kars ve Ağrı il sınırlarımız içinde bulunan bu dağımız, kuzeyinden Sovyetler Birliğine, Güney Doğusundan da İran'a sınır komşusudur. Büyük Ağrı ve Küçük Ağrı (3896 m.) olmak üzere iki ayrı krater başıyla birbirinden ayrılırken, yine iki ayrı volkan konisi olarak birbirleriyle yanyana dururlar. Bu yapı Ağrı'ya ayrı bir güzellik ve çekicilik kazandırır. Gerçekten de, bu dağa uzaklardan ya da eteklerinden bakıldığında son derece ilginç ve görkemli bir yapısı vardır. Sanırız, dünyanın hiçbir yerinde insan gözüne bu denli görkemli bir biçimde yönelen bir başka dağ daha bulunsun. Salt bu nedenledir ki, dağın çevresinde bulunan köy, kasaba, kent ve benzeri yerleşim birimlerinde oturan halkın önemli bir bölümü bugün bile Büyük Ağrı dağının doruğuna ulaşıldığına inanmaz. Değil halkta, bazı aydın kesimlerinde bile bu yanlış kanı hâlâ egemendir.

Böylesi yanlış bir kanının uyanmasında, bu dağın kendine özgü bazı yapısal özellikleri yok da değildir. Örneğin, geniş bir alana yayılarak değil de, çapı ortalama 40 km. gibi dar bir alandan birdenbire 5 bin metreyi aşan bir yüksekliğe erişmesi nedeniyle doğal bir kule gibidir Ağrı. En yüksek tırmanma tabanından -ki bu Doğubayazıt ilçesine bakan güney yüzüdür-doruk arası yaklaşık 3500 metrelik bir yüksekliğe gözünüzü açılamanız gerekecektir. Böylesi bir özellik dünyanın hiç bir dağında yoktur. Öte yandan, dağın Sovyetler Birliğine bakan yüzünde (Kuzey, Kuzey Batı) bu özellik 4500 metre gibi daha yüksek bir düzeye ulaşır. (Bak Şekil 1).

Ayrıca Ağrı'nın yakınlarında ve uzak çevresinde kendisinden daha yüksek dağ oluşumlarının bulunmaması, dağ üzerinde bulunanlara çok zengin görüntü olanakları verir. Açık bir havada doruktan bakıldığında yaklaşık 400 km. çapında bir alanı çıplak gözle gözetlemek olasıdır. Üç ülkenin sınırlarının birleştiği bir alanda odak noktası gibi yükselen Ağrı'dan Van gölü ve yöresi de dahil olmak üzere Türkiye'nin Doğu Anadolu yaylalarının büyük bir bölümünü, Sovyetler Briliği'nin Kafkaslara değin uzanan geniş bir kesimini, İran'ın Urmiye Gölünü de içine alan büyük bir alanını gözleyebilirsiniz. Belki de salt bu nedenledir ki, özellikle Amerikalıların Ağrı Dağına yaptıkları tırmanma ve gezilere zaman zaman Sovyetler Birliği'nden tepkiler gelmiştir. Aşağıda kupürünü sunduğumuz bir gazete haberi, vermeye çalıştığımız bu bilgileri doğrular niteliktedir. 1975 yılında Türk basınında çıkan bu haberin bir bölümünü yazımıza aktaralım: "Sovyet Komünist Partisi organı Pravda gazetesi, Türkiye'ye gelip Nuh'un gemisini arayan Amerikalı arkeologları gerçekte 'Rus sınırına sokulmaya çalışan casuslar' olarak nitelemiştir. Yine bu haber metninin sonunda şöyle deniliyor: "Bu arada Pravda yine bir Türk gazetesinin verdiği habere değinerek Sovyet sınırında casusluk araçları yerleştirmekte olan bir grup Amerikalının yakalandığını da ifade etmiştir."

Bundan dokuz yıl önce çıkan bir gazete haberindeki bu bilgilerin doğruluk derecesinin tartışmasını biz ilgili ve yetkililere bırakırken, yukarda vurgulamaya çalıştığımız Ağrı dağının bu özelliğine ilişkin bir anımızı buraya aktarmaya çalışalım. Ağrı Dağı'nın doruğundan çevresinden çok uzak alanları gözlemek olanağı nasıl varsa, uzaklardan da Ağrı'yı görmek o ölçüde olasıdır. Hatta dağın yükseklerinde gece yakacağınız bir kibrit alevini eteklerinden görebilirsiniz. 1968 yılının bir yaz ayında Ağrı'ya Kuzey Doğu rotasından tırmanıyorduk. 4000 metre yükseklikte Ana Kampı kurduğumuz yerde bir gece, içimizden bir arkadaş şaka olsun diye el fenerine Sovyetler Birliği yönüne doğru yakıp yakıp söndürüyordu. Birdenbire Sovyet sınır karakollarından üzerimize yönelen ışıldakların bulunduğumuz yeri taradığını gördük. Uyarımız üzerine şakasına son veren arkadaşın fenerinin sönmesinden kısa bir süre sonra da ışıldakların arayışı son buldu.

AĞRI'nın BAŞKA BİR ÖZELLİĞİ

Ağrı Dağının doruğunun tamamı "Örtü Buzulu" ile kaplıdır. Binlerce yıllık geçmişe sahip olan bu buz örtüsünün en dar olduğu yerde eni 1,5, en uzun olduğu yerde ise boyu 5 km.ye varan oldukça büyük bir alanı kapsar. (Şekil: 2) Doğa her mevsim yağan karlarla beslenip örtüldüğü için, varlığını, eriyip yok olmadan günümüze dek sürdürmüştür. Buz kalınlığının en yüksek olduğu sınırın 200 ile 300 metreye değin eriştiği sanılmaktadır. Bu geniş ve kalın buz örtüsü, doruk alanın tümüyle örttüğü için krater ağzı görünmediği gibi nerede olduğu da bilinmemektedir. Ancak dağın dört yanından buz dilleri biçiminde sarkan bu örtü, Güney yamacında çağlayandan akıyormuş, kuzey yamacında ise kat kat yükselen dev bir yapı gibi son derece ilginç ve görkemli görüntüler sergiler. Bu buz dilleri üzerinden doruğa tırmanmak ayrı bir dağcılık tekniğini gerektirirse de, normal rotalardan doruğa tırmanmak, sıradan bir dağcılık bilgisi olan herkes için olasıdır.

Bugün tırmanılmasına izin verilen ve tek rota olarak belirlenen dağın Güney yüzünde 4200 metreye değin hayvanlarla gidilmektedir. Geri kalan kısmı yürüyüş biçiminde sürdürülen tırmanmanın, 5000 metreden sonraki bir saate yakın bir kısmı ise tamamen buz üzerinde yürüyüş biçiminde gerçekleşmektedir. Hava koşulları elverişli ve dağ hastalığı diye de bir derdiniz yoksa, Ağrı'nın doruğuna tırmanmakta hiç bir zorluk yoktur. Ama özellikle son üç yıldır Türkiye kamuoyunda aya giden Amerikalı Astronot James Irwin'ın neden Ağrı Dağı'nın doruğuna çıkamadığı tartışılıp durmaktadır. Sırası gelmişken kamuoyunun ilgisini çeken bu soruya da bir açıklık getirelim. Birincisi, Astronot Irwin Ağrı Dağı'na alpinizm (Dağcılık) açısından yaklaşmamaktadır. O'nun sorunu bulmayı düşlediği Nuh'un Gemisi ile ilgili. Bu nedenle hep buz dillerinin toprakla birleştiği alanlarda gezmektedir. Nitekim, ilk geldiği yıl dağın kuzey batısında Küp Gölü yöresinde Novarra buzulu olarak bilinen buz dili (4000 m.) üzerinde gezmiş, refakatine verilen Türk rehberlerinin yardımına gerek duymadan kendi başına buyruk dolaştığı için de geçirdiği bir kaza sonucunda ölümcül bir tehlike atlatmıştı. İşin çok ilginç yanı, Astronotun geçirdiği bu kaza olayını dünya kamuoyuna, olaydan yaklaşık yarım saat sonra da ilk olarak TASS ajansı duyurmuştu.

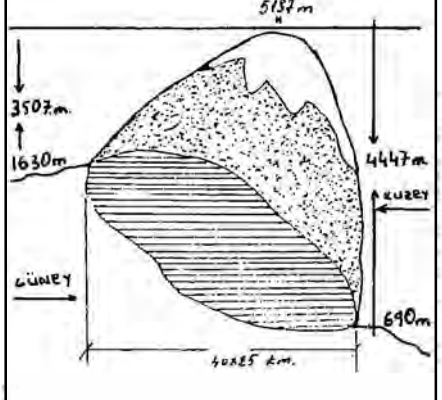

Şekil 1

İkincisi, Astronot Irwin'in kendisi bilip bilmese de, grubunda bulunan bazı Amerikalı araştırmacıların niyetlerinin Nuh'un Gemisini aramaktan da öte başka amaçlar taşığıdığıdır. Bilindiği gibi, geçen yıl kalabalık bir araştırmacı grubu ile yeniden ülkemize gelen Astronot James Irwin bu kez dağın tamamen Kuzeyinde ve Ahora Göçüğü olarak bilinen yerdeki kuzey buz dili ve yöresinde gezmiştir. Ahora Göçüğü, dağın en görkemli ve uzun buz dilinin olduğu yöredir. Ve bu göçük, 20 Haziran 1840'ta Ağrı dağı ve yöresinde olan bir deprem sonucu oluşmuştur. Deprem olmadan önce bu alanda yaklaşık 1500 kişinin oturduğu Ahora adında bir yerleşme birimi ile özellikle Ermeni Hıristiyanlarının Ruhban merkezi olarak söylenen Yakup Manastırı bulunmaktaydı. Sözkonusu deprem nedeniyle bu yerleşme birimi ile manastırın tamamının göçükle birlikte oluşan bu buz dili altında kaldığı sanılmaktadır.

Geçen yıl bir gazetede Ağrı Dağı'na ilişkin bir yazı dizisi hazırlamak için dağın çevresinde bazı gezintiler yapmıştım. Aralık ilçesinin Ahora (Yeni adı Gündoğan) köyünden tanıştığım köylüler bana ilginç şeyler anlattılar. Irwin'in gurubunda bulunan bazı araştırmacılar, çevrede bulunması gereken bir kiliseden söz açmışlar hep. (Yukarıda belirttiğimiz Manastır olsa gerek) Bir de, arka ve ön iç cilt kapaklarında Ağrı dağı ve yöresinin özellikleri, hayvan ve bitki türlerinin resimleriyle verilmiş ve özel biçimde hazırlanmış İncil kitaplarını şeker dağıtır gibi gelene gidene vermek istemişler. Köylülerin sözünü

ettiği bu İncil'in bir örneğini ben de Irwin'ın ekibinde rehber olarak görevli bir Türk subayının elinde görmüştüm.

Görüldüğü gibi Astronot Irwin ve gurubun derdi Ağrı'nın doğruğuna tırmanmak değil, değişik amaçlarla da olsa bir takım Amerikalıların burada yapmayı tasarladıkları bazı yatırımlardır. Çünkü Astronot Irwin'in Ağrı'nın doruğuna ulaşmasını engelleyen hiç bir neden olmamıştır. Uzaydan döndükten sonra salt tıbbi araştırma nedeniyle iki açık kalp ameliyatı geçirmesine ve yaşının da ellinin üzerinde olmasına karşın son derece dinç ve sportmen bir bünyeye sahip. Nitekim bu yıl Ağrı dağında yapılacak her tür gezi ve tırmanmanın izinli tek rota olan Güney yüzünden yapılacağı tüm yabancılar için zorunlu kılınınca, Irwin ve ekibi de bu kez doruğa tırmanmayı başarmışlardır!

AĞRI DAĞINDA NUH'UN GEMİSİ VAR MI?

Nuh tufanına bütün din kitaplarında yer verilmiştir. Kuran'da çok az yer verilmesine ve bulunduğu dağın Cudi olarak adlandırılıp bugün bile bu dağın neresi olduğu hâlâ tartışma konusu edilmesine karşılık bir tek İncil bu yerin "Ararat" olduğunu kesin bir dille ve ayrıntılı bir biçimde yazmaktadır. Ayrıca Hıristiyanlık Nuh'u dinlerin başlangıcı olarak saydığı için, Nuh'un Gemisinin bulunduğu Ağrı Dağı'nı kutsal saymıştır.

Bu işin bilinen ve görünen yanı.

Birde işin görünmeyen ama görülmesi gereken yanı var. Şimdi bunu irdeleyerek konuyu açmaya çalışalım.

Yüzyıllardır Ağrı Dağı'na hıristiyanlık dünyasından binlerce din adamı gelmiş gitmiştir. Ama hiçbirinin ziyareti kişisel ibadetin ötesine geçmemiş, kamuoyunda yankılar uyandıracak olayların hazırlayıcısı olmamıştır. Ama 1955 yılında Fransız ruhbanlarından F.Novarra Ağrı Dağına gelerek, dağın Kuzeybatısında bugün kendi adıyla anılan "Novarra Buzulu" altında[1] bazı karartılar gördüğünü ileri sürmüştür. Küp Gölüne yakın olan bu yöreden bulduğu bir odun parçasını da yanına alıp "Nuh'un Gemisinin parçası" diye Fransa'da sergilemiştir. Novarra'ya milyonlar kazandıracak bu olay Avrupa'da gelip geçici bir çoşku yaratırken, ABD'de bu olay beklenenden de çok ilgi uyandırmış, bir yığın kişi, gurup ve örgüt "Nuh'un Gemisini Arama" gerekçesi altında türemeye başlamıştır. O gündür, bugündür de bu arama işlemi özellikle Amerikalılar tarafından yönlendirilmiştir. Ne var ki, 1970'li yılların başında bu dağa yabancıların tırmanması yasaklanınca bir süre bu serüven de son bulmuştu.

1981 yılında ABD'de "Ararat" adında bir kitap yayınlanır. Kitabın kapağında da Ağrı'nın resmi vardır. Ama gerçekte ne kapaktaki fotoğraf Ağrı'dır, ne de içindeki bilgilerin uzaktan yakından Ağrı'yla ilgisi vardır. Tümüyle düş ürünü olan bu kitap, Amerika'da oturmakta olan Türk gazetecisi Yücel Dönmez'in eline geçer. Kitabın yazarının da bulunduğu bir açık oturumda gerçekleri dile getirerek gerçek Ağrı'yı da slaytlarla görüntüler. Çünkü kendisi uzun yıllar Ağrı rehberliği yapmış ve en az 30 kez Ağrı'ya tırmanmış seçkin bir dağcımızdır. Bu gelişmeler sonucu yazarın amacı ortaya çıkar: Ağrı'ya ilgi duyan bir yığın Amerikalı Ermeniyi sömürmek... Bu olaydan sonra, Ağrı'nın yasaklanmasıyla hevesleri kursaklarında kalan bir yığın gemi arayıcısı yeniden ortaya çıkarak piyasayı hareketlendirmeye başlarlar. Ancak bu işe önderlik edecek, çıkan engelleri kolaylıkla aşacak tanınmış ve popüler bir kişi gerekmektedir. Önder çok çabuk bulunur: Ayda İsa'yı görüp konuştuğunu savlayan Amerika Yüksek Uçuculuk Vakfı Genel Başkanı Astronot Jemes Irwin. Irwin dünyaca tanınmış popüler bir kişi değil salt, aya ayak basan üçüncü dünyalı olarak ABD'nin ulusal kahramanıdır da ayrıca.

Büyük Ağrı Buzulunun Tepeden Görünüşü
1 ve 2 Numaralı alanlar J.Irwin'in araştırma yaptığı alanlar
3 numaralı alan, Dr.Willis ve grubunun araştırma yapmak istediği alan
4 numaralı alan tırmanma rotası

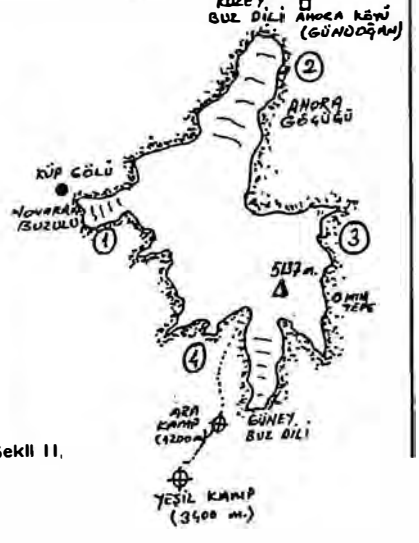

Şekil II.

Yücel Dönmez'in de katkılarıyla Türkiye ile bir dizi yazışmalar sonunda Irwin ve gurubuna Ağrı Dağı'nda araştırma izni çıkar. Böylece, yıllardır Ağrı Dağı'na yabancıların tırmanma yasağı 1982'de kalkar ve ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yayınladığı bir genelgeyle Ağrı tüm yabancıların ziyaretine belirli koşullar altında açık tutulur.

1982'de Astronot Irwin'le başlayan bu serüven bugün birçok Amerikalı gemi arayıcıları ile bütün hızıyla sürüyor. Bu yılın Ağustos ayı içerisinde Ağrı'ya gelen gemi arayıcısı Amerikalı grup sayısı Irwin gurubu dahil dört[2]. Daha önceleri birlikte çalışan ve Irwin'in kurduğu tarikatta müritlik eden kişiler neden bugün ayrı ayrı gruplara bölündüler? Hatta geçen yıl, adının bir pul yolsuzluğuna karışması nedeniyle Amerika'da tutuklanması sözkonusu edilen ama ulusal kahraman olduğu için salıverilen James Irwin'ın Türkiye'ye gelemeyeceğine ne denli sevinmişti bu müritler..

Önce belirtmek gerekirse, Ağrı Dağına Nuh'un gemisini aramak için gelen Amerikalı araştırmacıların (!) tümünün temel amacı ticari. Bir kez bu gurupların çalışmalarına milyonlarca dolar para yatırılıyor ve bu işin ucundan tutan herkes parmağını yalıyor. Amerikaya döndüklerinde olay yalan yanlış ayrıntılarla süslenip, haber, reklam, sergi gereci olarak pazarlanıyor, hatta televizyon şirketlerine öykü konusu bile oluyor. Doğaldır ki, bundan da çabuk davranan parsayı topluyor. Irwin gurubuyla birlikte gelip sonradan guruptan ayrılıp bulduğu taş toprak parçalarını Nuh'un gemisine ilişkin fosilleşmiş ağaç parçaları diye sunmaya çalışıp apar topar ortadan kaybolan Marwin Stevens'ın bu tutumuna Irwin ve arkadaşlarının kızıp, telaşlanması herhalde bilim ve din adına değildi...

Amerika'da bu konu salt işin ticari yanıyla da kalmıyor. Bu ve benzeri çalışmaların dinsel hapıyla sistem yaşatılmaya çalışılıyor. Dolayısıyla ideolojik planda devletin desteği de sağlanmış oluyor. Nasıl mı? İzinlerin sağlanmasından araştırma gereçlerinin taşınmasına va-

rana dek bir dizi işlemde ancak bir diplomata yapılması gereken ayrıcalıklar bu guruplara da sağlanıyor. Bu yıl gelen dört Amerikalı guruptan olan ve kendilerine "Kar Kaplanları" ünvanı veren Dr.Willis (Chareles) gurubuna rehberlik edecektim. Bu gurubun 60-70 milyon liraya varan kamp ve araştırma gereçleri kapalı sandıklar içinde diplomat kargosuyla gelmiş, en küçük bir gümrük arama ve incelemesinden geçmemişti. Kendilerine araştırma değil, salt tırmanma izninin verildiğini bildirdiğimiz zamanda tavırlarını görmeliydiniz: Kâhyasına kızan Teksas'lı çiftlik ağası gibiydiler.

Evet, yeniden soralım, Ağrı Dağında Nuh'un gemisi var mı?

Ağrı Dağında Nuh'un gemisi hem var, hem yok.

Türkiye turizm alanında Avrupa'nın en az rağbet gören ülkelerinden biri. Her yıl turizm patladı, patlıyor dememize karşın sonuçlar ortada. Örneğin İspanya'ya bir yılda kendi nüfusu ölçüsünde turist girmesine karşın, bizde bu rakam daha iki milyonu aşmamıştır. Bu günkü turizm anlayışımızla aşması da olası değil, Çünkü turizm, sektörler içinde demokratik ve sivil olmaya en fazla gereksinim duyan bir daldır. Başka bir anlatımla, alt yapıda yatak ve tesis sayısının aritmetiksel büyümesi, üst yapıda bol bol resim ve broşür bastırılıp dağıtılmasıyla bu sektör gelişmez. Değil Ege ve Akdeniz, Türkiye'nin tüm kıyılarını çepeçevre plaj, otel, motel ve pansiyonla doldursanız yine sorun çözülmüş sayılmaz. Turistin aradığı denizse dünyanın her yerinde hem de Türkiye'den çok daha ucuz ve temiz olarak var. O halde Türkiye turizmde kendinde hazır olarak bulunan iki kaynağa yönelmelidir : Tarih ve doğa.

Doğa turizminin başında dağlar gelir. Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi bütün dünyanın ilgisini çeken ve doğu bölgelerimizde bulunan Kaçkar, Cilo, ve Ağrı hâlâ yasak dağlar statüsü içinde bulunmakta ve bu dağlara tırmanmak isteyen yabancı turistler için son derece yorucu ve sinir törpüleyici izin prosedürleri uygulanmaktadır. Özellikle Hristiyan dünyasının gizemsel bir ilgi de duyduğu Ağrı Dağı'na tırmanmayı kolaylaştırıcı, hatta teşvik edici önlemleri -salt Amerikalılar için değil- zaman yitirmeden almalıyız. Özellikle Ağrı'da Nuh'un Gemisi söylencesini Amerikalı çıkar çevrelerinin sömürü gereci olmaktan çıkartıp, turizm politikamızın özel bir aracı yapabiliriz. Böylelikle, Hıristiyanlık dünyasınca gizemsel bir öneme sahip olan Ağrı Dağı'nı ulusal bir politika içinde Nuh'un gemisi motifiyle işleyebilirsek, Türkiye'ye bu dalda en büyük dövizi kazandırmaya aday birincil doğal kaynağımız durumuna getirebiliriz. Ve diyoruz ki, bu anlamda var.

1984 yılının iki ayı içinde, bu yığın eksikliklerimize ve çıkardığımız izin güçlüklerine karşın Ağrı Dağına gelen turist sayısı binin üzerine çıkmıştır. Ayrıca yapılan incelemeler göstermiştir ki, dağ turizminde kişi başına düşen ücret ve giderlerin toplamı, diğer turizm dallarından çok daha pahalı olduğu için az sayıda dağ turistinin yurda sokacağı döviz miktarı, büyük yatırımlarla giriştiğimiz diğer dalların getireceğinden çok daha fazla olacaktır. Ama ne acıdır ki, ülkeye para kazandırmak değil, bu alanda da kaynaklarımızı yabancılara ucuza kapatmak eğilimi ağır basıyor. Dünya standartlarının çok altında rehberlik ücreti alan bir avuç Türk dağcısına, koro başkanlığını hem de eski Dağcılık Federasyonu Başkanlarının yaptığı bir orkestra da, TÜRSAB (Türkiye Sehayat Acentaları Birliği) bülteninde saldırılıyor.

O HALDE NE ARIYORLAR

Ağrı Dağında Nuh'un gemisini özellikle buzlar altında aradıklarını ve bu arama sırasında son derece ilkel yöntemlerle çalıştıklarını vurgulamalıyız. Örneğin Irwin gurubu sanki radyoaktif bir madde arıyormuş gibicesine dedektör kullanıyor. Daha önce sözünü ettiğimiz ve kendilerine "Kar Kaplanları" ünvanını yakıştıran Dr.Willis ve gurubu buzları kalıp kalıp kesmek için seyyar hızar makinası bile bulunduruyor. Oysa bugünkü teknolojiyle bunların hiçbirine gerek duyulmadan değil Nuh'un gemisi, buzların derinliklerinde düğme büyüklüğünde herhangi bir cismi uzay fotoğraflarıyla saptamak olası. Bunu bir uzay pilotu olan Astronot Irwin bizden daha iyi bilir. Bilir ama, olmayan bir gemiyi aramayı hâlâ sürdürüyor.

O zaman insanın aklına değişik sorular geliyor.

Gerçekten de üzerindeki ilginç örtüsüyle doğal bir yansıtıcıya benzeyen bu buzulun özel bir işlevi mi var da Amerikalılar bunu denetlemiye geliyor olsunlar.Bunlar konumuz dışı olmakla birlikte yeri gelmişken size bir gözlemimizi daha aktaralım: Geçtiğimiz yılın Ağustos ayında Dağcılık Federasyonunun düzenlemiş olduğu "Zafer Tırmanışı"na başkanlık ediyordum. Kar yağışı nedeniyle iki gün 3400 metredeki Yeşil Kampta konakladık. Üçüncü gün gece hava açılmış, çadırlarda kapalı kalan tüm sporcular rahat bir nefes almak için kendilerini dışarıya atmışlardı. Sırtüstü yatmış gökyüzünü seyreden bir sporcu heyecanla beni çağırdı. Yanına yatıp, gökyüzünü izlememi söyledi. 15 dakika süreyle gökyüzünü izledim. Görüntü son derece ilginçti. Bu süre içinde üzerimizden 10'un üzerinde suni peyk geçti. Sanki Ağrı'dan yönetiliyorlardı...

Bu bir olasılık, boşverelim ama, asıl bizi düşündüren bir başka olasılığa değinerek yazımızı noktalayalım.

1950'li yıllarda Fransız Novarra ile başlayıp giderek Amerika'da yeşerip kökleşen Nuh'un Gemisini arama tutkusu, acaba bir başka tutkunun maskı mıdır?

Nuh ve Gemisinin dinler için önemi, ibret alınacak bir öykü niteliğindedir ancak. Ama Ağrı Dağı'nı kendileri için kutsal yurt sayan ve bu konuda Amerika'da yıllardır tahrifatlarla dolu yayınlar çıkartan Ermeniler için sorun sanırız farklı. Nuh'un Gemisi adı altında tüm Hristiyanlık dünyasının ilgisini burada yoğunlaştırmak istemedikleri ne malum. Bakarsınız bir gün: "Burası Hristiyanlık dünyasının kutsal yeridir; dolayısıyla tüm Hristiyanların ortak mülkidir" diye, gülünç bir öneriyle gelirlerse, hiç şaşmayın. Bunda Amerikalı dostlarınızın payı ve rolü, büyük olacaktır. ■

(1) Bu buz diline Ararat adı gibi Novarra adını da yabancılar takmışlardır.

(2) Resmi başvurularında Nuh'un Gemisini aramak için Ağrı'ya gelen Amerikalı araştırmacı gurubunun sayısının dört olduğunu belirtmiştik. Ancak bir başka Amerikalı gurup ise gelme nedenini çarpıtarak aynı amaçla bu dağa yaklaşmasını başardı. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi profesörlerinden ve eski Dağcılık Federesyonu Başkanlarından olan Mecit Doğru'nun başkanlığında, "Ağrı Dağında Tıbbi Araştırma Yapmak" gerekçesiyle dağa gelen ve kendilerine bilim adamı süsü veren bu Amerikalı gurubun amacı da diğerlerinden ayrımlı değildi ve içlerinde kimliklerini saklamalarına karşın papaz oldukları sanılan karanlık kişiler bile vardı.

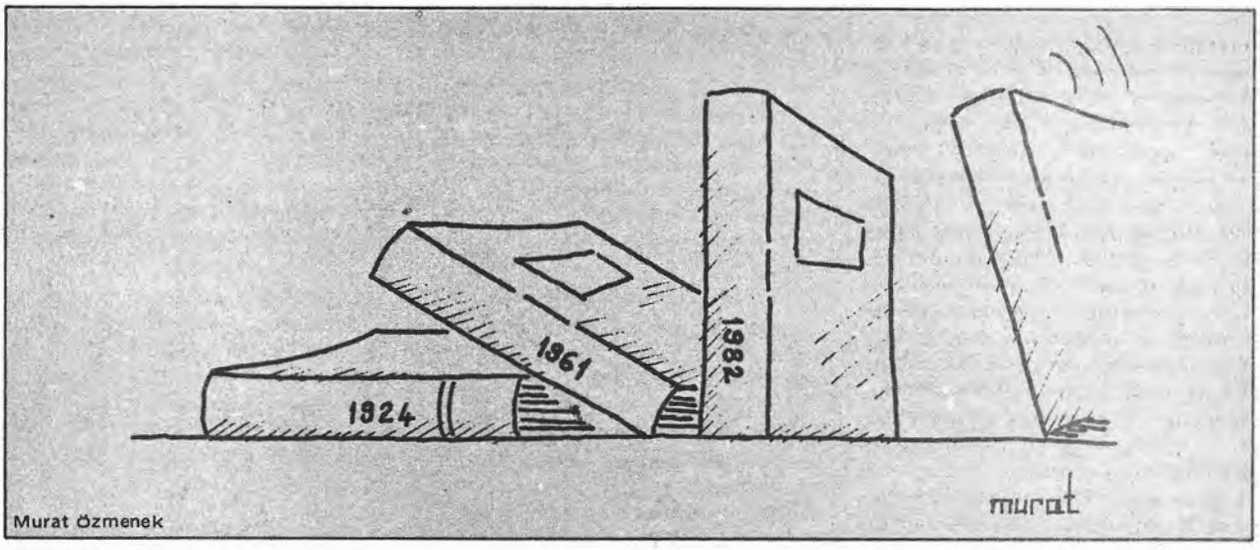

Murat Özmenek

1924 Anayasasından 1982'ye

■Yavuz Sabuncu

Kısa, özlü ve sade bir metin olan 1924 Anayasası Kurtuluş Savaşı'nın önde gelen "şiarı" olan "hakimiyet-i milliye" fikrine inancın tam olduğu ve bu kavramın TBMM'nin varlığı ile kaynaştırıldığı bir anayasaydı. Anayasa ulusal egemenliği kullanacak tek organ olarak "milletin yegane ve hakiki temsilcisi" TBMM'ni göstermiş ve her ne kadar yasama-yürütme ilişkileri parlamenter bir nitelik taşısa da, "meclis üstünlüğü" anlayışı ağır basmıştır. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, anayasa gerçeği bu dönemde kendini, mecliste çoğunluğa sahip partinin yürütme ve yasamaya egemen olması biçiminde ortaya koymuştur. Dahası Atatürk ve İnönü'nün cumhurbaşkanlıkları zamanında, temel siyasi kararlar, aynı zamanda parti başkanı olan yürütmenin sorumsuz kanadınca alınmaktadır. Başbakanın parlamenter sistemin mantığına uygun olarak yürütmenin fiili başı olarak ortaya çıkması ve cumhurbaşkanlığının anayasal konumuna denk düşen sembolik yetkili-sorumsuz bir makam haline dönüşmesi ise ancak 1950-1960 yılları arasında kısmen gerçekleşebilmiştir.

Ulusal egemenlik fikrine duyulan güven, 1924 Anayasasında, iktidarı sınırlama ve bunun kurumsal mekanizmasını kurma fikrinin ikinci plana atılmasına yol açmıştı. Ulus iradesi ile meclis iradesinin özdeşliğini de varsayan bu anlayış, meclis iradesini kısıtlayacak kuralların ulusal iradenin sınırlanması anlamına geleceği sonucuna ulaşmaya çok elverişliydi. Böyle bir anlayışın Kurtuluş Savaşı önderlerinin "Jakoben" eğilimlerine uygun düştüğü de açıktır. Bu nedenle bu dönemde siyasal azınlığın görüşlerinin de ulusal iradenin bir parçası olduğu gerçeği ve azınlıkların yarının çoğunlukları olabilecekleri ve korunmaları gerektiği fikri gözardı edilebilmiştir. 1946'ya kadar süren tek parti döneminde sorun halinde ortaya çıkmayan bu durum, çok partili döneme geçildikten sonra önem kazanmış ve Türkiye'nin gündemine bir "anayasa sorunu"nun gelmesine yol açan nedenlerden biri olmuştur. 27 Mayıs 1960 hareketinin ürünü olan 1961 Anayasası işte bu ulusal egemenlik varsayımını ikinci plana iterek, "rasyonel" bir demokrasi anlayışından "anayasanın üstünlüğü" ilkesine dayalı "ampirik" bir demokrasi anlayışına geçişin ifadesidir. Bu amaçla, iktidarın dengelenmesi ve hak ve özgürlüklerin korunması fikrini ön plana çıkaran bu anayasa yasamayı ikiye bölen, yargı organına bağımsızlık ve otonomi tanıyan, yürütme içine ise özerk kurumlar yerleştiren bir sistem oluşturmuştur. Getirilen seçim sistemi ile birlikte düşünülürse, 1961 anayasasının, anayasal kurumlar arasında siyasal rejimin işleyişi konusunda asgari bir "uzlaşma"nın sağlanacağı varsayımına dayandığı, hatta bunu zorladığı söylenebilir. Böylece devlet bürokrasisi ile birlikte, bu bürokratik kadroların partisi niteliğinde görülebilecek siyasal azınlığa, yasama ve yürütme karşısında anayasal kurallarla da desteklenen bir çeşit "veto" olanağı sağlanmış oluyordu. Genel oya güvensizlik olarak değerlendirilen bu duruma rağmen, net bir meclis çoğunluğuna dayanabildiği sürece yürütme (parti hükümeti) sistem içinde yine de belirleyici güç odağıydı.

1982 Anayasasının genel yapısının işte bu sistemin yol açtığı söylenen aksaklıklara tepki niteliği gösterdiği söylenebilir. Aslında bu doğaldır da, çünkü her yeni anayasa şöyle ya da böyle bir önceki döneme tepki niteliği taşır. Ancak yeni anayasada bu tepki, 1961 döneminde "ulusal egemenlik" adına sık sık ileri sürülen "1924'e dönüş" istekleri çerçevesinde şekillenmiş değildir.

1982 Anayasası herşeyden önce, 1924'ün aksine, tıpkı 1961 Anayasası gibi, bir "çerçeve anayasa" niteliğini aşan, uzun, ayrıntılı ve "ideolojik" yönü ağır basan bir metindir. Öte yandan bu anayasa 1924'ün "ulusal egemenlik" fiksiyonuna bir dönüşü de içermemektedir. Anayasanın "Türk milleti, egemenliğini Anayasanın koyduğu esaslara göre,

yetkili organları eliyle kullanır" diyen 6. maddesi 1961'in formülünü tekrarlıyor. Kaldı ki böyle bir dönüş, doğrudan seçimden çıkan yasama organının öncelikle güçlendirilmesini gerektirirdi. Halbuki, kanun hükmünde kararname çıkarma konusunda olanakların genişletilmesi, fesih yetkisinin kullanımının kolaylaştırılması, hükümeti düşürmenin zorlaştırılması gibi düzenlemelerle 1982 Anayasası yasamaya karşı yürütmenin, daha çok da cumhurbaşkanının güçlendirilmesiniamaçlamıştır. "Anayasanın uygulanmasını ve devlet organlarının düzenli ve uyumlu çalışmasını gözetmek" yetkisine sahip olan, olağanüstü yönetim dönemlerinde kanun hükmünde kararname çıkarma konusunda ve fesih yetkisinin kullanımında insiyatifi elinde bulunduran cumhurbaşkanı, parlamenter sistemin sembolik yetkili devlet başkanı kavramını aşan bir konuma getirilmiştir. Böylece adeta ikiye bölünen yürütme gerçekten iki başlı bir nitelik kazanmış, devlet başkanı ile başbakan ve bakanlar kurulu arasında ancak iki fiilen yetkili organ arasında görülebilecek türden anlaşmazlıklar çıkması olasılığı doğmuştur. Bu nedenle cumhurbaşkanının görev süresi 7 yıl, onu seçecek TBMM'nin 5 yıl olduğuna göre, bu düzenleme,yürütmenin her iki kanadının aynı siyasal eğilimden olmamaları halinde, meclis - hükümet ile devlet başkanını karşı karşıya getirecek bir potansiyeli içermektedir.

Öte yandan, 1982 Anayasası, 1961'in iktidarın sınırlanması ve denetlenmesi amacıyla ayrıntılı hükümlerle düzenlediği alanlarda bir "hassasiyet" göstermeyi ihmal etmiş de değildir. Ancak bu kez bu alanlarda (yargı organları ve üniversiteler gibi) elinde bulundurduğu seçme ve atama yetkileri ile ve çeşitli üst kurullar yoluyla cumhurbaşkanının etkili olması öngörülmüştür. Başka bir deyişle bu yetkilerin parti hükümetlerine terkedilmesi sakıncalı sayılmıştır. Bunun ötesinde cumhurbaşkanına, kendine bağlı Devlet Denetleme Kurulu aracılığıyla, Bakanlar Kurulu ve bakanların meclise karşı sorumlu oldukları "tüm kamu kurum ve kuruluşlarının" işleyişleri konusunda "inceleme, araştırma ve denetleme" yapma olanağı da sağlanmıştır. Bu nedenlerle mevcut anayasal düzenlemenin, devlet başkanının "partiler-üstü" olacağı varsayımına dayandığını söylemek mümkündür. Başka bir deyişle, 1982 Anayasasının cumhurbaşkanı modelinin, partisiz, dolayısıyla muhtemelen meclis dışından seçilecek bir devlet başkanı modeli olduğu söylenebilir. Tabii bunun nasıl gerçekleşeceği, seçim sisteminin bir partinin mecliste mutlak çoğunluğu sağlamaya çok uygun olduğu düşünülürse, sorulmaya değer ayrı bir sorudur.

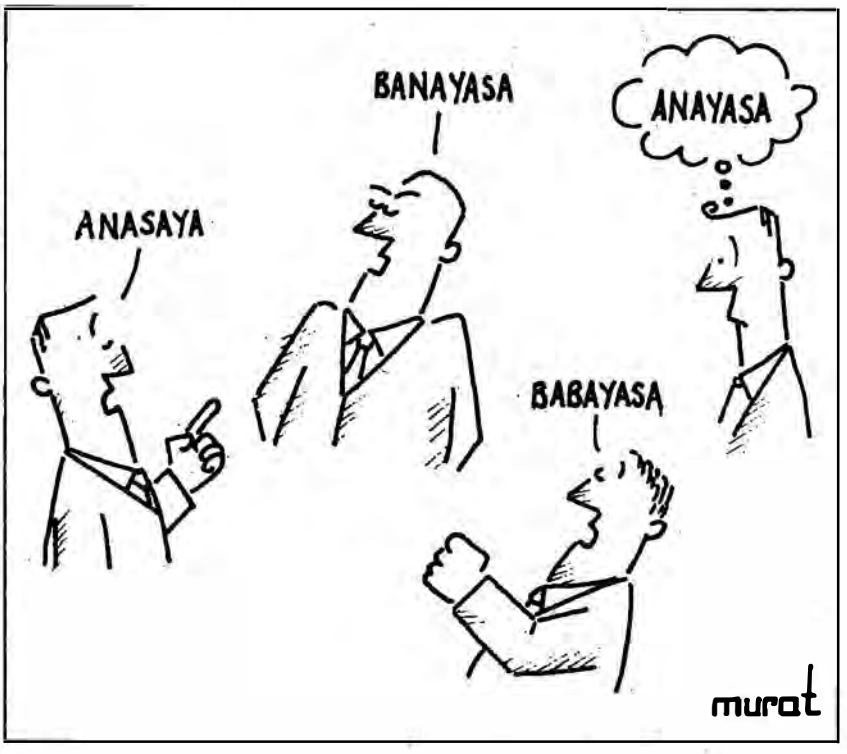

> *"1982 Anayasası herşeyden önce, 1924'ün aksine, tıpkı 1961 Anayasası gibi, bir 'çerçeve anayasa' niteliğini aşan, uzun, ayrıntılı ve 'ideolojik' yönü ağır basan bir metindir."*

Partili bir cumhurbaşkanının seçilmesi halinde ise yukarda sözünü ettiğimiz meclis - hükümet ile devlet başkanı anlaşmazlığı olasılığı çok azalacak, ancak bu kez yargı dahil, devlet hayatının iktidarın sınırlanması açısından önem taşıyan pek çok alanı doğrudan parti hükümetlerinin denetimine girebilecektir.

1982 Anayasasının tepki mantığının ikinci boyutu, temel haklara sağlanan güvencelerin 1961'e oranla zayıflatılmasıdır. Bu alandaki düzenlemeler, hak ve özgürlüklerin anayasalarda geniş bir biçimde düzenlenmesinin pek olağan olmadığı bir dönemde yapılan 1924'ün "esnek" yaklaşımından çok, 1961'in ayrıntılı tekniğine yakındır. Gerçi 1924 Anayasası özgürlükler açısından geniş güvenceler sağlayan bir metin değildi ama, özgürlükleri genişletecek yasama işlemlerine de "açık"tı. Halbuki 1982 Anayasası, 1924'den farklı olarak, bazı noktalarda (grev hakkında, siyasal partilerle ilgili hükümlerde, siyaset yasağını içeren maddelerde olduğu gibi) yasama organının özgürlüklerin kullanımını genişletmeye yönelebilecek iradesini kısıtlayan hükümler de getirmektedir. Görülüyor ki, özgürlüklerin çoğunluk baskısına karşı güvenceye alınmasını amaçlayan 1961 sisteminin aksine, bu kez özgürlükleri sınırlayan hükümlerin gelecekteki bir çoğunluğa karşı güvenceye alınması hedeflenmektedir. Bunun ötesinde 1982 Anayasasının temel haklar sisteminin bütününe sinen "güçlü devlet ile devlete karşı güçlü vatandaşın, temel haklar ve özgürlükler ile istikrar ve ulusal bütünlüğün birbirleriyle ilke olarak çelişeceği" düşüncesi, 1924'ün "liberal" yaklaşımından farklı bir anlayışı yansıtmaktadır. Anayasanın "devleti güçlendirme" amacıyla yola çıkarken, sanki bunun doğal uzantısıymış gibi, kişileri devlete karşı koruyacak kurum ve kuralları cılız bırakması belki de böyle açıklanabilir. ■

5. Planda Sağlık Hizmetleri

Ver Parayı Al Sağlığı

■ Hasan Caner

Yazının başlığını yanlış anlamayın; "sağlık hizmetlerine ön planda değil, gerilerde, beşinci planda yer veriliyor" demek istemiyoruz. Amacımız, 5. Beş Yıllık (1985 1989) Kalkınma Planı[1] içinde sağlık hizmetlerine ayrılmış olan satırları gözden geçirmek yalnızca.

Bağlayıcı olup olmamaları, gerçekçilik ve uygulanabilirlik düzeyleri bir yana, planlar, ülke yönetiminde söz sahibi olanların konulara bakış açılarını yansıtan temel metinler arasında yer alırlar. Bu yazı, bu bakış açısını aramak isteğinden kaynaklandı.

5. Plan'ın sağlık bölümünde yer alan ilk paragraflar şaşırtıcı derecede sevindirici görünüyor, yeni planımız, artık bütün illeri kapsamına alan sosyalleştirme uygulamasında verimliliği artırmayı, ilgili mevzuatı "günün şartlarına göre" yeniden düzenlemeyi hedefliyor (paragraf 608). Bizim istediğimiz de sosyalleştirmenin bütün ülkeye yayılması, uygulanması değil miydi? Ama burada dikkati çeken bir küçük nokta var; şu "verimlilik" sözüyle ne kastediliyor acaba? Bize göre bu söz, hizmetin artırılması, toplumun sağlık düzeyinin daha iyi korunması ve yükseltilmesi anlamına geliyor olmalı. Bir küçük soru daha: Sosyalleştirme mevzuatında "günün şartlarına göre" yapılacak düzenlemeler neler olabilir? Belki, diye düşünüyoruz, nüfusun önemli bir kısmını oluşturan ve sağlık yönünden özel bir risk grubunun yaşadığı gecekondu bölgelerine gidecek hizmet düzenlenir, ya da kentlerde ilk basamak hizmetleri için, örneğin kamu sağlığı dispanserleri kurulur.

Eğer her elinize aldığınız metnin ilk satırlarını okuyup gerisini tahmin etme alışkanlığındaysanız, resmi dilinden de kolayca sıkılabileceğiniz planın sağlık bölümünden aklınızda bu düşünceler kalabilir. Ama biz tedbiri elden bırakmıyoruz ve planın sağlık bölümünün ilke ve politikalar kısmını okumayı sürdürüyoruz.

KORUYUCU HEKİMLİK SÜMEN ALTINA

Planda, çeşitli sağlık hizmetlerinin yaygın, etkili, yeterli,... sunulmasının temel ilkeler olduğunu okuduktan sonra, "hizmetin sunulmasında tedavi edici sağlık hizmetinden tedricen koruyucu sağlık hizmetlerine yönelinecektir." (par. 614) sözünde biraz duraklıyoruz. Demek ki, şimdiki hizmet tedaviye yöneliktir ve tedricen yani yavaş yavaş koruyucu hizmetlere yönelmek öngörülmektedir. Henüz tarih biliminin ilgi alanına girecek kadar eskimemiş olan birinci beş yıllık (1963 - 1967) kalkınma planının bu konudaki satırlarını anımsıyoruz: "Sağlık programında ana ilke halkın sağlık seviyesini yükseltmektir. Bu amaçla planda halk sağlığı (koruyucu hekimlik) hizmetlerinin geliştirilmesine öncelik verilmiştir. (...) Tedavi hekimliği hizmetleri ise koruyucu hekimlik çalışmalarını tamamlayan bir unsur olarak ve bu ölçüde ele alınmıştır."[2]. O yıllardan bu günlere köprülerin altından çok suların aktığını bir kez daha gözlüyoruz.

Şimdi herşeyi baştan alıp, bir ülkede sağlık sisteminin koruyucu hizmet temeline dayanması gerektiğini, tedavi hizmetine ağırlık verilmesinin bir poliklinik kısır döngüsü yaratarak, ülkenin sağlık düzeyini yükseltmeden kaynakların aşırı biçimde israfına yol açmakta olduğunu, birçok ülkelerin deneyimlerinin de bu gerçekleri kanıtlamış olduğunu ... anlatmak gerekiyor. Ancak biz, bütün bunları şimdilik bir yana bırakıyor ve 5. Plan'ın tedavi edici sağlık hizmetini belirleyici saydığını, bu anlayışla yürütülecek bir sosyalleştirmenin, bizim anladığımızdan çok farklı olduğunu vurgulamakla yetiniyoruz.

Plan devam ediyor: "Hizmetler koruyucu hizmet anlayışı ile kademelendirilecek ve hizmetlerin büyük şehirlerde birikmesi önlenecektir" (par. 614). Aynı şey az ilerde de yineleniyor: "Büyük şehirlere hasta akımının önlenmesi için sağlık müracaat zinciri, sağlık ocaklarından başlayarak uygulamaya sokulacaktır. Bölge hastaneleri uygulaması başlatılacaktır" (par. 620).

Bu uygulamaya plan yapıcının ne denli önem verdiği iki kez aynı şeyi yinelemesinden anlaşılıyor; birinde gözden kaçarsa öbüründe farkedilsin diye düşünülmüş olacak. Yalnız biz şimdi uygulayıcılara bir hatırlatma yapalım da, bu kademelendirmeyi gerçekleştirmek için uzun uzun uğraşmasınlar. Hemen hukuk danışmanlarından 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun'u buldursunlar, kanunu açıp 12. ve 13. maddelerini okusunlar. Yapmak istedikleri kademelendirmenin zaten yürürlükteki bir kanun emri olduğunu göreceklerdir. Bu maddelerde hastaların ilk başvurularının sağlık ocağına ya-

pılacağı, hastanelerin de zorunlu ve acil durumlar dışında ancak ocaklardan sevkedilen hastalara bakacağı kuralları açıkça ve herkesin anlayabileceği bir dille yazılmıştır. Bu kurallar, kendilerini uygulayacak olan işbitirici kişileri beklemektedir.[3] Yetkililerin bu kanun maddelerini okur okumaz sevinçten gözlerinin parladığını; bu yasal yaptırımın uygulanmasının titizlikle izleneceğini belirten bir genelgeyi hazırlamak üzere sekreterlerine koştuklarını görür gibi oluyorum. Sağlık ocaklarının hekim açığının önemli ölçüde giderildiğinden sözedilen bir dönemde bu uygulama özellikle kolay olacaktır.

BİR YÜKSEK KURUL!

Şimdi sıkı durun, bizim sağlık planının en özgün noktasına geldik, çocuk ölümlerinin azaltılmasının yöntemine.

Bir ülkedeki sağlık düzeyinin en önemli göstergelerinden biri de çocuk ölümleridir, gerçekten. Bu ölümler sıklıkla iki türlü ölçülür: 1) Yeni doğan her bin bebekten kaç tanesinin yaşamın ilk yılında öldüğünü hesaplarsınız; bu bebek **ölüm hızı** olur. 2) Bir yıl içinde ölenlerden yüzde kaçının beş yaşın altında öldüğünü sayarsınız, buna da **beş yaş altı orantılı ölüm hızı** adı verilir.[4] Yaşamın ilk yılları insanın hastalık ve ölümlere karşı en dayanıksız olduğu yıllardır. Verilen sağlık hizmeti (ama gerçek sağlık hizmeti) önce bu ölümleri azaltır, sözünü ettiğimiz hızlar da düşer. Bebek - çocuk ölümlerinin azaltılması için özellikle, 1) Aşılama, aile planlaması, beslenme gibi koruyucu hizmetlerin götürülmesi, 2) Tedavi hizmetlerinin özellikle gereksinimi olan gruplara yaygınlaştırılması gerekir.

"Çocuk ölümlerinin azaltılması için" her şey aklımıza gelirdi de, 5. Plan'ımızın dediği gibi "ilgili kuruluşların katıldığı yüksek seviyeli bir kurul" oluşturulması, böylece "işbirliği ve dayanışma sağlanarak bebek ölüm oranının gelişmiş ülkeler düzeyine" düşürülmesini akıl edemezdik doğrusu (par. 617). Acaba bu fikri ortaya atan kafaya şimdiden bir ödül verildi mi, yoksa kurul işlemeye başlayıp "bebek ölüm oranı" düşürüldükten sonra mı verilecek, merak ediyoruz.

Plan yapıcı, bebek ölüm hızını, altı ay vadeli tasarruf mevduatının faiz oranı gibi kurullarda alınan kararlarla yükseltilip alçaltılabileceğini öngörüyor olmalıdır. Yine de hakkını yemeyelim, bunu herhangi bir kurul değil, "yüksek seviyeli bir kurul" planlıyor!

Ferruh Doğan

HASTANE Mİ, OTEL Mİ?

Plana göre, "Sağlık kuruluşları, hizmet verimliliğinin artırılması için, işletmecilik yönünden ele alınacak" mış! (par.618). İlk paragrafta iyimser şekilde yorumladığımız "verimlilik" sözcüğünün gerçek anlamı şimdi belirginleşiyor: İşletmecilik, yani kârlılık. Bir sağlık kuruluşu kârlı ise verimlidir, değilse verimsizdir. Nerede kaldı hizmet? Nerede kaldı toplumun sağlık düzeyinin yükseltilmesi?.. Evet, bir kasabaya otel açmak isteyen kişi kâr - zarar hesabı yapar, durumu "işletmecilik yönünden" değerlendirir; nerede, ne tip, kaç yataklı, kaç personelli bir otel açacağına bu açıdan karar verir. Çünkü onun amacı kasabaya salt otelcilik hizmeti sunmak değil, kâr etmektir. Bölgede ne tip bir otele gereksinim olduğu ile ne tip bir otelin kâr edebileceği birbirinden çok farklı iki kavramdır ve işletmeciyi bunlardan birincisi değil, ikincisi ilgilendirir.

Aynı kasabaya kurulacak bir sağlık ocağı için ise, ölçü işletmecilik olamaz, eğer amacınız kâr etmek değilse. Yoksa küçük nüfuslu, uzak köylere ya da kentin yoksul çevre

mahallelerine hizmet sunmak olanaksızdır, çünkü bu işler "işletmecilik yönünden" verimli değildir.

Siz yine de bütün iyi niyetinizle bu işletmecilik kavramının mutlaka kâr amacından kaynaklanmayabileceğini, belki de bu sözle eldeki kaynakların iyi kullanılmasının kastedilmiş olabileceğini söyleyeceksiniz. Ben de size, okumayı sürdürelim, diyeceğim. Şu sözleri görünce de bana hak vereceksiniz: "Özel sağlık müesseseleri ve hastaneler teşvik edilecektir. Bu müesseselerin sağladıkları hizmetlerin karşılığı olan ücretler serbest bırakılacaktır" (par. 624). Şimdi bu sözlerin derin anlamını tam olarak kavrayabilmek için dönüp yeniden okuyunuz. Sağlıklı yaşamanın bir hak olarak kabul edilmemesi bir yana, sağlığın karşılığında para verilerek satın alınması gereken bir mal olarak algılandığını farkettiniz herhalde. Üstelik bu alışveriş biçimi, başka bir seçenek yokmuş, bir zorunlulukmuş gibi sunuluyor.

"Ücretlerin serbest bırakılması" konusuna dikkat ediniz. Kamuda çalışan sağlık çalışanlarının ücretlerini yöneticiler kendi başlarına saptarken ve bu ücretler sağlık çalışanlarının yaşam düzeylerini günden güne geriletirken, özel çalışanlar istedikleri ücreti "müşterilerinden" isteyebilecekler!

Özel sağlık piyasasının istediği fiyatlar, ödeyebilen bir kesim bulunduğu sürece yükselecektir. Bu fiyatların oluşmasında tüketicinin oynayabileceği rol oldukça sınırlıdır. Çünkü sağlık hizmeti ikame edilemez. Tereyağı pahalı ise margarin alırsınız, ama apandisit oldunuz mu ameliyat pahalı daha ucuz bir şey olsun diye dişinizi çektiremezsiniz, ya da işi ilâçla geçiştiremezsiniz. Öte yandan tüketicinin aldığı sağlık hizmetini değerlendirme şansı yoktur. Peynirin tadı hakkında herkesin bir fikri olabilir, ama bir hekimin verdiği tedavi kararını ancak hocaları ya da daha deneyimli meslekdaşları tartışabilir, üstelik bu işi tüketiciye hitaben değil, kendi aralarında yaparlar. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, fiyatların serbest bırakılması, aslında özel sağlık kuruluşlarının kârlarının serbest bırakılması anlamına geliyor.

Özel sağlık kuruluşları için en büyük özendirme, fiyatların serbest bırakılmasıdır. Ama planın anlatımından daha başka özendirmelerin de düşünüldüğü anlaşılıyor. Bütün bunların en doğal sonucu, hekimlerin ve öteki sağlık çalışanlarının büyük çoğunluğunun özel kesime geçmesi olacaktır. Ancak, ey tıp öğrencileri, ey hekim yakınları, bu gelişmelere sevinmeden önce biraz düşünün. Özel sağlık piyasasının sağlık çalışanlarının büyük çoğunluğunu içine alarak yeniden oluşması süreci, bütün hekimlerin bu piyasada istedikleri geliri elde etmelerini sağlayamaz. Çünkü her ne kadar hasta olmamak tüketicinin elinde değilse de, toplumun özel sağlık hizmetleri için ödeyebileceği toplam para sınırlıdır. O halde, özel sağlık kurumları arasında, bu paranın paylaşımı sorunu doğacaktır. Bu para büyük ölçüde muayenehaneden özel hastanelere, genç hekimlerden ticari ün sahibi kişi ya da kurumlara kayacaktır. Bunun sonucunda sermaye ve ticari beceri sahibi bir kısım hekimin patronlaşması ve çok sayıda hekimi yanında çalıştırmaya başlaması beklenir. Bu süreç son yıllarda başlamıştır, bu plan ilkelerinin uygulanmasıyla daha da hızlanacaktır. Sonuçta büyük bir hekim çoğunluğu yine ortalama gelir düzeyinde iken bir grup sermayedar kendi belirledikleri fiyat ve ücretlerle kârlarını artıracaklardır.

Madalyonun öbür yüzünde, tüketiciler tarafında karşımıza yine iki grup çıkacaktır: Fiyatlarını ödeyebildiği için bütün hizmetleri satın alabilen küçük bir grup ile sağlık hizmetine gereksinim duymamaya çalışan, değil hizmetin bedelini, reçetelerin yüzde yirmi paylarını bile ödemekte güçlük çeken büyük bir kitle.

Bir süre sonra alıcıların cebindeki paranın sınırlılığı nedeniyle piyasada bir duraklama olabilir. Plan bunun da önlemlerini düşünüyor, ama bizim gibi ifade etmiyor bu önlemleri.

Şu sözü okuyunuz: "Serbest çalışan hekimlerle anlaşmalar yapılarak kamunun hizmet satınalması yoluyla sağlık hizmetleri geliştirilecektir." (par. 624). Burada kamunun düzenleyici bir rol oynaması öngörülüyor. Ama neyi düzenleyici?

Hizmeti mi? Hayır. Çünkü hekimleri tamgün kamu hizmetinde çalıştırmak, hem çok daha ucuz, hem de hizmetin niteliğini çok daha yüksek tutan bir uygulama. Ama kamu öyle yapmıyor, kendi bünyesinde çok daha ucuza çalışan hekimleri serbest piyasaya, serbest fiyatları oluşturmaları için salıyor, ondan sonra bu yüksek fiyatlarla piyasa koşullarında oluşmuş yeni hizmeti yeniden satın alıyor. Bu yeni durumda hizmetin düzeyi düşmüş, koruyucu hizmetler en aza inmiş, bilimsel hekimlik yapmak güçleşmiş durumda üstelik. Yalnız arada önemli bir fark var: Artık hizmetin bedelini kamu değil, tüketici ödüyor; böylece tüketiciye ödenen ücretler dolaylı olarak da olsa azalmış oluyor. Bu ödeme hangi biçimde olursa olsun, tabloyu pek fazla değiştirmeyecek. Demek ki, az önce plandan okuduğumuz cümlenin doğrusu, "... sağlık piyasası geliştirilecektir" diye sona ermeliydi.

Sağlık piyasasındaki alışverişin düzenlenmesinde en organize yöntem de, sağlık sigortası olacak. Plan, "Sağlık sigortasına geçiş, dönem içinde ele alınacaktır" (par. 626) diyor. Bu geçişin sağlanmasıyla, özel sağlık kuruluşlarının gelirleri sigortalanmış olacak.[5]

İKİSİ BİRDEN OLMAZ: YA HİZMET, YA KÂR...

Sağlık hizmetleri deyiminin anlamını boşaltarak yerine sağlık işletmeciliği kavramını doldurmak demek olan bütün bu amaçların, planda sağlık bölümünün başlarında sözü edilen "milli sağlık politikasının temel ilkeleri"ni gerçekleştirebilmek için en ufak bir şansları yok. Sağlık alanının giderek daha özelleşmesinin ağır sonuçlara yol açması beklenir. Koruyucu hizmetlerin yokolması, bulaşıcı hastalıkların artması, bebek ve anne ölümlerinin artması, ilâç tüketiminin gereksiz derecede yükselmesi, ... gibi.

Sağlık alanına işletmeci olarak değil, hizmet sunucu olarak yaklaşmak gerekir. Sağlık, Türkiye'nin de imzaladığı birçok uluslararası anlaşmada doğuştan kazanılmış bir insan hakkı olarak tanımlanmıştır. Yeri gelmişken, 1982 Anayasası'nın 56. maddesinden bir cümle aktaralım: "Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler." Plandaki amaçların bu hükümle ne derecede uyuştuğunu siz değerlendirin.

Başlığında bir kalkınma planı olduğu belirtilen bu belgede yer alan sağlık bölümünün topluca değerlendirilmesi şunları ortaya koyuyor:

1- Yeni dönemde sosyalleştirme hizmeti gerçek anlamından bütünüyle ayrılmakta, adı var kendi yok bir hale getirilmektedir.

2- Sağlık, doğuştan kazanılmış bir hak olarak değil, bir kâr kaynağı olarak ele alınmaktadır.

3- Kamunun sağlık hizmeti sağlama zorunluluğu kabul edilmemekte, sağlık piyasası geliştirilmektedir.

4- Plandaki ilkelerin uygulanmasıyla ülkedeki sağlık hizmetleri ileriye değil, geriye gidecektir. Kaynaklar parasını ödeyenlere tedavi hizmeti sunmak şeklinde hızla harcanacaktır. Sonuçta yararlananlar, yalnızca sağlık hizmeti satıcılarının küçük bir kesimi olacaktır.

Gerçekçiliği, uygulanabilirliği ne olursa olsun, "Plan" adını taşıyan bu belge, bir dönemde sağlığın yöneticiler tarafından nasıl algılandığına tanıklık etmek üzere tarihteki yerini almıştır.

Toplumun özlemlerini yansıtan, gelişme yolunu açan, sağlık hizmetlerini sunanlarla kullananların birbiriyle çelişmeyen çıkarlarını bağdaştıran ve toplumun sağlık düzeyini yükseltecek biçimde kaynakları değerlendiren, sağlığı temel bir insan hakkı sayan planları da bu ülkenin insanları yapacak. ■

1- Beşinci Beş Yıllık (1985 - 1989) Kalkınma Planı, 23.7.1984 tarih ve 18467 sayılı Resmi Gazete.

2- Kalkınma Planı, Birinci Beş Yıl, 1963 1967, TC Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, Ocak 1963.

3- Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun, Kanun No.224, Kabul tarihi: 5.1.1961.

4- Kadir Sümbüloğlu, Sağlık Alanına Özel İstatistiksel Yöntemler, TTB, Ankara Tabip Odası Yayını No.4, Ankara, 1982.

5- Hasan Caner, Sağlık Sigortası Çıkmazı, Bilim ve Sanat, 42, 18 - 20.

ONUR YAYINLARI

KAPİTALİZM VE TARIM
MUZAFFER İLHAN ERDOST
Küçük köylülüğün yoksullaşmadığını ve kapitalizmle olumlu ve kararlı bir eklemleşme içersinde bulunduğunu ileri süren tezlerin eleştirisi
300 lira

OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA MÜLKİYET İLİŞKİLERİ
MUZAFFER İLHAN ERDOST
Asya üretim biçiminin teorik açıklaması
İmparatorlukta mülkiyet ilişkileri
Cumhuriyete devreden mülkiyet biçimleri
Demokratikleşme açısından toprak reformu
600 lira

BİLİM İLE YAZIN ARASINDA
MUZAFFER İLHAN ERDOST
Yazın, sanat, kültür, dil yazıları
"Kardeşim İlhan'a Mektuplar"
"Kültür Konuları"
"Görüşme Konuşma"
400 lira

ONUR YAYINLARI
Bayındır Sokak 27/A
Yenişehir Ankara
33 14 22

BİLİM İLE YAZIN ARASINDA ■ MUZAFFER İLHAN ERDOST
OSMANLI İMPARATORLUĞUNDA MÜLKİYET İLİŞKİLERİ ■ MUZAFFER İLHAN ERDOST
KAPİTALİZM VE TARIM ■ MUZAFFER İLHAN ERDOST

Brecht'in Tiyatrosunun 35. Yılında Kültür Mirasına İki Yaklaşım

■Yılmaz Onay

Brecht, ikinci savaştan sonra yurduna döndüğünde Berlin'in Sovyet işgalindeki kesimine yerleşmişti. Sonra 1949 yılında, başkenti Berlin olmak üzere Demokratik Alman Cumhuriyeti (DAC) ve ardından da gene aynı yılda Brecht'in yönetimindeki Berliner Ensemble (BE) tiyatrosu kuruldu. Brecht'in kendi tiyatrosu olarak gerçekleşen bu kuruluşun yayınladığı "Theaterarbeit" kitabında özellikle belirtildiğine göre bu tiyatro, DAC'nin yardımlarıyla kurulabilmiş. Dolayısıyla Berliner Ensemble'in bu yıl her iki kuruluşun da 35. yılını iç içe kutlamasının, daha ilk kuruluş günlerinden bu yana gelen bir anlamı var. Berliner Ensemble bu süre içinde, önce Brecht dramaturjisinin çok yönlü deney ve uygulama çalışmalarının unutulmaz ürünlerini veren tam bir topluluk anlayışıyla dünyanın en ünlü tiyatrolarından biri durumuna geldi. Brecht'in ölümünden sonra da, onun kuramlarının, donmuş katı kurallar değil, geleceğe dönük çağdaş yaklaşımın temel ilkeleri olduğunu kanıtlayan yeni gelişmelerle, tüm o değerlerin hem kaynağı, hem koruyucusu, hem de dinamik bir taşıyıcısı oldu. Bugün de Berliner Ensemble tiyatrosuna gittiğinizde, bir işyerinden topluca gelmiş işçilerle dünyanın çeşitli ülkelerinden özellikle gelmiş uzman, öğrenci, sanatçı vb. ilgili izleyicileri salonda birarada görebilirsiniz. Öte yandan bu tiyatro topluluğunun kendisini de bugün hem dünyanın çeşitli ülkelerinde konuk tiyatro olarak, hem de kendi ülkesindeki bir işyerinde, çalışanlarla birlikte oyun oluşturan sanatçılar olarak izleyebilirsiniz.

SAHİP ÇIKMAK İLE "ÖLDÜ" DEMEK ARASINDA

Brecht'in ve tiyatrosunun etkisi yalnız kendi ülkesi çerçevesinde değil kuşkusuz. Hele örneğin Federal Almanya'da Brecht'in yalnızca etkili olması değil, ona zaten sahip çıkılıyor olması beklenir. Orada Brecht'in etkisinin gerçekten de sürdüğünü görüyoruz, ama sahip çıkılma durumu oldukça değişik. Bir yandan Brecht'in tiyatrosu Berlin'de 35. yıl kutlamalarına girerken, öbür yandan Federal Almanya'nın en büyük gazetelerinden "Die Zeit"ın tiyatro eleştirmeni Benjamin Heinrichs, aynı 35. yılın tam eşiğinde (16.12.1983'te) bakınız neler yazıyor:

"Acıklı bir tiyatro mevsimi. Herkes söylüyor bunu. Ama hiç kimse de bunun nedenini kesin olarak söylemiyor (ve bilmiyor). Ürkek ürkek sahneye girişler ve kaygılarla sıkıntılarla sahneden çıkışlar Hellmuth Karasek bile "Theater Heute" dergisindeki[1] köşesini az önce bıraktı işte. Son yazısının konusu ise şuydu zaten: Artık yazacak konu da yok! Durum bu işte. Kararmış memleket.

Ama arada bir borular çalıveriyor. Ortada kavga bile yok gibiyken, bir de bakıyorsunuz, zaferden söz ediliyor. Oyuncular çok parlakmış, diye okuyorsunuz. Seyirci coşmuş, diye duyuyorsunuz. Neymiş peki?.. O tiyatro Brecht'in bir oyununu oynamış. Evet evet, Brecht şu sırada hemen her başarının babası, sağdıcı oldu. Brecht oyunlarının ilk akşamları tam bir kucaklaşma bayramına döndü: Bir tiyatro, seyircisiyle tatsızlığa mı düştü, Brecht oynuyor, her şey yeniden yağ bal oluveriyor.

Frankfurt'ta 'Happy End'in gördüğü alkış; Bochum'da 'Ana'nın ve 'Mahagonny'nin yarattığı bayram havası; Batı Berlin'deki Rönesans Tiyatrosu'nun 'Arturo Oui'sineduyulan ilgi... Brecht, tiyatro alanındaki bunalımı öldürüyor sanki...

Daha birkaç yıl önceydi, biz onu çeşit çeşit sözlerle mezara gömmüştük: "Brecht için buzul çağı", "Brecht'in sonu", "Brecht ölmüştür", biçimindeydi parolalarımız. Bu elbette aynı zamanda bir babayı öldürmek demekti: Brecht'ten öğreneceğimizi öğrenmiştik, artık gitmeliydi o. İşte o günlerden bu yana daha on yıl geçti geçmedi ki, Brecht gene ortada, üstelik de şaşılacak bir değişimle: Baba olarak değil, hele öldürülmüş bir baba olarak hiç değil. Fakat burjuva tiyatrosunun en neşeli, en zinde bir büyükbabası olarak... Eh, 85 yaşındaki bir Brecht de bu rol için çok genç sayılmaz doğrusu..."

Heinrichs, yazısının sonunda, "Bu ihtiyar"ın artık söyleyecek ne sözü var ki, diye sormuş ve gene kendisi şöyle yanıtlamış: "Hiçbir şey! Ama işte bu, başlıbaşına eğlendirici!" Bu durumu da "gülünç" diye nitelemiş Heinrichs.

Evet, Brecht'te "eğlendiricilik" başlıbaşına bir boyuttur ve son derece önemlidir, ama bu onun "hiçbir şey" söylememesinde yatmaz, tam tersine, seyircinin onun oyunlarında yakaladığı eleştirel güncel ilintilerde yatar. Ama bay Heinrichs'e göre Federal Almanya'da Brecht'in söyleyecek hiçbir şeyi kalmamıştır; öyleyse onda bu ilintileri yakalayan ve çok eğlenen seyirci de ölmüş demektir. Berlin'deki "Brecht Merkezi"nin yayın organı olan "Notate" dergisi, haklı olarak bu yazıdan şu sonucu ortaya çıkarmış: "Gerçekten de gülünç: Bay Heinrichs, Brecht'i yeniden diriltiyor, ama yalnızca bir tek amaçla: Bir kez daha onun ölüm ilanını vermek için... Seyircinin ölüm ilanıyla birlikte tabii!"

Böyle bir eleştirmen, tasvir ettiği "kararmış memleket"teki "acıklı tiyatro mevsimi"nin nedenini tabii ki bilemez, ya da bilse bile söylemez. Brecht, belli ki o eleştirmenin ülkesinde de yaşıyor, hatta Brecht'e sahip çıkılmak istenmediği halde, inadına daha da etkinleşerek yaşıyor. Ama, gene belli ki, o toplumda asıl ölen başka bir şeyler var ve Heinrichs bunun ancak "acıklı" dış belirtilerini gözleyebiliyor. Oysa Brecht'in her şeye karşın o toplumda da yaşamasının o "bilinmeyen" nedenleri, işte bu "başka şeyler"in içinde yatmakta.

SCHILLER'DEN BRECHT'E, BRECHT'TEN...

Brecht'in "Herrnburg Raporu" adlı Kantat'ının Federal Almanya'daki ilk oynanış mücadelesinin öyküsünü, "Yarın" Dergisinde ayrıntılarıyla anlatmıştım[2]. O yazıda, bu Kantat'ı "oynamaya teşebbüs"le suçlandırılan gençlerin mahkemeye verildiklerini ve o gençlerin kurtarılma çabalarını da belirtmiştim. Bu gençlerden Gerhard Brauer, Essen mahkemesince 1 Mart 1984'te 600 DM cezaya çarptırıldı. Brauer'in, ayrıca mahkeme masraflarını da ödemesi gerekiyor. Oysa 21 yaşındaki Brauer, okulu bitirdikten sonra zaten üç yıla yakın işsiz kalmıştı. Sonra güçlükle bulduğu işinde çalışırken, bu suçlama ile çağrıldığı mahkemenin ilk duruşmasında doktor raporuyla tespitli hastalığı yüzünden hazır bulunamayınca, "kaçma tehlikesi" iddiasıyla işyerinde tutuklanıp, bir cinayet suçlusu gibi hapishaneye konarak yedi gün boyunca orada tutulmuştu. Bunun üzerine, henüz ancak bir ay çalışabildiği işyeri de "mazeretsiz işe gel-

B.Brecht

Schiller

memek"ten dolayı onun işine son vermişti. Üstelik bu yüzden Brauer, işsizlik sigortasından da yararlanamıyor... Ve Brecht, bu topluma "hiçbir şey" söylemiyor, öyle mi?

Brecht, bazı eleştirmenlerin —üstelik onu övme niyetiyle— iddia ettikleri gibi, kültürel geçmişle bütün bağları koparmış bir "biçim yenilikçisi" değildi asla. Böyle bir iddia onun toplumla bağlarını görmek istememekten kaynaklanır. Çünkü salt "biçim yenilikçiliği", toplumsal yaşamla bağlarını koparmayı sanat zannedenlerin işidir. Topluma karşı sorumluluk duyan ve toplumsal yaşamla iç içe sanat yapan sanatçı ise, toplumun kültürel geçmişi ile de bağlarını asla koparamaz, koparmaya da çalışmaz. Tam tersine, mücadelesi için hem geçmişten hem gününden tüm önündekileri en iyi değerlendirmeye çalışır. İşte Brecht' in "epik" tiyatrosu da, sonradan bu terimi yeterli bulmaması gibi, veya tiyatroda "diyalektik" arayışı gibi, hatta bütünüyle "yabancılaştırma" kuramı gibi, hep, topluma birşeyler söyleme çabasından kaynaklanmıştır. Üstelik yalnızca tek yanlı olarak söylemekle yetinmeyip, toplumu, eleştirici bir etkinliğe getirmek istiyordu Brecht; toplum, olayların yüzeysel görünümleri ardındaki toplumsal ilişkilerin bilincine varmalıydı, değiştirme çabasına katılmalı ve bunun "zevkini" almalıydı; böyle bir tiyatro - seyirci ilişkisi başlıbaşına bir "eğlence" olmalıydı... Yani, Bay Heinrichs'in göremediğini ve bilemediğini görüp bilmeli, onun girmekten kaçındığı "değiştirme çabasına" girmeliydi toplum... Tüm biçim çabaları, Brecht'in, temeldeki bu "toplumcu gerçekçi" yönteminin ürünleriydi işte. Toplumcu gerçekçiliğe "öldü bitti" gözüyle bakmak isteyenler —hele bu türden kimi Brecht "uzman"ları—, ne Brecht gibi sanatçılara gereğince sahip çıkabilirler, ne de o sanatçıları gerçekten "öldürebilirler". Böyleleri, olsa olsa kendi toplumlarında birçok değeri tahrip etme "hizmetini" göstermiş olurlar, o kadar. Brecht gibi sanatçılara gerçekten sahip çıkabilmek, onların söylemek istediğine ve onların dünya görüşüne sahip çıkabilmekten geçer ancak.

Her toplumcu gerçekçi gibi Brecht de, geçmiş kültür mirasını çağdaş gerekler açısından en iyi biçimde değerlendirmeyi bilen sanatçılardandır ve onun gelenek çizgisinde en önemli yeri tutan sanatçı, bu yıl doğumunun 225. yılı kutlanmakta olan Schiller'dir. Neden? Çünkü Schiller de, iki yüzyıl sonra gene Brecht'in ülkesinin şu çok doğru değerlendirmeyi yaparak en iyi sahip çıkıp yaşattığı gibi: "Zulme ve baskıya karşı çıkmış" bir sanatçıydı, "Schiller'e göre tiyatro, insan yaşamının bir aynasıydı ve insancıllık yönünde eğitme görevi vardı tiyatronun. Schiller için halk yığınları, önemli bir tarihsel güç oluşturuyordu. Beethoven'in 9. Senfonisinin bitiş korosunun sözleri olan 'Sevinç Üstüne Od'u, Schiller' in tüm insanların kardeşliğine adanmış yüce şarkısı"ydı. Schiller'e de ancak bu özüyle sahip çıkan, onu gerçekten doğru değerlendirmiş olur. Brecht gibi sanatçılar ve onların bütünleştiği toplumlar, Schiller gibi sanatçılarla, iki yüzyıl sonra onlara sahip çıkarken onlarla doğru tartışmayı da bilen yöntemleri benimsiyorlar. Daha da önemlisi, ancak kültür mirasına gerçekten doğru sahip çıkabilen toplumlar, bugünün ve geleceğin kültürünün de gerçek yaratıcısı olabiliyorlar. Aksi halde yalnızca geçici "bunalım" edebiyatıyla bunalıp duran "sanatçı"lar çıkıyor ortaya. Ya da bu madalyonun arka yüzü olan gericilik adına geçmişin biçimsel kuyrukçuluğunu yapan sözde karşıt bir kutup oluşuyor. Oysa açık ki, her ikisinin de altında, gerçekten yaşam bunalımı içinde bulunan yığınlara yüz çevirmek yatıyor.

"TOPLULUK" ÇALIŞMASI

Brecht'in "Berliner Ensemble" tiyatrosu bugün "topluluk" (Ensemble) niteliğini koruyup geliştirerek mutlu ve kıvançlı bir 35. yıl kutlaması içindeyken, Batı Berlin'de tüm Federal Almanya'nın da kıvancı ve en gözde tiyatrosu olmuş bir "Schaubühne" topluluğunun kurucusu ve o topluluğu topluluk yapmış ünlü rejisör Peter Stein, tiyatrosunu bıraktı. "Acıklı" elbette, ama nedeni ne?

Bir süredir Federal Almanya'da Frankfurt tiyatrosunun yönetimini

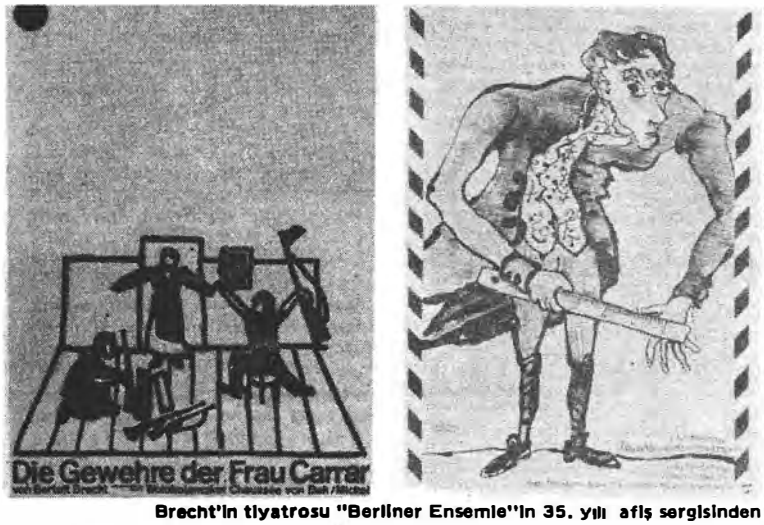

Brecht'in tiyatrosu "Berliner Ensemle"in 35. yılı afiş sergisinden

üstlenmiş bulunan Demokratik Almanyalı rejisör Adolf Dresen, yönetimini sürdürmesi için yapılan öneriyi şu gerekçe ile reddedip ülkesine dönmekte: "Rejisörün, kendini yalnız sahneleyici olarak değil, bir topluluk oluşturucu olarak da hissettiği ; rekabet koşulları içinde değil bütünleşme anlayışı içinde belirlenen bir süreklilik çalışmasına kendini adayabildiği, toplu tiyatro çalışması, yalnız Frankfurt'ta değil, fakat Federal Almanya'nın her yerinde tahrip edilmiş durumda... Sonunda birden bire, sabun köpüğünün örttüğü korkunç bir boşluk ortaya çıkıyor". Oysa öbür yanda, değil yalnız Brecht'in kendi tiyatrosunda, fakat "müzik tiyatrosu" alanında (yani "opera"da) bile, 35. yılda, o alanın Brecht'i olarak dünyaca ünlenmiş bir Felsenstein'ın olsun, Brecht'in kendisinin olsun, bıraktıkları mirasa gereği gibi sahip çıkılarak, bir "insansal hakikilik, entellektüel şarkıcılık, üstün biçimleştirme, ruhsal duygudaşlık, düşünsel zindelik, sanatlı yükseltme ve bu arada da, yaygınlaşarak uluslararası saygınlığa ulaşan bir müziksel düzey" niteliğine erişildiği belirtiliyor (Eckart Kröplin). Burada, Felsenstein'ın ve Brecht'in adları özellikle anılırken, varılan bu düzey için şu adlandırmalardan da kaçınılmıyor: "Gerçekçi" ve "epik" bir "müzik tiyatrosu"[3]. Bilindiği gibi, "Gerçekçi müzik tiyatrosu" savı Felsenstein'ın ve "epik opera" savı da Brecht'in dramaturji çalışmalarının ve kuramlarının ürünüdür.

Gene Brecht'in de içinde yer aldığı işçi tiyatroları geleneğinin doğru değerlendirilmesi de, bu yıl yapılan "İşçi Tiyatroları 5. Merkez Festivali"nde izlenen düzeyle, bütün bu sanatsal gelişmelerin toplumsal kaynağını ve halk tarafından yaşanılıp yaratılışını ortaya koymakta. Gerek bu festivallerin tarihçesi ve gerekse son festivale katılan toplulukların yapısı, oyunları ve bu toplulukların seçilip geldikleri geniş işçi tiyatroları yaşantısı, bu konuda başlıbaşına bir yazıyı gerektirecek zenginlikte önemli ayrıntılar ve olgular içermektedir.

Bütün bunlar, ya topluluk çalışmasına olanak veren, ya da onu "tahrip eden" toplumsal sanatsal temeller sorununu ortaya getirir. "Bireysel ilgi", ille toplu çalışmayı tahrip edici mi olmalı, yoksa tam tersine sanat alanında da gerçek toplu çalışma, "bireysel ilgi"nin de gerçek yükselticisi ve insanlaştırıcısı mıdır?

"BİREYSEL İLGİ"

"Brecht'le kişisel olarak fazla tanışıklığım yok. Ama çalışmalarını okuyabiliyorum ve onun mezar taşını okuyabiliyorum", diye yazıyor Demokratik Almanyalı yazar Hans Weber, "İşte orada birisi öneriler yapmış, çünkü toplumun bütününün gelişmesi, onun yüreğinde yer etmiş!" Schiller'den Brecht'e uzanan çizgi, Brecht'ten Hans Weber'e böyle uzanıyor.

Weber, yukarıdaki sözlerine, ABD'de geçirdiği dört ayın sonunda ülkesine dönünce oradaki dostlarına yazdığı mektupta, şuralardan giderek varmış: "İnsan soruyor kendi kendine, böylesine zengin bir ülke, yurttaşlarının aç kalmasını,ya da başını sokacak bir çatı bulamamasını, kendi bilinciyle nasıl bağdaştırabilir?" Burada Weber bir izlenimini anlatarak mektubunu şöyle sürdürmüş: "Bir kezinde, kitaplık yeni kapanmıştı ki, bir öğrenci grubunun içinde buldum kendimi. Nereden geldiğimi öğrenince birisi, benim ülkemde evsizlik sorununun ne durumda olduğunu sordu. Bizde, daha iyi, daha modern ev isteyen pek çok kişinin bulunduğunu, ama evsiz kalan kimsenin bulunmadığını söyledim ve 1990 yılına kadar, milyarları kapsayan bir programla toplumsal konut yapımı çerçevesinde tüm bu gereksinmelerin de karşılanmasının hedeflendiğini belirttim. Bunun üzerine o öğrenci şöyle dedi: 'Bu kadar büyük bir programda hiç kimse gerçekten çok büyük paralar toplayamayacaksa, kimin bunda bireysel çıkarı olur ve kim buna bireysel ilgi duyar ki?"

"Herkes", diye mi yanıtlamalıydım, diyor Weber, "Mesele gerçekte daha karmaşık" diye sürdürüyor, "bizde, belli yapı biçimlerine karşı estetik ve toplumsal kaygılar ileri sürenler, bu programı eleştiriyorlar da... Peki, şöyle mi yanıtlamalıydım: 'Ev isteyenler bu programa bireysel ilgi duyuyorlar...' Bu da gerçeğin tümü olamazdı. Demek ki bu, önemli bir toplumsal değerin gerçekleştirilmesine çalışan bir dayanışma birlikteliğidir: Kimi zaman yorgun, kimi zaman zinde oluyoruz, ama bu yeni yaşamın zenginleşmesine hepimiz 'bireysel ilgi' duyduğumuz için işte... Savaş bittiğinde yedi yaşımdaydım, benden tüm gücümün, tüm yaratışımın ve tüm önerilerimin istendiğini okulda öğrendim. Ama bu demek değil ki, tüm önerilerim kabul edildi, ya da tüm tasarımlarımın ardından gidildi... Bir şeyden bu kadar çok kişi birden sorumlu oldu mu, herkes her zaman aynı düşüncede olamıyor. Nasıl olsun ki?.. Biz yazarlar da, hepimize ve tüm topluma gerçekten yararlı olacak şeylerin bizden istenmesi için uğraşıyoruz... Bize ihtiyacı olan bir ülkemiz var. Çalışmalarımın bir anlamı da, kitaplarımla ülkemizi düşünsel olarak daha zengin ve yaratıcı kılmaya yardımcı olmaktır. Bu da yorucu bir iş, yanlış anlamalar da oluyor, ama ısrarlı olmak gerek. Benim yaşamım bu işte ve seviyorum böylesini".

İşte Weber, Brecht'in çalışmalarını da böyle "okumuş" ve "bireysel ilgi" ile "topluluk çalışması"nın bütünleşmesini Brecht'in "Berliner Ensemble" topluluk çalışması modelinden de böyle genelleştirmiş. Ve böylece, nedeni "bilinmeyen" bir "acıklı tiyatro mevsimi"ne değil, yazarların "seviyorum böylesini" dedikleri bir toplu sanat çalışmasına girilebiliyor. Çünkü: "Öldü dediğimiz bu ihtiyar (Brecht) nereden çıktı gene?", diye özetleyebileceğimiz sorular sorulmuyor orada, fakat: "Brecht'in mezar taşını okuyabiliyorum", diyor yazar! ■

1- "Theater Heute", Federal Almanya'nın en önde gelen tiyatro dergisi ve Hellmuth Karasek de o derginin ünlü tiyatro eleştirmenlerindendi.
2- "Yağmura ve Rüzgâra Karşı", Yarın, Ocak 1984.
3- Felsenstein üstüne uzun açıklamalar için bknz: "Opera Dünyasının Brecht'i Walter Felsenstein ve 'Gerçekçi Müzik Tiyatrosu", Bilim ve Sanat, Sayı 9.

"Arkadaş"ımdı...

Çetin Öner

Bir dostumun ölüm haberini aldığımda belleğim hemen tersine sarar film şeridini. Başa alır, start'ı bulur, basar düğmeye...

Tanıdığım andan, son gördüğüm ana kadar onunla geçen günlerimi, gecelerimi, yeniden izler, yeniden yaşarım belleğimin ekranında. Son kare donar, kararır. Yüreğim de...

Vasıf'ta da (Öngören) böyle oldu bu: Yönder'lerin Ankara'daki çatı katında tanışmamızla başladı film ve bir başka çatı katında; Vasıf'ın İstanbul'da oturduğu son konutunda, sazlı, sözlü ve sesli bir gecede bitti.

Ölüm haberini aldığımda tek satır yazamadım onun üstüne. Elim kaleme varmadı. Kim bilir belki sağken yerilen, ezilen, küçümsenen, yadsınan kimi değerlerin öldükten sonra övülmesine bir tepkiydi bu! Üstelik o sağken söylemiştim kendisine düşüncelerimi. O öldükten sonra bunu ilan etmenin ne anlamı var? Artık o okuyamayacak olduktan sonra iyice anlamsız geliyor dostlarımın sanatçı kişilikleri üstüne yazmak bana.

Her şey yaşarken güzel; sağken, diriyken... Öldükten sonra hiç bir yararı olmuyor övgülerin de, yergilerin de insana. Yaşarken bekliyor ilgiyi insan çevresinden, toplumundan, dostlarından, insanlarından... Yaşarken körlükle. suçlananlara, öldükten sonra badem gözlü övgüler düzülmesine de karşıyım bu yüzden.

Vasıf'ın acısı küllenmeden, bir başka acıyla korlandı yüreğim:

"Hey vaah!" dedim kendi kendime "Hey vah ki, hey vah!"

Başlar şimdi övgülerle sövgüler ardından. Ne lumpenliği kalır, ne keskinliği... Bir sinema dehası olması unutulur da; adam vurması, yurdundan kaçması, politik görüşleriyle yargılanır yeniden.

Sapla samanın karıştırılacağı bu ortamda onun üstüne yazmak bir dostluk, bir arkadaşlık bir insanlık görevi oldu benim için. Çünkü lumpenlikten kaçaklığa varan çok değişken yaşam çizgisine, değişimine, belirli aralıklarla tanık olmuş bir insan olarak bir arkadaş olarak susmak o tür yaklaşımlara katılmak demek olurdu benim için. Buna dayanamazdım.

Ölüm haberini alınca belleğim yine başa aldı filmi hızla. Ama bir türlü ilk kareyi bulamadı. Kameranın mı netlik ayarı bozuktu, belleğimin mi bilemedim. Konya'da sürgündeyken mi, İstanbul'da Çirkin Kral'lığa soyunurken mi tanıştık, bulamadım. Ama en az yirmi yılı aşkın bir süredir tanıştığımız kesin. Tanışmak ne demek? Yazışmak, söyleşmek, tartışmak... Her şey, her şey var bu ilişkinin içinde.

Kırgınlıklar, kızgınlıklar, özlemler, dostluklar var...

Nihat Behram'lı, İsmet Özel'li özel, uzun bir gece var yer yatağında uyunan 1960'lı yıllardan.

Bir İstanbul var; gecesi bir gazino'da başlayıp, gece klüpleri, kumarhanelerde süren. Sabahıysa Güllü Ana'nın kalıvaltı sofrasında noktalanan bir İstanbul var.

Beş yaşındaki Elif'le oynanan bir tavla maçı var onun hakemliğinde.

Muş'a yazılan mektuplar, ordan alınan yanıtlar var.

Film setlerinde Nihat'ı (Ziyalan) kızdırmalar, Tuncer'in (Necmioğlu) peruğuna gülmeler var.

Stüdyolarda, bürolarda, evlerde, yollarda, sokaklarda, tutukevlerinde hastane odalarında, görüş yerlerinde, mahkeme koridorlarında söyleşiler var.

Görüş Günleri var Ankara Tutukevi'nde...

"Soba, Pencere Camı ve İki Ekmek İstiyoruz" der gibi kalem, defter ve bir çift keten papuç istemeler var.

Çalışmalarıma, tasarılarıma yöneltilmiş küçük küçük kağıtlara yazılmış kısacık ama anlamlı notlar, eleştiriler var.

İzmit Tutukevi'nde tartışılan film öyküleri var.

Koğuşun bir köşesinde bir çalışma masası var çevresi kitaplarla örülmüş. Yemekhanede başbaşa yenen domates/peynir var...

"Mapusane Hatırası" pozunda çektirilmiş bir fotoğraf var gülmemek için kendimizi zorladığımız.

İncecik, içli bir sesle okunan "Şu cerenin kaşı gözü sürmeli..." türküsü var.

Dolan gözlerimiz var bir hastane odasında karşılaştığımızda birbirimizden gizlediğimiz. Bir mahkeme koridoru var karşılıklı göz kırpılan. Dakikalarca süren, donmuş bir fotoğraf gibi kaldığımız sarışmalarımız var...

Her uzun ayrılıktan sonra karşılaştığımızda -nedense- bastırmaya çalıştığımız duygulanmalarımız var.

"Kurgu" üzerine karşılıklı itiraflarımız var kahkahalarla güldüğümüz. Yeni öyküler, senaryolar, filmler var kamerasız, oyuncusuz, mekansız çektiğimiz. Bir insan yaşamına, iki insan yaşamına sığdırılamayacak tasarılarımız var.

Ağabey kardeş; usta çırak; öğretmen öğrenci ilişkilerimiz var.

"Kemikleşmiş" diye tanımladığımız görüşlerimiz var bir türlü uyuşmayan, uzlaşmayan. Kavgaya, kırgınlığa dönüşmeyen düşüncelerimiz var karşılıklı. Kimi konular var hiç değinilmeyen bilerek ve istenerek...

Uzun bir suskunluk dönemi var sonra. Ve sonra bir eyvallah bile denmeden çekip gitmeler var ayrı "YOL"lara...

Gurbetler var, özlemler var artık. Dünya gözüyle bir daha görüşülemeyecek uzaklıklar var, karanlıklar var...

Ve çoook uzak bir gurbet var adına Ölüm denen.

"BABA" yok artık; "ACI"lar var, "AĞIT"lar var...

Bir O vardı Sinema'da düzeyine yaklaşmaya çalıştığımız,

Bir O vardı özendiğimiz, öyküdüğümüz, övündüğümüz,

Bir O vardı,

Bir O!

Bir yanda "UMUTSUZLAR", "ZAVALLILAR" var yine; bir yanda, madem ki İnsan var hâlâ yeryüzünde, "ENDİŞE" edecek bir şey yok "ARKADAŞ"lar, mutlaka "UMUT" da var diyenler var.

Ünlü orkestra yönetmeni ve besteci Niyazi Tagızade Hacıbegov'un 2 Ağustos günü öldüğünü üzüntüyle öğrenmiş bulunuyoruz.

Niyazi, 1912'de Tiflis'te doğmuş, çocuk yaşta müziğe başlamıştı. Müzik öğrenimini Leningrad'daki Çaykovski Müzik Okulu'nda ve Erivan Devlet Konservatuvarı'nda yapmıştı. Orkestra şefliğine 1934'te Azerbaycan Petrol İşçileri Birliği Orkestrasını yönetmekle başlamış, daha sonra Azerbaycan Devlet Senfoni Orkestrasının şefliğine ve sanat yönetmenliğine getirilmişti. Sovyetler Birliği'nde ve dünyanın çeşitli kentlerinde birçok orkestraları yönetmiş, büyük ün kazanmıştı.

Niyazi'nin Azerbaycan müziğinin gelişmesinde yönetmen olarak, besteci olarak büyük hizmetleri geçmiştir. Çeşitli türlerden çok sayıda eser bestelemişti. Çeşitli bale müzikleri, "Hüsrev ile Şirin" Operası, "Rast" senfonik fantezisi bunlar arasında sayılabilir. Niyazi'ye 1958 yılında SSCB'nin en yüksek sanat ünvanı olan "Sovyetler Birliği Halk Sanatçısı" ünvanı verilmişti.

Türkiye'ye de pek çok kez gelmiş olan Niyazi'nin önümüzdeki konser döneminde de konuk şef olarak ülkemizi ziyaret etmesi bekleniyordu.

Büyük sanatçı Niyazi'yi saygıyla anıyor, Süleyman Coşkun'un bir süre önce onunla yapmış olduğu söyleşiyi sunuyoruz.

Müzik dünyasının yitirdiği ünlü besteci Niyazi Tagizade ile söyleşi:

"Türkiye'deki dostlarıma, kardeşlerime selamlar, sevgiler..."

■Süleyman Çoşkun

□ **Bize biraz kendinizi anlatır mısınız?**

■ Ben Niyazi. Azerbaycan, Sovyetler Birliği halk sanatçısıyım. Sovyet Devlet Ödüllerinin, Cavaharlae Nehru adına düzenlenen ödüllerin sahibiyim. Azerbaycan Senfoni Orkestrasının başşefiyim. Yerel müzik direktörüyüm. Azerbaycan Parlamentosu üyesiyim. Babam Zülfü Garbeyir Acıbeyir de bestecidir. Amcam, Üzeyir Beyir Acıbeyir, Azerbaycan klasik müziğinin dâhi rehberidir. Benim bütün soyum müzisyenler, bestecilerdir. Kırk seneden fazladır müzik çalışıyorum. Çok memleketler dolaştım, gezdim, konserler verdim. Sizin memleketinizde de, Türkiye'de de benim iyi dostlarım, sanat kardeşlerim var. Onbir kez Türkiye'ye geldim. Ankara Opera ve Balesinde, İstanbul Operasında, sonra sizin senfonik orkestralarınızda çalıştım. Budur ki, beni Türkiye'de çok iyi tanıyorlar. Ben de Türkiye'yi çok iyi tanıyorum.

□ **Azerbaycan müziği hakkında bilgi verir misiniz?**

■ Azerbaycan müziği iki kola ayrılıyor: Biri profesyonel müziği, yani makamlar. Öbürü halk müziği. Bizde profesyonel müzik bin yıllarca önceye, geçmişimize dayanmaktadır. Profesyonel müzik, halk müziğimizin üzerinde kurulmuştur. Aralarında bir fark yoktur. Çünkü bizim bütün bestecilerimiz halka çok bağlıdır. Bu nedenle de bizim halk müziğimiz de çok gelişmiştir. Şimdi bütün dünya müziğimizi tanımaktadır. Bizim halk müziğimiz bestecilerin senediyle bağlıdır. Halk müziğiyle besteci yaratıcılığı aynıdır. O nedenledir ki, bugün şu saatte, dünyanın hiçbir ülkesi yoktur ki, orada Azerbaycan müziği çalınıyor olmasın. Amerika'da şu sırada genç bestecimiz Arif Melikov'un Nazım Hikmet'in videletosuna yazmış olduğu "Sevgi Efsanesi" adlı balesi bizim balerinlerimizce oynanmaktadır. Üzeyir Hacı Beyir'in, Hasan Hüseyin Allı'nın, Karakaraym'ın, Fikret Emiroğlu'nun, Cihangir Cihangirov'un ve başka bestecilerimizin eserleri bütün dünyaya sesleniyor. Biz bundan ferd ediyoruz, iftihar ediyoruz.

□ Nasıl başardınız bunu?

■ Önce de söyledim ya, halkımızın değerlerinden, yaratıcılığından kopmadık. Bazı memleketler var ki, bestecileri batıda çalışıyorlar, oraların müzik teknolojisini alıyorlar, sonra memleketlerine döndüklerinde, nasıl söyleyim size, kendi öz müziklerine, halk müziklerine biraz yukarıdan bakıyorlar, beğenmez oluyorlar. Lüzumsuz bir tutum bu. Kazaklar müziğe "küy ve yer" diyorlar. Küy, yani gökten semadan gelen ilahi sesler; bir de yerden, kara topraktan, obadan gelen müzik var. Küy'den, gökten, semadan gelen müzik profesyonel müziktir. Yerdeki ise halk müziği. Bunlar birbirinden ayırdedilemez. Bir de, ham topraklar bakılmaz, çalışılmazsa ne olur? İşte ilgilenilmezse ham topraklar gibi müzik de bakımsız kalıyor, ham kalıyor. Bilmem açık oldu mu?

□ **Sağ olun. Uluslarımızın pek çok konuda ortak özellikleri var. Bunları nasıl açıklıyorsunuz?**

■ Biliyor musunuz, mesela "Köroğlu Destanı". Celaliler zamanında halk kitlelerinin isyanında bir kahramanın obrasıdır "Köroğlu Destanı". Ve Köroğlu diye bir insan yaşamamıştır. Çünkü yaşayan insanın bir köyü olur, yeri yurdu olur, kabri olur, falan olur, filan olur. Köroğlu ise, Azerbaycan'da var, Türkmenlerde var, Türkiye'de var. Gürcüler diyorlar: "Köroğlu Gürcüdür". Irak'ta diyorlar ki "Irak'tandır". Her halk bir Köroğlu yaratmıştır. Halkın zulme karşı isyanı sırasında ona başlık eden Köroğlular hep olmuştur. "Köroğlu Destanı" bütün Köroğluların cem olmuş, birikmiş, yığılmış bir obrasıdır. Aynı şekilde kimse bilmiyor, Aslı nerededir, Kerem nerededir. Ne yerleri, ne yuvaları var. Halk hep bütün güzellikleri toplayıp kahramanlarına verir. Onda bütün

haysiyetleri, kahramanlığı, insanseverliği, temizliği, güzelliği, mertliği kişiliği toplar. Bu kahramanlar hepimizin kahramanlarıdır zaten. Bütün halkların. Bir Dedekorkut var. Diyorum ki, "Dedekorkut bizimdir". Dedekorkut'la ilgili kitaplara bakınız yaşadığı sözü edilen bütün kentler Azerbaycan'dadır. Türkler 13. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni kurmadan önce Anadolu'ya giderken Orta Asya'dan geçmişler, bizim topraklarımızda yaşamışlar, buralarda oturmuşlar buraların halkı ile kaynaşmışlardır. Bir memleketten geçen, orada oturan, oranın ahalisi ile birlikte yaşayan bir halk mutlaka oradaki yaşamını unutamaz. Alır - verir. Kendi getirdiklerini bırakır, oradakileri alır. Benimser. Kendisinin kılar. Bizim uluslarımızın bu tarihi yakınlığı nedeniyle kültürlerimiz birbirine çok yakındır. Tarihten gelme bir yakınlıktır bu. 19. yüzyıldan önce saray dilini atın bir kenara, Anadolu diline bakın. Azerbaycan diliyle o kadar yakındır ki... Diller bilime, toplumun gelişimine bağlı olarak gelişir zenginleşir. Bu yeni kelimeler halkların birbiriyle şu ya da bu nedenle ilişkileri sonucu birbirine geçer. Sınır tanımaz yani. Müzik de öyledir. Hudut bilmez. Mesela buraya gelen Türk şarkı söyleyenleri bizim mahnalarımızı alıp sizin memlekette söylüyorlar. Bizim Azerbaycan'lı bestecilerin eserlerini alıp söylüyorlar. Bizimkiler de öyle. Azerbaycan'da söylenen pekçok Türk şarkısı vardır. Mesela hep söylüyorlar: "bülbülün giydiği sarı", "girdim yarin bahçesine", "yürü yavrum yürü, aslan yarim yürü". Hatta artık sizin oralarda söylenmeyen şarkılar, türküler bile burada söyleniyor. Seviliyor. Yani kısaca iyi bir sanat ürünü halkın kalbine her zaman giriyor ve orada saklanıyor. Sanat, müzik sınır tanımıyor.

□ **Halk meclisi üyesi, parlamenter olduğunuzu söylemiştiniz. Sizin gibi kaç sanatçı var parlamentoda?**

■ Altı, galiba. Besteci Fikret Emirof, aktris Kurbanova, ressam Mikael Abdullahev, şair Süleyman Rüstem, şair Nedikezri, Ümran Kerimov var, Sovyet Parlamentosunda.

□ **Neler yapıyorsunuz parlamentoda? Müzikle, sanatla ilgili çalışmalarınız oluyor mu?**

■ Elbette. Mesela, müzik okullarının açılması, sayılarının artması, Azerbaycan'da müzik sanatının gelişmesi benim parlamentodaki en önde gelen çalışma alanımdır. Bizde konservatuvar, sizdekiler gibi değildir. Akademi gibidir. Yani adil. Azerbaycan'da bugün 135 müzik okulu bulunmakta. Bütün ilçelerde, ilçe merkezlerinde 7 senelik müzik okulları var. Bakü'deki müzik okulu sayısı 35'tir. Biz parlamentoda bu okulların sayısının artması için, sanata ayrılan paranın artırılabilmesi için çalışırız. Ayrıca, sizde amatör sanatı diyorsunuz; biz buna "öz sanat" diyoruz; bunun gelişmesi, profesyonel hale gelmesi için de çalışmaktayız. Çok iyi oluyor. Kendi mesleğimizin her şeyini biliyoruz, o meseleleri konuşmak da tabii kolay oluyor. Sonuç almamızı kolaylaştırıyor.

□ **Teşekkür ederim.**

■ Ben teşekkür ederim. Türkiye'deki dostlarıma, kardeşlerime selamlar, sevgiler.

YAPIN
3. YIL SERGİSİ
BÜTÜN YANLARIYLA
BİR DERGİNİN ÜÇ YILI.
İZLEMEYİ
UNUTMAYIN!...
29 Eylül - 5 Ekim
Dost Sanat Ortamı,
Konur Sokak, No: 4,
Kızılay - Ankara

İki Kitap

Özdemir İnce

I

Dincer Sümer'in "Sandalım Kıyıya Bağlı"sını[1] bitirdikten sonra, kendi kendime "şiir ne işe yarar?" diye düşündüm, "şiir nelerden oluşur?" diye başka bir soruyu ekledim soruma. Aslında, bu soruların yanıtları da bir derinin altındaki et gibi, meyve gibi altta duruyordu. Şiir (gerçekte bütün sanatlar) hiç'ten değil, her şey'den oluşur, oluşuyor; yani, hayattan: Duygulardan, düşüncelerden. Hayattan gelip bizi tekrar hayata gönderiyor: Bizi düşündürüyor, ya soru sorduruyor, ya da bir soruya, sorulara yanıt aratıyor. Kısacası duygusal ve düşünsel olarak devindiriyor bizi.

Nicolas Guillen'den çevirdiğim "Küba Şarkıları"nın[2] önsözüne şiir' le ilgili olarak şunları yazmışım, tekrarlamakta yarar var: "Ozan, kendi adına değil, yalnız, aynı zamanda, halkı ve giderek bütün insanlar adına konuşma hakkını da ancak onlarla birlikte acı çekerse, onlarla birlikte omuz omuza savaşırsa, kendini onlara ve onlara rağmen adayabilirse kazanabilir. İnsanlar kendi acılarının, umutlarının, düşlerinin somutlanmasında olağanüstü olgular bulurlar, bir gerçeğe bağlanır gibi bağlanırlar ona. Şiirin işlevini gerçekleştirmesi için, ilkel çağlarda olduğu gibi, ortak bilincin ürünü ve bu bilincin diyalog aracı olması ve ona seslenmesi baş koşuldur. Şiir fabrika bacalarından tütecek, tozlu sokaklarda yelle savrulacak, okul sıralarına dirseğini dayayacak, ölümcül bir hastanın baş ucunda geceleyecek, sevişenlerin dudaklarında ısınacak,... insanın bu dünyadaki varlığına karşı olan ne varsa ona baş kaldıracak! Ama nasıl?"

Evet, ama nasıl? Bunun birçok yanıtından biri şu olabilir: Şiiri hayatın somut gerçeklerinden, nesnel gerçeklerden çıkartarak, bunları şiire, şiirin gerçeğine dönüştürürken tarihsellik tabanına oturtarak, süreksiz güncelliği (actuel) sürekli gündelik'e (Quotidien) dönüştürerek, toplumsal bir iletişim olanağı yaratarak...

Türk - Yunan sorunu yeni değildir. Kıbrıs olaylarından, 1919-1922'

> *"Şiir fabrika bacalarından tütecek, tozlu topraklarda yelle savrulacak, okul sıralarına dirseğini dayayacak, ölümcül bir hastanın baş ucunda geceleyecek, sevişenlerin dudaklarında ısınacak..."*

den, 1453'ten, 1071'den önce başlamıştır. Düşmanlıkların dostluğa, komşuluğa dönüştüğü tarihsel bağlamda sorunlar unutulmuş, ikinci, üçüncü plâna itilmiş, ama ortadan kalkmamıştır. Şiirin işi bunları bir tarihçi gibi irdelemek değildir, şiir var olan somut olgulardan yola çıkarak insansal sonuçlar arar tarih içinde. Bütün çatışmalarda, sorunlarda bir barış olanağı arar. Çünkü gerçeklerden yola çıkan şiirin oluşturucularından biri de tasarım'dır. Bu yüzden bir ozan, politik güncelliklerden etkilenir ama ona bağımlı kalamaz. Bu yüzden de Türk - Yunan sorununu politikacılara bırakmadığı gibi, Birleşmiş Milletler'e, NATO'ya, Avrupa Konseyi'ne de bırakmaz. Onun işi ikili görüşmedir, dolaysızlıktır. Bir ozan, "karşı taraf"ta bir politikacıdan daha çok dinlenir, pratik bir politik çözüm bulamamasının ise hiçbir önemi yoktur.

Dinçer Sümer işte böyle bir işe kalkışıyor, "SANDALIM KIYIYA BAĞLI, ya da Ayvuklalı Alekos ile Namazgahlı Şükrü Bey Destanı"nı yazıyor. Önemli bir tavır, çünkü kırkıncı yaşın bireyci bunalımları yerine iki ulusu ilgilendiren hayati bir tarihsel konuya bağlanıyor. Bir model olarak şiirine oturttuğu Aleko ile Şükrü Bey kişisel ilişkileri içinde iki ulusu temsil ediyor. Bir somut olgudan yola çıkarak bir başka somut olguya varıyor. Tarihte geçmişi değiştirmenin olanağı yoktur, biraz ayıp kaçacak ama tarih sorunları "Teyzemin bilmemnesi olsaydı dayım olurdu" tarzında düşünülemez; tarih, doğru tarih bilinci ile yorumlanır, bütünsellik ve nedensellikten uzaklaşmadan doğru dersler çıkartılır. Dinçer Sümer'in "Sandalım Kıyıya Bağlı"da ulaştığı da bu:

"Ve çocuklarımız,
en önemlisi çocuklar,
alınlarında ve kalplerinde sıcacık
Ege güneşi,
özgür ve aşkla yaşamalılar."

Şairin son dört dizesi bu. Dinçer Sümer, yalnızca kendisi, babası Ahmet Şükrü Bey ve Aleko adına değil, Egeli ve Batı Trakyalı tütüncüler, Trabzonlu ve Sisamlı balıkçılar, Konyalı ve Peloponezli çiftçiler adına da konuşuyor. Bu insanların daha iyi insansal koşulların var olduğu bir dünyada barış içinde birlikte yaşamaktan başka bir şey düşünmeleri, yani bunların tersi olan savaşı düşünmeleri mümkün mü?

Yazımın başında "Şiir ne işe yarar?" diye sormuştum. Bir yanıtını Dinçer Sümer sayesinde verdik: Şiir barışa yarar!

II

Biraz zorlamayla bile olsa yazınsal tür kökenini eski Yunan'a kadar götürebileceğimiz deneme'yi TDK'nun "Yazın Terimleri Sözlüğü" şöyle tanımlıyor: "Bir bilim, bir sanat sorununu yeni ve kişisel görüşlerle bezenmiş bir anlatım içinde sunan düzyazı türü." Batı'dan iyi denemeci olarak Montaigne'i, Alain'i, T.S. Eliot'u, Camus'yü, Sartre'ı vb. anımsıyoruz. Bizde de Ataç, Nermi Uygur, Akşit Göktürk ilk akla gelen yazarlar bu alanda. Bizde son zamanlarda bir tür sorumsuzluk içe-

ren "hafif" yazılara doğru yol almasına karşın denemenin tasarım ve felsefi yönü ağır basıyor, bir yandan da dolaylı ve genel bir eleştiriyi içeriyor. Yani, bilimsel denemenin bilimsellik niteliğinden, sanatsal denemeninse genel sanat ve estetik kuramlarından uzak olması kabul edilmesi oldukça zor bir durum.

Bu durumu derinlemesine kavramış olan genç yazar Atilla Birkiye, "Düşünceler, Sözler, Yazılar"[3] başlıklı kitabının başına koymak zorunluluğunu duyduğu notta şunları söylüyor: "Deneme genellikle kurtarıcı bir tür. Yaygın tanımıyla her şey konusu olabileceği gibi birçok 'yazı'yı da denemenin kapsamına sokmak olası. Bir edebiyat türü olarak deneme, düşünsel boyutunun yanı sıra, belki birçok denemecide de bu öğeyi bastıran 'üslup'uyla dikkati çeker olmuştur. Yani, biçim özellikleriyle bir bakıma. Bu kitaptaki yazıları, böylesine bir yazı türü altında toplamak biraz haksızlık olur. Evet geniş anlamıyla deneme. Ancak nasıl bir 'deneme'. Bu yazılar, hem içerikteki iletilmek isteneniyle 'deneme'; hem de biçimdeki özellikleriyle 'deneme'. Yine de, tür olarak adlandırırken 'eleştirel deneme' demek, kanımca daha doğru olacak. Ya da böylesine bir denemeyi, yani eleştirel denemeyi 'denemeye' çabalayan 'yazılar' demek."

> *"Edebiyatımızın denemeciden çok estetik ve sanat sorunlarıyla uğraşan araştırmacılara, kuramcılara, felsefecilere gereksinimi var. Atilla Birkiye bu tür çalışmalar için gereken niteliklere sahip. Yolu açık olsun!"*

Atilla Birkiye bu açıklamayı yazmakla çok iyi etmiş. Çünkü onun denemeleri bilinen anlamda deneme değil. Çünkü bakış açısında, yorumlarında, açıklama ve eleştirilerinde öznellik nesnellik karşısında ağır basmıyor. Tam tersi.

Deneme yazarları, genellikle, bağımsız, bağlantısız görünüp, sanki bir hakem rolü oynamak isterler. Bir öğretmen, bir eğitmen tavırları vardır. Bu tür denemeciler aslında çoğunlukla bizde vardır. Atilla Birkiye kitabının başına koyduğu "not"la böyle bir denemeci olmak istemediğini vurgulamak istiyor zaten. Birkiye'nin denemeciler için çok gerekli, ama bizde "es" geçilen sağlam bir felsefi tabanı var, bunun üzerine tercih ettiği bir "estetik anlayış" oturuyor ve bunlara sanatsal bir dünya görüşü ekleniyor (buna bir dünya görüşünün sanatsal ifadesi de diyebiliriz).

Atilla Birkiye'nin deneme, daha doğrusu eleştirel deneme anlayışı, gerçekçi dünya görüşü ve bunun sanat anlayışı içinde yer alıyor. Bunun doğal sonucu olarak da denemeden kuramsal yazıya doğru kayıyor. Ör.: "Eleştirmenin Yöntemsel ilkesi: Nesnellik"; "Eleştiri'nin Gerçekçiliği Üzerine".

Öte yandan, "Toplumcu Gerçekçilik, Tartışmaları", "Romancı ve Betimleme", "Yıllar Önce Yazılanlar ve Roman Kuramı" gibi yazılarda ise yazarın bilgilendirici yönü ağır basıyor.

Şiirde, öyküde, romanda olduğu gibi "deneme" alanında da yeni bir kuşak oluşuyor. Atilla Birkiye bu denemeci kuşağın ilk kitap yayınlayanlarından biri. Gördüğüm kadarıyla Atilla Birkiye sorumsuz ve fantazici bir göreneğin dışında yer almak, araştırmaya dayalı yazılar yazmak istiyor' böyle bir durumda zorunlu olarak hakem olması olanaksız, bir "taraf" olacak. Kitabında yayınladığı yazılar da onun bir "taraf" olduğunu, tarafsız olmadığını gösteriyor.

Atilla Birkiye, bence, bir deneme yazarı olabilecek kadar "sakin" kişiliğe sahip değil. Bu bir başlangıç, genç kardeşimiz kuramsal yazılara, estetik ve sanat sorunlarına, eleştiriye doğru açılacak, kitabında yer alan yazılar da bunun olumlu habercileri.

Edebiyatımızın denemeciden çok estetik ve sanat sorunlarıyla uğraşan araştırmacılara, kuramcılara, felsefecilere ve eleştiricilere gereksinimi var. Atilla Birkiye bu tür çalışmalar için gereken donanım, dikkat, titizlik ve dürüstlüğe sahip. Yolu açık olsun! ■

1- Yazko Yayınları, 1983. (Şiir)
2- Cem Yayınları, 1976. (Şiir)
3- Birim Yayınları, 1984. 136 S. 300 TL

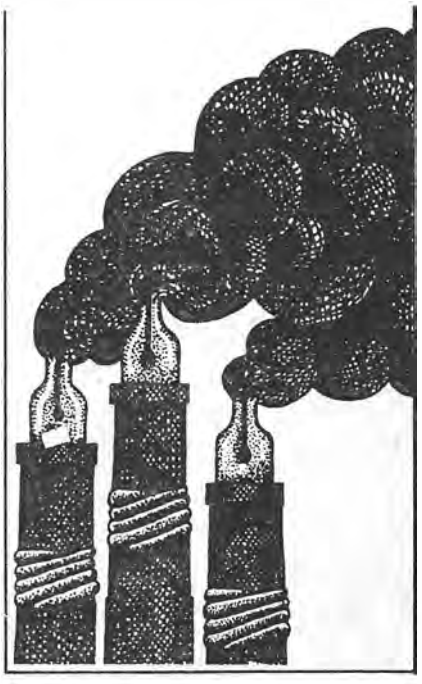

okuyucularla...

BASIN!..

Yayınlamakta olduğunuz Bilim ve Sanat Dergisi'ni sistemli ve periyodik olarak okumaktayım. Üstünüze düşeni yapıyorsunuz. Sizlerin çalışma ve araştırmalarınız beni de etkilemekte ve bu konuda kendimi de sorumlu tutarak bazı önerilerde bulunmak istiyorum.

Bugün ülkemizde basın, çeşitli nedenlerle değerini yitirmektedir. Bunun nedeni okur kitlesine dayanmamak, onların güncel sorunlarına çözüm getirmemektir. Sorun, okur kitlesinin gücüne dayanmamaktan doğuyor. Basın, dünyadaki ve ülkemizdeki gelişmelere ayak uyduramamakta, kitlelerden soyutlanarak giderek değerini ve görev sorumluluğunu yitirmektedir. Bu konuda siz Bilim ve Sanat Dergisi yayıncıları bazı açıklamalarda bulunmuştunuz ve konunun üstüne eğilerek bazı alternatifler getirmiştiniz. Ancak bunlar yapılırsa gelişip güçleniriz, halka ve sorunlarına sahip çıkmış oluruz. Ve görevimizi gururla yerine getirmiş oluruz.

Kitlelere dayanmalıyız, onların sesine kulak vermeliyiz. Onların geleceği için doğru alternatifler önermeliyiz ve onların önerdiği konulara sahip çıkmalıyız.

ALİ BOZ

Hatay Dumlupınar

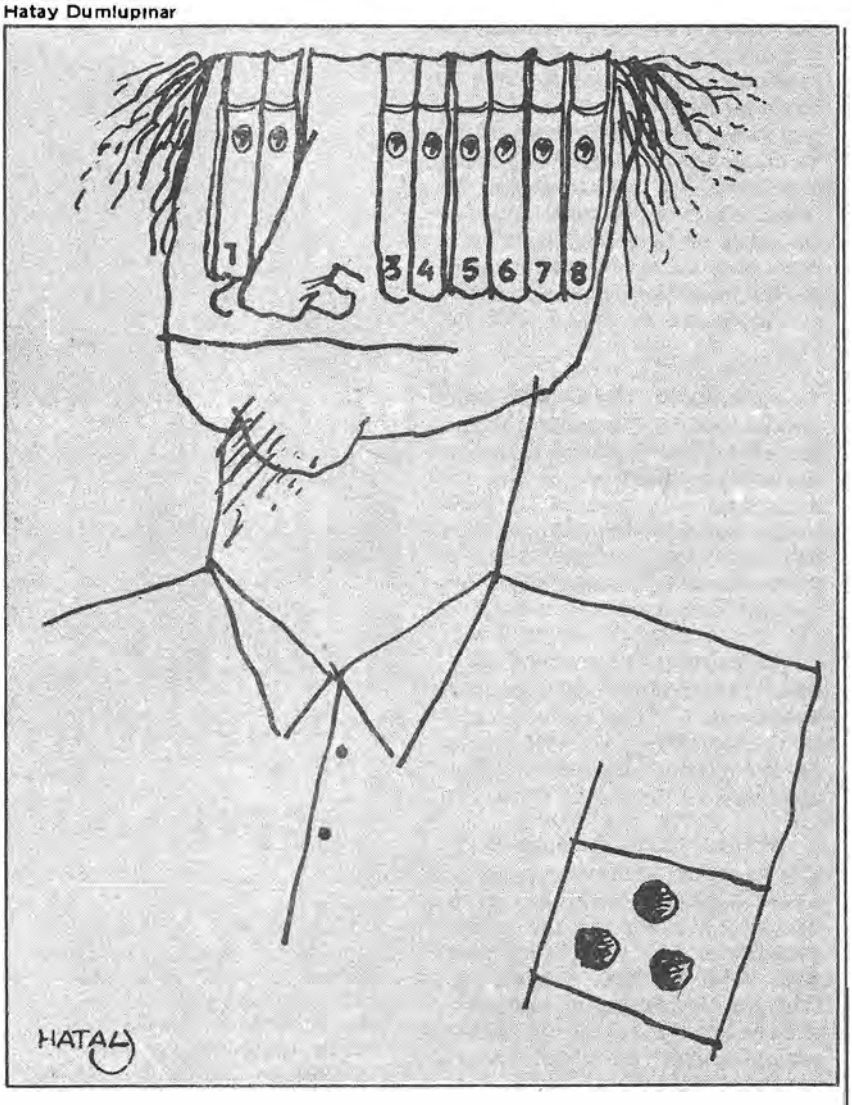

Ansiklopediler Üzerine

■Muzaffer Uyguner

Sanat Olayı dergisinin Temmuz 1984 tarihli ve 26'ncı sayısında, "Ansiklopediciler yayın mevsimini nasıl geçirdiler?" başlığı altında, ülkemizde yayımlanan bazı ansiklopedilerin yönetmenleriyle yapılan konuşmalar yayımlandı. Nurcan Çakıroğlu, konuşmaları vermeden önce, "ansiklopedi"nin tanımı üzerinde durmuş ve ansiklopedicilerin bir tanımını vermiştir: "Bilim ve sanat dallarının tümünün ya da bu dallardan birinin verilerini, o alandaki bilgilerle birlikte sistematik ya da alfabetik olarak kapsayan yapıt". Bu tanımda, belki de bir yerlere "doğru ve gerçeğe uygun olarak" deyimini de eklememiz gerekiyor. Çünkü, aksi halde, o ansiklopediden edinilen bilgiler, bilgi edinmek isteyen için yetersiz ve yanlış olur. Ama, son yıllarda başlayan geniş bir ansiklopedi yayımı karşısında, ülkemizde yayımlanan ansiklopedilerden bazılarının doğru bilgiler vermediğini üzülerek görmekteyiz.

Bir ansiklopedinin genel yönetmeni Vefa Ülkü, konuşmasının bir yerinde, "yayının kalitesinin önem kazandığını görüyoruz" diyor ve ardından da şunları ekliyor: "Yalnız bundan sonra mutlak kalite gerekli. İçerik olarak, görsel olarak, bilgi yeniliği olarak, baskı olarak". Özellikle son tümce, bir ansiklopediden beklenenin ne olduğunu özetliyor diyebiliriz. Sayın Ülkü, özgün bir ansiklopediden yana. Ama, gerçekte, zor bir iş özgün bir ansiklopedi yayımlamak. Önce, bütün bilgileri kapsamına alacak bir ansiklopedi için bu bilgilerde söz sahibi kişilerin kadroya alınmaları ve onlara emeklerinin karşılığının verilmesi gerekir. Bu arada, yayın süresinin de kısa olması sağlanmalıdır; çünkü, bilgilerin bazıları, günlük araştırmalar sonunda çok çabuk eskimektedir. Uzunca bir süre içinde yayımlanan ansiklopediler için de yenileme yöntemi, ek ciltler yayımlama yoluyla ya da tüm basım yoluyla uygulanabilir. Tümünün yeniden basımı, bazı ülkelerde ve özellikle ülkemizde büyük ve çeşitli sorunlar çıkarır ortaya.

Özgün bir ansiklopedi yayımlanmakta mıdır ülkemizde? Bunun tek örneği, belki de Yurt Ansiklopedisi' dir. Bir ansiklopedinin yönetmeni Dr. Oya Köymen, "özgün bir derleme yapmanın başlıca güçlüğü kadro sorunudur" demiştir. Bu ansiklopedi, ülkemizle ilgili olan bilgileri, iller ölçüsünde vermiş ve son fasiküllerle de tüm Türkiye'yi ilgilendiren bilgileri vermeye başlamıştır. Kaynakların iyi seçildiği, bütün kaynakların derlendiği anlaşılmaktadır. İyi bir sunuş düzeni de vardır. Elbette, bugün hiç kimse bütün bilgileri kafasından çıkarıp ortaya koyamaz. Bu nedenle, Murat Belge'nin belirttiği gibi, bu Ansiklopedi de "makaslı, seloteypli" bir yöntemi seçmiştir. Murat Belge'nin, andığımız sözleri bu Ansiklopedi ile ilgili değildir. Ama, bütün ansiklopedilerimiz gibi, bunun da aynı yöntemi uyguladığı bir gerçektir. Yalnız, bu Ansiklopedi'yi başından bu yana sürekli olarak ve hiçbir fasikülünü kaçırmadan izlediğim için bazı gözlemlerim olmuştur. Yıllarca gezerek dolaştığım Anadolu'nun birçok bölgesini yakından görmüşümdür. Bunlarla ilgili bilgileri bir yana bırakayım, ama kendi doğduğum bölge olan Marmara Bölgesiyle ilgili bir iki husus dikkatimi çekmiştir. Bunlardan biri, Kocaeli Yarımadası'nı Osmanlı topraklarına katan Akçakoca ile ilgilidir. Ansiklopedi'de, Akçakoca' nın mezarının Bolu ili sınırları içinde olduğu belirtilmiştir. Oysa bütün tarihlerin yazdığı ve söylentilerin de belirttiği üzere, Akçakoca, Kocaeli ilinin Kandıra ilçesi toprakları üze-

rinde ölmüş ve denizi gören bir tepenin üzerine gömülmüştür. Bu tepenin gerçekte hangisi olduğu kesinlikle bilinemiyor. Ancak, uygun görüleni, Karadeniz'e yakın olan Babatepesi'dir ve bundan bir süre önce de bu tepede bir anıt yaptırılmış ve tepeye çıkış yolu da düzenlenmiştir. Bu çok mu önemlidir? Bilmem? Akçakoca bu kadar yıl sonra dirilip neden doğruyu yazmıyorsunuz diyecek halde değildir. Ama, kitapların yazdığını yerine doğru oturtmamız gerekmez mi? Seloteyp yapıştıramadı da kendiliğinden başka bir yere mi yapıştı bu bilgi?

Gene bu Ansiklopedi'den bir alıntı yapalım: "Ayvalık'ın ünlü Sarmısaklı Plajı'nın uzunluğu 7 km.dir. Ayvalık'ın güneyinde, Edremit ve

"Özgün bir ansiklopedi yayımlanmakta mıdır ülkemizde? Bunun tek örneği, belki de Yurt Ansiklopedisi'dir... Bu ansiklopedi, ülkemizle ilgili olan bilgileri, iller ölçüsünde vermiş ve son fasiküllerle de tüm Türkiye'yi ilgilendiren bilgileri vermeğe başlamıştır."

Edremit'in iskelesi durumunda olan Akçay ve daha güneyde Ören gibi çok ilgi gören dinlence beldeleri vardır" (s.7897). Herhangi bir Türkiye haritasına bakıldığında, Edremit'in ve iskelesi Akçay'ın, Ayvalık'ın güneyinde değil de kuzeyinde olduğu hemen görülür. O halde, Edremit "güneyde" değil, Ayvalık'ın kuzeyindedir. Ören de Edremit'in güneyinde, Ayvalık'ın kuzeyindedir. Bu kadar bilgi yanlışlığı olur derseniz, diyecek sözüm yoktur. Ama, bu yanlış bilgiyi öğrenen bir öğrenci, öğretmeninden herhalde iyi not almaz; belki de o öğrenci üniversite giriş sınavlarında puvan yitirir. Aynı fasikülde yer alan 37 numaralı haritada, "Yaz mevsiminde (Temmuz ayında) sıcaklığın dağılışı" gösterilmiştir. Güney-Doğu Anadolu'nun mora boyandığı bu haritanın renklerle ilgili lejandında morun karşılığında 5-10 sıcaklık derecesini görüyoruz. Kış aylarında bile bu kadar sıcaklığın üstünde kalır bu bölgenin sıcaklığı ve Temmuz ayında herhalde 40 derecedir. Bu bilginin de doğruluğunu savunabilir miyiz? Üniversite giriş sınavlarının olmadığı yıllarda, SBF'ne girerken giriş sınavı yapılırdı. Coğrafya profesörü sayın Hamit Sadi Selen'in, bu sınavlarda Türkiye haritası çizdirip bazı bilgileri işaret ettirdiğini biliyoruz. Türkiye haritasının gerçeğe uygun çizilmesini isterdi ve bilgilerin de doğru konulmasına önem verirdi. Böyle bir sınavda bu yanlış bilgiyi öğrenen kişinin o sınavı kazanması hayal bile edilemezdi.

Rakamlara dayalı bilgiler veren ansiklopedilerdeki rakamların doğru olup olmadığını tartışabilir miyiz? Bu rakamların resmi kaynaklardan alınmış olmaları nedeniyle, elbette aksini savunamayız. Ancak, bu gibi rakamların, politik amaçlarla saptırıldığı düşünülebilir mi? Bu kadar kuşkucu olmaya gerek yok, denilecek elbette. Ama, gene de akla geliveriyor. Çünkü, bazı resmi bilgilerin yanlışlığı çok belirgin? Sözgelişi, bazı illerimiz il merkezlerinin adlarıyla anılırken bazılarının il merkezleri olan kentler ayrı, iller de ayrı adlarla anılır. Sözgelişi, ilin adı Kocaeli, il merkezi kentin adı İzmit; ilin adı Sakarya, il merkezi kentin adı Adapazarı'dır. Son yıllarda bazı kentlerin adlarının önüne birer "sıfat" konulduğu da bilinmektedir. Maraş'ın adı Kahramanmaraş olmuş ve sanırım ilin de il merkezinin de adı böylece değiştirilmiştir. Fakat, 22 Haziran 1984 tarihli ve 18439 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Urfa ili adının Şanlıurfa olarak değiştirilmesi hakkında kanun"un (Kanun No: 3020) birinci maddesine göre, "Urfa ili adı 'Şanlıurfa' olarak değiştirilmiştir". Eğer "ukalâlık" sayılmazsa, diyeceğim ki, ilin adı Şanlıurfa olmuştur ama kentin adı gene "Urfa" olarak kalmıştır. Çünkü, bizde ilin adıyla il merkezleri kentlerin adları değişik olabiliyor. Kentin adının da Şanlıurfa olarak anılması için, buradaki söylemin "Urfa ili ve kenti adının Şanlıurfa olarak değiştirilmiştir" biçiminde olması gerekmez mi? Bu hatalı yasal durumda ansiklopediciler ne yapacak, nasıl bir yol tutacaktır?

Ansiklopedi yönetmenlerinden Tanju Gökçöl'e göre, "iyi ansiklopedi, eğitim programıyla başabaş giden, öğrencinin istediği bütün yanıtları veren ansiklopedidir önce, hazırlanışına, sunuluşuna kadar titizlikle hazırlanan ansiklopedidir". Ama görüyoruz ki, bizdeki ansiklopediler hazırlanırken titizlikle hareket edilmemektedir. Türkiye Cumhuriyetiyle ilgili bilgiler veren bir ansiklopedide Sait Faik'in, Esendal'ın yapıtları tam verilmemiştir. Başka bir ansiklopedide, Kandıra'da doğduğu bütün kaynaklarda belirtilen Nihat Erim Istanbul doğumlu olarak gösterilmiş ve Esendal'ın ilk öyküsünün 1925 yılında yayımlandığı yazılmıştır. Oysa, Esendal'ın ilk öyküsü Tanin gazetesinin 17 Aralık 1908 tarihli sayısında yayımlanmıştır ve "Veysel Çavuş" adlı bu öykü bir kitabına da ad olarak verilmiştir.

Ansiklopedi hazırlamaya evet; ama, doğru bilgiler veren ansiklopediye evet. Yanlış bilgileri kim düzeltecek. ■

İlhanilhan Kitabevi

Yabancı Diller Kataloğu

Eylül 1984

Felsefe ve Toplumsal Bilimler

Sanat ve Edebiyat

Dil ve Sözlük

İngilizce / Fransızca / Almanca

Yayınları izleyebilmek ve postayla satış servisinden yararlanabilmek için katalog isteyiniz.

İLHANİLHAN KİTABEVİ

Bayındır Sokak 27/A Yenişehir - Ankara 33 14 22

Kırk yıl önceki dergiler... "BARIŞ DÜNYASI"

■Remzi İnanç

Artık emekli olup Marmaris'e yerleşen dostum Avukat Rauf Çapan, kaç ay önce bana **Barış Dünyası**'nın ilk çıkan yirmibir sayısını bir cilt halinde göndermişti. Geçenlerde elden geçirirken bu dergide ilginç yazılar, yorumlar buldum. **'Cuma günleri çıkar; milliyetçi ve insancı mecmua'nın** ilk sayısı 4 Şubat 1944'de çıkmış. Sahip ve Neşriyat Müdürü: **Ahmet Hamdi Başar.** Sayısı 20 kuruş.

Bu ilginç dergiyi tanıtmadan önce Ahmet Hamdi Başar'ı, özellikle genç okurlarımıza tanıtmalıyız. Başar, bu dergiyi çıkarmadan önce önemli işler başarmış bir kimse. Kısaca yaşam öyküsü şöyle: 1897'de İstanbul'da doğmuş. 1919'da İstanbul Edebiyat Fakültesini bitirmiş. Bu arada **'Ticareti Umumiye Dergisi', 'Türkiye İktisat Mecmuası'**nı yayınlamış. **Türk Ocağı, Muallimler Cemiyeti** gibi kuruluşlarda çalışmış. Kurtuluş Savaşından sonra İstanbul'da **Milli Ticaret Birliği**'nin kurulmasına (1922) önayak olmuş ve bu dernek adına **İzmir İktisat Kongresi**'ne (1923) katılmış. İstanbul Liman Şirketi'nin kurulmasını (1923) sağlamış. Onun için olsa, Başar'ın bir lâkabı da **'Limancı Hamdi'**dir. O dönemde Atatürk'ün danışmanlığını da yapan Başar, dünya ekonomik bunalımından Türkiye'nin etkilenmemesi için hazırladığı raporu daha sonra **'İktisadi Devletçiliğimiz'** adıyla yayınlamış. 1946'da D.P.'nin kuruluşuna yardım etmiş, sonra öteki kurucularla anlaşamayınca ayrılmış. 1950'de D.P.'den Milletvekili seçildi ise de, ilke anlaşmazlığından hemen ayrılmış bu görevden. 27 Mayıs'dan sonra kısa bir süre Milli Birlik Komitesi'ne danışmanlık yaptı. 1944'de yayınlamaya başladığı **'Barış Dünyası'** dergisini 1960'lı yıllarda yeniden çıkardı. Bu derginin yayını ölümüne dek (1971) sürdü. Sayısız inceleme yazısı ve üzerinde yeniden eğilmeye değer altı kitap halindeki **'İktisadi Devletçilik', 'Yeni Dünya', Demokrasi Buhranları', 'Demokrasi Yolunda Nereye Gidiyoruz?'** yapıtları... Basın-Yayın ve Ekonomi okutan yüksek okullarımızda Ahmet Hamdi Başar üzerinde bir değil, bir çok çalışma yapılsa değer. Bu yurtsever düşün adamımızı saygıyla anıyorum.

Barış Dünyası'nın ilk sayısının iç kapağında iki kalın çizgi arasında şu haber muştulanıyor: "Köy enstitüleri ve mesleki tedrisat adı altında iki büyük iş başarmaya uğraşıyoruz. On binlerce köy çocuğu, yurdun dört bir köşesinde kol ve kafa güçlerini biraraya koyarak yeni ve inkılâpçı köyün malzemesini hazırlıyorlar. Öbür yanda bütün Türkiye'ye yaygın bir mesleki tedrisat davası fikir ve istek halinden madde ve hareket haline geçerek eserlerini dev adımlarıyla vermeye başlıyor. Bu iki büyük davranışımızın heyecanını duyalım; onları adım adım, sevine sevine ve seve seve takip edelim."

Derginin hemen tüm sayılarında Ahmet Hamdi Başar, aklın egemenliğini savunur, gerçekçi çözümler önerir. Bürokrasiden, iş adamları çevresinden, sayısız deneyimlerinden getirdiği birikimle ilginç bir karma ekonomi görüşünü savunur. Devletçiliğin önemli ölçüde ağırlık kazandığı bir karma ekonomi... Liberalizmi çağdışı olarak niteliyordu. Ona göre şovenizm, Türkçülük vb. milliyetçi akımlar düpedüz gericilikti. Osmanlı yönetimine de acımasız saldırıyordu.

"...Osmanlı İmparatorluğu 1919'da değil, 1789'da çökmeliydi. İşte o zaman bugünkü Türkiye yerine dünyanın en ileri memleketlerinden birini görecektik. Olamadı, olamazdı. Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türklerin ayrılması hadisesi —ki bugünkü inkılâbımızın temeli olmak lâzımdır— aramızda şimdi bile şurunu bulamamıştı. Babıâli münevverlerinden çoğuna bakınız, eski günleri hasretle arıyorlar. Bir imkân bulsalar Tuna boylarında at ve kılıç şakırdatacaklar. Irak'ta, Suriye'de, Türkistan'da, Azerbaycan'da henüz gözleri olan kuş beyinli münevverlerimiz var." (...) "Bugünkü Anadolu bir Türk yurdudur; ama İmparatorluğun parçalanma devirlerinde, yani son iki asır zarfında bütün İmparatorluktan kopup gelen insanların anavatanıdır. Buraya, Sırp yurdunu alınca Boşnak geldi. Bulgar Hükümet kurunca Pomak geldi. Rus Kırım'a ve Karadeniz'e inince Tatar, Çerkes, Gürcü geldi. Balkanlar çözülünce Arnavut geldi. Ve bütün tarih boyunca burayı her millet anayurt olarak bildiğinden işini gücünü burada kurdu ve Anadolu'ya yerleşti. İşte Anadolu onun için Anayurttur. Onlarla biz kan kardeşi değilsek de toprak ve tarih kardeşiyiz ve her şeyden önce bir vatandaşız, aynı milletteniz. Türkiye'de bugün diller, dinler, ırklar, kavimler üstünde bir Türk milleti vardır ve bunun inhisarını kimse üzerine alamaz."(S.2, 11 Şubat 1944).

Anadolu'daki uluslar tablosunu böyle gören ve yorumlayan Başar'ı elbette 'ırkçılar', 'milliyetçiler' rahat bırakmayacaklardı. Derginin kapağındaki 'milliyetçi' sözcüğü bile onları doyurmuyordu. Soruyorlardı: 'Peki bu insancı ne ola ki?' Ama Ahmet Hamdi Başar bu konuda kararlı, inanmış ve tarihten gelen, sosyal yapıdan gücünü alan düşüncelerini söylemekten geri kalmıyordu. 'Türkçülük Emperyalizme Bayrak Olamaz' başyazısında, Osmanlı İmparatorluğunu teşrih masasına yatırıyor ve ne denli bir yönetim olduğunu sergiliyordu. O sırada Türkçüler, ırkçılar, milliyetçiler Barış Dünyası'na sürekli saldırıyorlar. Samet Ağaoğlu, Orhan Seyfi Orhon ve daha niceleri... **'Verim'** adlı bir gazete (19 Şubat 1944) 'Barış Dünyası'nı, o günlerin ilerici ve demokrat **'Yurt ve Dünya'** dergisiyle eş tutuyor ve şöyle yazıyordu: "... Barış Dünyası ne tuhaf... Bir harp kaosu içinde şu hayali (Milletler Cemiyeti) gibi hiçbir tarafın henüz sulhü aklına bile getirmediği zamanda barış âlemi ile meşgul olmak... Ne garip bir meşgale?" (...) "Hayır, Sayın Ahmet Hamdi Başar, biz sizinle hemfikir değil ve olamayız da... Biz ne artık insanların birbirini öldürmesi ve harbin kalkmasının mümkün olduğuna inanıyor ve ne de vatanımızı sizin zannettiğiniz şekilde 'yeni fikre' uymadığımız takdirde müstakil bir millet olarak yaşayamayacağımızdan, her milletten çok Türkiye'nin yeni dünya fikrine uymaya mecbur olduğunu kabul ediyoruz. Fikirleriniz, davalarınız sizin olsun. Biz ne insancıyız, ne de böyle milliyetçi

insancıyız. Bizim kendi davalarımız ve kendi meselelerimizden başka şeylerle uğraşacak vaktimiz yok." Derginin yazarı Barış Dünyası'nı Hükümet'e şikayet etmekten de çekinmiyordu: "... Bu ideal bozguncusu, fikir karıştırıcı neşriyata bir nihayet veriniz."

O günlerde hızlı Türkçülerden Orhan Seyfi Orhon'un 'Çınaraltı' dergisine Başar'ın cesur bir yanıtı var. O.S.Orhon'un bir takma adı da 'Çocuk Adam'dır. Bu adla yazıları ve kitabı çıkmıştır. A.H.Başar bu adıyla çatıyor Orhon'a. Bir bölümünü alıntılıyoruz: "Çocuk adam ömründe kitap okumamış, rahat koltuğunun dışında bir saniye hayatın en ufak bir cereyanına karışmaya cesaret edememiş, ne mücadelesi, ne bilgisi olan bir zat... Sadece Türkçü! Bütün ideolojisi 'Ben Türküm, Türkçüyüm, başka bir şey düşünmem' den ibaret. Bu zat bir mecmua çıkarıyor ve 'geçer akçe' olarak Türkçülük ticaretine karışıyor. Sermayesiz, risksiz bir ticaret!" (...) "Muharrir, mahalle mektebi ağzıyla ve 'senli benli' hitaplarla dolu bir mektuba 'kitaplarımızdan ve yazılarımızdan bir satır dahi okumadığını memnuniyetle kaydetmekle' başlıyor. Bizden bir satır okumayan bir zat, bizi bütün kanaatlerimizden dolayı top ateşine tutuyor ve foyamızı meydana koyduğunu iddia ediyor."

> *"Derginin hemen tüm sayılarında Ahmet Hamdi Başar, aklın egemenliğini savunur, gerçekçi çözümler önerir. Bürokrasiden, iş adamları çevresinden, sayısız deneyimlerinden getirdiği birikimle ilginç bir karma ekonomi görüşünü savunuyor..."*

Garip şey, fanatik derecede tutucu ve milliyetçilerin saldırdıkları, hatta ihbar ettikleri, zaman zaman solcu dedikleri bu dergide, o dönemin oldukça ünlü muhafazakâr kişileri de yazmış. Bir kaçını sayalım: Hilmi Ziya Ülken, İsmail Hami Danişmend, Ali Fuat Başgil, Halit Fahri Ozansoy, İhsan Şükrü Aksel, Ziyaeddin Fahri, Süheyp Derbil, Şüküfe Nihal, Mustafa Şekip Tunç, M.Zeki Pakalın, Galip Kemali Söylemezoğlu, Prof.Macit Arda, Münir Serim vd.

İnönü'nün 19 Mayıs 1944 tarihli ünlü konuşmasını yorumlayan Ahmet Hamdi Başar, uzun yazısının bir yerinde şöyle diyordu: "... Fakat kim derdi ki, umumi harp bittikten (1. Dünya Savaşını kastediyor) dünyada bir çöküntü başladıktan, büyük emperyalist kuvvetler kendi panizmlerinden vazgeçmeye mecbur kaldıktan ve Türkiye'de bir bünye inkılâbı yapılmış olmasından sonra, inkılâpçı Türkiye'de bir irtica bayrağı olarak Türkçülük cereyanında, bu alem karşısında dahi kıymeti sıfır olan Turancılık fikri milli bir ideal olarak ortaya atılsın? Ve bu ideali sadece palavraya, gürültüye bağlamış olan insanlar bayrak yapsınlar?" (...) "Bunun gibi Turancılık yine kapitalist medeniyetin emperyalizm idealinin taklidi olarak aramızda yaşadı. (...) "Yani liberalizm bizzat kendisi değil, fakat onun namına yaşayan müesseseleriyle aramızda bir çöküntü yapıyor."

Başar'ın tek parti yönetimi, özellikle faşizm üzerine yazdığı yazıdan aldığımız şu alıntı ilginçtir: "... Mesela disiplinli idare ve şef sistemleri buhran devrinin tek idare şeklidir. Şimdi birçok memleketlerde dünyanın umumi harpten sonra bir büyük buhran devrine girdiğini farketmeyerek demokrasi dışında şef sistemiyle, diktatörlükle buhranı hafif geçiren memleketleri görenler: —İşte asıl edebi nizam budur; yaşasın Faşizm! diye bağırdılar. Ve bu buhran rejimlerini sözde ideolojilere bağlayarak kökleştirmeye çalıştılar. Ve bu suretle buhranı rejimleştirmeye ve ebedileştirmeye uğraştılar." (Milletimizi Parçalayan Tezatlar, S.13).

Barış Dünyası'nın 3. sayısında 'Türkçülük Emperyalizme Bayrak Olamaz' başyazısında, tarihimizi uzun uzun yorumlayan ve günümüze dek gelen Ahmet Hamdi Başar, şu keskin ve anlamlı saptamayı yapıyor: "... Tarihte bir defa daha hata ettik; bu hatamız bize beş yüz seneye, iki tarih devrini kaybetmeye maloldu. Rönesanstan haberdar olmadık; hürriyetten haberdar olmadık. Geri kaldık ve bütün bunlar karşısında da bir istismar komplosundan ibaret olan bir imparatorluk tarihini kendi tarihimiz gibi tanıdık."

Ahmet Hamdi Başar, derginin 21. sayısında 'Devletçilik Yeni Dünyanın Tek Fikridir' adlı başyazısında ülkenin ekonomik ve sosyal yapısını uzun uzun inceliyor. Şu küçük alıntıyı bu yazıdan yaptık: "... Devletçilik bir tarihi zarurettir ve Türkiye onun için devletçi olmuştur. Fakat bir cemiyet sevki tabiisiyle (toplumsal içgüdüyle) devletçi olmamızın akıl ve şuur hududu içinde sebeplerini aydınlatarak ideolojimizi yaratamadık. Bugün milletçe yapacağımız tek iş bu ideolojiyi yaratmaktan ibarettir."

Barış Dünyası'nın her sayı sürdürdüğü 'Hafta Toplantıları' çok ilginçtir. Tam yirmi yıl sonra yeniden çıkacak olan 'Barış Dünyası'nda bu toplantıların adı 'Açık Oturum' olacaktır. Bu toplantılarda Ahmet Hamdi Başar, belli bir konuda özellikle o haftalarda tartışılmasını istediği konuda, çevresindeki aydınları konuşturur; sorular yanıtlarla sürüp gider oturum. Ama dikkati çeken, bu toplantıların hayali olduğu halde çok canlı sürdürülmesidir. Oturumdaki bir konuşmacının,eğer adı veriliyorsa, ileride itiraz edemeyeceği kadar kendine ait düşüncelerinin sergilenmesidir. İkinci dönem Barış Dünyası'nda böyle bir açık oturuma katıldığı ilân edilen bir dostuma sormuştum; gülerek yanıtlamıştı. "Hayır, böyle bir oturuma katılmadım. Ama yanıtlarım diye yazılanlar da benim düşünceme aykırı değil. Orada olsaydım, herhalde üç aşağı beş yukarı öyle konuşurdum." Demek zekice ve başarılı bir şekilde montaj olayı... Söz konusu ettiğimiz sayılarında 'Hafta Toplantıları'na muhafazakar, liberal, profesör arkadaşları katıldığı gibi, 'marksist', ya da 'komünist' diye tanımladığı arkadaşları da katılıyor ve düşüncelerini söylüyorlar orada. İlginç bir dönem...

> *"Anadolu'daki uluslar tablosunu yorumlayan Başar'ı elbette 'ırkçılar', 'milliyetçiler' rahat bırakmayacaklardı. Derginin kapağındaki 'milliyetçi' sözcüğü bile onları doyurmuyordu. Soruyorlardı: 'Peki bu insancı ne ola ki?..'"*

Barış Dünyası'nda İsmail Hami Danişmend'in 'Osmanlı Tarihinde İlk İnkılâp Hareketi' adlı üç sayı süren yazısı çok önemli... Bu ünlü tarihçimizin yazısını keşke bütün olarak yayınlayabilseydik... Genç Osman'la ilgili bulguları şöyle. "Başı yaşından çok olgun görünen bu cüretkâr gencin tasarladığı değişiklikler şöyle sıralanabilir: 1. Tereddi ve tefessüh etmiş kozmopolit bir müessese haline gelen Yeniçeri Ocağını

tamamiyle ilga ve imha ederek onun yerine Anadolu ve Mısır Türkleriyle Türkmenlerinden milli bir ordu kurmak; 2. Payitahtı İstanbul'dan Anadolu'ya nakledip kozmopolit bir muhitten milli bir muhite geçmek; 3. Ulema sınıfının nüfuzunu kırarak bu mütefessih zümreyi devlet işlerinden el çekmiş bir ilim ve din mesleği haline getirmek; 4. Saray an'anelerini değiştirerek **Haremi Hümayun**'u tasfiye etmek ve hanedanın Türk ailelerinden kız almasına yol açmak; 5. Fatih'le Kanuni'nin artık eskiyen mevzuatı yerine yeni kanunlar koymak; 6. Kıyafette değişiklikler yapmak."

Ünlü tarih yazarı M.Zeki Pakalın'ın **'Osmanlı Siyasi Tarihine Ait Mühim Bir Vesika'** adlı yazısı... Pakalın bulup yayınladığı bu belgede; Eflak ve Buğdan Beyliklerine Mavroyeni adlı Fenerli bir Rumun atanmasıyla ilgili olarak Bükreş Sefirimiz Süleyman Bey'in Refet Bey'e yazdığı mektubun tam metnini veriyor. Yazar, mektubun sonuna şu yargısını ekliyor: "Babıalinin memleket idaresindeki gafletini apaçık gösteren bu mektuba bir şey ilâvesine lüzum görmüyorum." Aynı yazarın ikinci yazısının başlığı şöyle: **'Namık Kemal'i Menfaya Sürdüren Sebep'.** Okuyoruz. N.Kemal, Abdülaziz ve Beşinci Murat'ın Hal'edilmeleri konuşulurken, bir arkadaşının yanında şu mısrayı deyivermiş: "Eşşey-ü lâ yüsna illâ vekat yüselles" (iki olmaz, üç olur) anlamına gelen bu mısrai, yakın arkadaşı şair Manastırlı Rıfat Bey bir yerde söylemiş. Bunu duyan hafiyeler Saray'a yetiştirmişler. Gözaltına alınan Namık Kemal'in sorgusu ilginç konuşmalarla sürmüş... Mahkemede Başkan da Hamdullah Suphi Tanrıöver'in babası Suphi Paşa imiş. Sonunda beraat ettirmiş Namık Kemal'i, ama sürgün edilmekten kurtaramamış.

Barış Dünyası'nın (1—21.) sayılarında ilginç bulduğumuz yazılardan şöyle bilgi verelim:

Ord.Prof.Dr. Neumark'ın iki sayı süren yazısının başlığı: **Bekârlık Vergisi.**

Prof. Hilmi Ziya Ülken'in üç sayı süren yazısı: **Büyük Şehir ve Genişleme Meselesi, Büyük Şehir Meselesi, Büyük Şehir Meselesi ve İnsan İradesinin Rolü.**

Galip Kemali Söylemezoğlu'nun (Eski Moskova Sefiri): **Osmanlı Saltanatı Nasıl Yıkıldı.** Yakın gözlemle ve ilginç anılarla dolu bir yazı.

> *Garip şey, fanatik derecede tutucu ve milliyetçilerin saldırdıkları, hatta ihbar ettikleri, zaman zaman solcu dedikleri bu dergide, o dönemin oldukça ünlü muhafazakâr kişileri de yazmıştı...*

Prof. Münir Serim'in birkaç sayı süren **İktisadi Liberalizm ve İktisadi Rasyonalizm** yazısı.

İsmail Hami Danişmend'in üç sayı süren **Konuşma Dilimizin Tarih Devirleri** başlıklı yazısı. Yine aynı yazarın bir kaç sayı süren: **Sümerlilerin Milliyeti.**

Prof. Ali Fuat Başgil'in iki yazısı var. **Nüfus Siyasetimizin Ana Hatları ve Evlenmeleri Nasıl Teşvik Edebiliriz?**

Dergi sigorta tarihimiz için önemli bir belge yayınlamış. (S.20) **'Daha 34 sene evvel Hayat Sigortası olmak için fetva lâzımdı!'** başlıklı yazıda bu belgenin klişesi yer almış. Belgeyi tam metin çevirip yayınlayan dergi, yazının sonunda şöyle diyor: "...Türkiye'de milli bir sigorta şirketi kurulmasına şeriat izin vermiyor. Eğer ecnebi bir şirket olursa onunla muamelenin helâl olduğuna dair fetva veriyor!.. Ecnebi sigorta şirketlerinin böyle bir fetva almak için din adamlarına neler vermiş olduğunu kestirebilirsiniz."

Ahmet Hamdi Başar'ın, kimisi üç dört sayı süren yazılarının başlığını verelim: **İstanbul Liman Şirketi Nasıl Kuruldu? / İstanbul'un İkinci Fethi./ Osmanlı İmparatorluğunun Son Günü.**

Derginin son sayısında Hasan F. Erginol'un yazısının başlığı şu: **Edebiyat Cemiyet Dışı Birşey midir?** Yazar toplumcu yazarlara yapılan saldırıyı kınıyor uzun uzun. Yakup Kadri, Sadri Ertem, Sait Faik, Sabahattin Ali ve Kemal Bilbaşar'ın adlarını andıktan sonra şöyle diyor: "...Bu ne sakat ve köksüz zihniyettir? Topluluğun dertlerini ortaya dökersiniz ya, o halde komünistsiniz; komünistsiniz, o halde milliyet düşmanısınız; milliyet düşmanısınız, binaenaleyh vatan hainisiniz. Bu takdirde malum terane: İstemezük!." (...) "Efendiler, isteseniz de, istemeseniz de, hoşunuza gitse de, gitmese de kervan yürüyecek... Bu millet kalkınacak, lâyık olduğu refahı bulacak, gereken ilerlemeyi yapacak, 'muasır medeniyet seviyesinin' üstüne çıkacaktır."

H.Vehbi Eralp'ın **Düşünme Hürriyeti.**

Füruzan Hüsrev Tökin'in **Hayat Felsefesi.**

Prof. Sadi Selen'in **Osmanlı Döneminde Anadolu'nun Nüfusu Ne Kadardı?** incelemesi.

Dergide ayrıca sürekli görünen üç imza var: Ahmet Dündar, Feridun Akdağ ve Celâl Tepki. Bu üç imzaya da kırk yıldır herhangi bir vesileyle bir daha rastlayamadım. Acaba takma adlar mıydı bunlar? Hele Celâl Tepki bana daha çok A.H.Başar'ı anımsattı. ■

BAHRİ KADEROĞLU

AKILDAN ÇARPMA TEKNİĞİ

YENİ ŞAFAK
KİTABEVİ
ve DAĞITIM
KÜLTÜR HİZMETİ
Kitapta %20 İndirim
• Yardımcı Ders Kitapları
• Ders kitapları
• Bilimsel - Sanatsal yayınlar
• Süreli yayınlar
SÜREKLİ İNDİRİM
Dergilerde %10 indirim
%25 İndirimli Bölüm
Adres: Muvakıthane Cad.
No : 30 - Kat: 2
Kadıköy/İstanbul

SERGİ
KİTABEVİ
• İlk, orta, yüksek öğrenim ders kitapları
• Bilimsel - sanatsal yayınlar
• Süreli yayınlar
• Kırtasiye gereçleri
HİZMETİNİZDE
Adres: Birinci Beyler Sokak.
Uğur Pasajı 10/B
Tel: 13 72 22 - İZMİR

geçtiğimiz günler

Reagan'ın danışmanı Teller: "Nükleer savaştan korkacak bir şey yok!..."

"Tüm yeryüzünü saracak bir katastrof, hatta hatta yeryüzünden yaşamın yokolması gibi spekülasyonlar politik amaçlarla kullanılınca bilimsel araştırmacılığa ve politik görüşlere kötü etkide bulunuyor."

Bu sözler Reagan'ın "silah danışmanı" ve nötron bombasından sonra şimdi de uzay bombası peşinde koşan Edward Teller'e ait. Nature dergisinin 23 Ağustos 1984 sayısında görüşlerini bir kez daha açıklayan Teller, bir nükleer savaştan sonra yeryüzünü bir toz tabakasının kaplayacağını ama bunun "atmosferik yağmurlarla" yokolacağını ileri sürüyor. Üstelik daha bir "incelikle" yapılan yeni nükleer bombaların, radyoaktif dağılımı da kısıtlayabileceğine inanıyor. Peki ya nükleer savaş sonrası beklenen "nükleer kış"a ne diyor Teller? Onun da yanıtı hazır: "Büyük yiyecek stokları ile ona da çare bulunur. Zaten ABD ve birçok ülke bunu yapabilecek durumda."

İnsanın aklına, "Ya diğerleri?" sorusu geliyor... Yok canım, onlar da artık böyle bir savaştan sonra yaşayacak değiller ya!..

CIA'nın "Gülmece" kitabı!..

Amerikan Merkezi Haberalma Örgütü (CIA) faaliyetlerini kitaba döktü. CIA tarafından hazırlanarak ABD'de piyasaya sürülen bir "gülmece" kitabında, sabotaj yapma şekilleri "güldürü" tarzında işleniyor.

AP Ajansının verdiği habere göre "Özgürlük Savaşçıları El Kitabı" adıyla yayınlanan resimli kitapta, özgürlük uğrunda verilecek mücadelenin en etkin yönteminin "ülkenin ekonomik yapısını çökertmek" olduğu belirtiliyor ve bu yöntemi gerçekleştirmek için "resimli öğütler" veriliyor.

Ayrıntılarıyla verilen bilgilerde, silah kullanmaksızın sabotaj yapma yolları "az masraflı", sabotaj yöntemleri "eğlendirici bir dille" anlatılıyor!..

Dünyabankası hesaplamalarına göre Türkiye fakirleşiyor

Dünya Bankası'nın kişi başına düşen geliri esas alan hesaplamaları, Türkiye'nin "zenginleşen" bir ülke iken, 1980 yılından sonra "fakirleşmeye" başladığını gösteriyor.

Dünya Bankası tarafından her yıl yayınlanan "Dünya Gelişme Raporları", Türkiye'de 1980 yılında 1544 dolar düzeyine ulaşan kişi başına düşen gelir rakamının 1982 yılında 1370 dolara gerilediğini ortaya koyuyor.

ANKA Ajansının haberine göre, 1982 yılı gelir rakamını kısa bir süre önce yayınlanan 1984 yılı raporunda veren Dünya Bankası'nın hesaplama yöntemi, Devlet İstatistik Enstitüsü tarafından açıklanan "Türkiye Ulusal Gelir" tahminlerine uyarlandığında, kişi başına düşen gelir rakamının 1983 yılında 1100 dolar, 1984 yılında ise 940 dolar düzeylerine gerilemiş olduğu görülüyor.

Dünya Bankası raporlarının gerek Türkiye, gerekse öteki ülkeler yönünden değerlendirilmesi, 1980 yılı öncesinde "zenginleşirken" de, daha sonra "fakirleşirken" de Türkiye'nin en hızlı değişimi yaşayan ülke olduğunu gösteriyor.

1976 yılında 990 dolar olan kişi başına düşen gelirini 1980'de 1544 dolara çıkartırken yılda ortalama 138,5 dolarlık kişisel gelir yükselmesi, 1980 sonrasında 940 dolara kadar düşülürken yılda ortalama 151 dolarlık bir gelir azalmasına dönüşmüş bulunuyor. Bu artış ve azalış rakamlarına Dünya Bankası'nın "orta gelir grubunda" olduğunu varsaydığı ülkelerin hiçbirisi ulaşamamış bulunuyor.

F. Almanya'da korku ve şiddet filmleri artıyor

1,5 milyon Türkiye Cumhuriyeti yurttaşının yaşadığı Federal Almanya'da video salgınının, sadist öğeler içeren korku ve şiddet filmlerinin yaygınlaşmasını sağladığı bildiriliyor.

DPA Ajansının verdiği habere göre, sinemalarda gösterildiği zaman çocukların izlemesine izin verilmeyen şiddet filmlerinin, videolarda serbestçe gösterilmesi ve ayrıca videolar için özel şiddet filmleri üretilmesi ciddi şekilde artıyor.

"İnsan Yiyici", "Teksas Katliamı" gibi isimlerle piyasada satılan ve kanlı salınelere yer verilen filmlerin piyasada çok yaygın olduğu açıklandı. Yapılan bir araştırmada, piyasada satılan video kasetlerinin yüzde 45'inin korku ve şiddet filmlerinden oluştuğu belirlendi.

"YARIN GENÇLİĞİN SÖZÜ, SÖZ HAKKI OLMAYA ÇALIŞIYOR..."

Üç yıldan bu yana yayın çizgisini ilgiyle izlediğimiz Yarın dergisi, üçüncü yıldönümünü kutluyor. Gençliğe yönelik yayın politikası vekültür ve sanat yaşamımızın özgün bir parçası olma çabası ile dikkatlerimizi toplayan Yarın dergisinin sorumlu yazıişleri yönetmeni Semih Gümüş Acar ile, Yarın'm üç yılı üstüne konuştuk.

□ Yarın üçüncü yıldönümünü kutluyor. Şimdi de dördüncü yılının içinde. Oldukça uzun bir süre. Buna dayanarak, Yarın'ın bir boşluğa doğduğunu söyleyebilir miyiz?

■ Biz hep "Yarın'ı vareden koşullar" nitelemesini kullanırız. Bu aynı zamanda Yarın'ın bir boşluğa karşılık geldiğini de anlatır. Yarın zor bir döneme doğdu. Demokratik siyasal yaşantımızın tümüyle kesintiye uğratıldığı günlerde, sapla samanı birbirinden ayırmak için, sanat ve edebiyatımızda toplumcu gerçekçiliğin genç soluğu ve gençlerin dergisi olarak yayın yaşamına girdi. Kuşkusuz ciddi bir boşluk vardı, aynı günlerde birbiri ardına yeni dergiler çıkmasına karşın. Biz kendimize güveniyorduk ama, bu boşluğu hakkıyla doldurup dolduramayacağımızı da bilmiyorduk doğal olarak. Bunu zaman, geçtiğimiz üç yıl gösterdi. Gösterdi derken bile, ayağımızı denk atmaya çalışıyoruz ve çoğu kez yaptığımız gibi, duyarlığına son derece inandığımız okurlarımıza bırakıyoruz sözü.

□ Geride kalan üç yılın eksikleri ya da yanlışlarmdan da sözetmek ister misiniz?

■ Eksiksiz ve yanlışsız bir geçmiş olmaz. Bizim geçmişimizde de eksikler ve yanlışlar var. 1 Eylül 1981'de, ileri savlar taşıyan bir çıkış bildirisiyle yayına başladık. Bu çıkış bildirimiz hâlâ temel yol göstericimizdir. Orada, yapmayı amaçladığımız işler, bir program disiplini içinde sıralanmıştı. Şimdi yeniden bu metne dönüp baktığımızda, tamamlanmamış görevlerle karşılaşıyoruz. Yanlışlarımız, onlar da eksik değil. Yanlışlarımızı, en çok da olanaklarımızın çok ötesinde hedefler ardında koşarken yapmışız. İlk bir yılımızı değerlendirirken, ne çok eksiğimiz var, diye düşünüyorduk. İki yılımızı değerlendirirken, hâlâ pekçok görevimiz olduğunu düşünüyorduk. Şimdi üç yılımızı değerlendirirken, kalan görevlerimizi bir an önce tamamlama uğraşı içindeyiz. Böylece herşey tamamlanmış mı olacak? Kuşkusuz hayır. Her geçen yıl, bir bölük eksiği kapatırken, yeni görevlere, yeni sorunlara yolaçıyor.

□ Yeni sorunlar, o halde bunlardan sözedelim.

■ Sorunsuz bir yayın yaşantısı aklımızın ucundan geçmedi. Başlarken de sonradan karşılaştığımız sorunları hemen tümüyle görmüştük. . Ayrıca sorunsuzluğu yeğlemek, amaçlamak gibi tutumumuz da olmadı. İlerici bir derginin, hem de bu dergi gözü sürekli yeniliklerde olan gençliğin dergisi olmayı kafasına koymuşsa, çaresiz binbir türlü sorunla boğuşmayı da göze alacaktır. Yine üç yılımıza bakarken, ne çok sorunla boğuşmuşuz, kimi zaman alta düştüğümüz de olmuş ama, sonunda hep üstte kalmayı başarmışız, bunları gözümüzün önüne getiriyoruz ve yine de uslanmayıp gözümüzü yine dövüş alanlarına çeviriyoruz. Asıl sorunumuz gençlik. "Suçlu" olma kavramıyla özdeşleştirilen gençliği egemenlikleri altına almaya çalışanlar, Yarın'ın varlığını duysunlar istiyoruz. Bu elbette çok zor. Öylesine büyük bir güç ve etkinlik alanı ile karşı karşıyayız ki, karşı koyma zorunluluğumuz bizi pekçok sorunun içine itiyor. Yinelemek isteriz, sorunsuzluğu hiç aramadık, hatta bu denli çok sorunumuz olmasından da hep gizli bir kıvanç duyduk. Maliyetlerin akıl almaz artışı, dağıtım sorunu ve türlü çeşitli engellerden ise, hiç sözetmiyoruz.

□ Dördüncü yıl ve daha sonraki yıllar Yarın için nasıl gelişebilir? Tasarılarınız nelerdir?

■ Dördüncü yıl Yarın için bir dönüm noktası değil ama, yeni bir dönem. Üçüncü yılı kutladığımız şu günlerde, dördüncü yıl için kollarımızı sıvadık. Üstelik bu yeni dönemde Yarın daha geniş etkinlik alanlarına, olanaklara sahip. Koşullara uygun biçimde değişen, gelişen içeriği daha geniş bir okuyucu kitlesinde karşılığını buluyor. Gençlik içinde Yarın giderek büyüyen yankılar buluyor. Bu gelişmeyle, Yarın bir fırsat yakaladı, şimdi dördüncü yıl içinde bu fırsatı tam anlamıyla değerlendirme göreviyle karşı karşıya. Yarın bu görevlerini yerine getirebildiği ölçüde varlığı anlamlı olacaktır, yoksa işlevsizleşecek, anlamsızlaşacaktır. Önümüzdeki öğretim döneminde, gençliğin sıcak tartışmalara konu olan kesimi, üniversite gençliği yine canlı bir gündem maddesi oluşturmaya aday. Yarın, üniversite gençliğinin akademik ve demokratik taleplerini, örgütlenme ve taleplerini bu yolla savunma haklarını gündeme getirecek. Kuşkusuz hiç gözardı etmediğimiz işçi gençlik de- temel sorunlarımızdan biri. Gençliğin topyekün siyasal yaşama katılması ve bu katılımın yasal olanaklarının kazanılması da gündemimize gelecektir. Kısası, son söz olarak şunu söyleyelim: Yarın gençliğin sözü, söz hakkı olmaya çalışacaktır. Yarın'ı vareden temelli bir neden olarak kültür yaşamımızın vazgeçilmez bir parçası olmayı ise, şimdiye dek kazanıldığı ötesine geçirmeye çalışacağız. Tek cümleyle, Yarın'ı gençlik için, kültür ve sanat yaşamımız için vazgeçilmez kılmaya kararlıyız. ■

evinize ingilizce girsin

Öyküler, çizgi romanlar,
güncel konular, sözlük, gramer,
aşama testleri, spor,
mizah, bulmaca...

**Bizim English, az bilenleri zorlamayacak,
çok bilenleri zenginleştirecek, dengeli,
özlü, bir kaynaktır.**

Dinlenirken okuyun, okurken dinlenin.
İngilizcenizi ilerletin...

BİZİM ENGLISH'e abone olun

BİZİM ENGLISH
İngilizce/Türkçe
aylık dergi

"İngilizce kolaydır"

ABONE KOŞULLARI

Yurtiçi	1 yıllık
Normal posta	2440 TL.
Taahhütlü	2950 TL.
6 aylık	
Normal posta	1250 TL.
Taahhütlü	1450 TL.
Yurtdışı	1 yıllık
Posta ücreti dahil	19 US

Havalelerinizi İş Bankası Türbe Şubesi 2938 numaralı hesaba yatırınız.

BİLİM ve SANAT YAYINLARI

BEN BİR FİZİKÇİYİM

Aleksandr Kitaygorodski
Çeviren: Osman Gürel

Ünlü fizikçi Kitaygorodski bu kitapta yalın ve coşkulu anlatımıyla genç okuyucuları bilim dünyasına sokmayı ve çevrelerindeki evreni onlara bir doğabilimcinin gözleriyle göstermeyi başarıyor. 350 TL

EDEBİYAT BİLİMİ I

Gennadiy N. Pospelov
Çeviren: Yılmaz Onay

Bütün sanatların olduğu gibi edebiyatın da bilimi vardır. Söz sanatının ürünleri gerçek değerini ancak bilimin ışığında kazanır. İşte bu eser, edebiyata bilimin ışığını tutmakta ve gerçek bir başvuru kitabı niteliğini taşımaktadır. 450 TL

IRK VE IRKÇILIK DÜŞÜNCESİ

Alâeddin Şenel

Bu kitap ırkçılık öğretilerinin gelişmesini ve çağımızdaki durumunu bütün boyutlarıyla sergilemek amacını taşıyor. Irkçı düşünceyi anlamada ve ırkçılığa karşı savaşımda temel başvuru yapıtı. 350 TL

EDEBİYAT BARIŞ ve ÖZGÜRLÜK
Lotus Edebiyat Ödülleri Seçkisi

Düzenleyen: Aziz Çalışlar

Asya - Afrika halklarının ulusal kurtuluş mücadeleleri dünya edebiyat sürecinde yepyeni bir çığıra yol açtı. Bu kitapta Asya - Afrika edebiyat hareketi tüm boyutlarıyla okuyucuya sunuluyor. Seçki bölümünde 45 edebiyatçıdan seçilmiş 54 parça. 650 TL

ASIMOV AÇIKLIYOR
100 Soru - 100 Yanıt

Isaac Asimov
Çeviren: Aykut Göker

Kimyadan biyolojiye, fizikten astronomiye çeşitli bilim dallarından 100 soruya ünlü yazar Asimov'un yanıtları. 100 ilginç soru, herbiri özlü bir makale niteliğinde 100 yanıt. 450 TL

KİM KORKAR MATEMATİKTEN

Nazif Tepedelenlioğlu

Okullarda bize hep soğuk yüzüyle tanıtılmış olan matematik aslında güzeldir, eğlendiricidir. Hayatınız boyunca matematikten mi korktunuz? Öyleyse korkmadan bu kitabı okuyabilirsiniz. 300 TL
İkinci baskısı çıktı.

HEP ARANIZDA OLACAĞIM
Frederic Joliot-Curie'nin Yaşamöyküsü

Güney Gönenç

Bu kitapta büyük fizikçi Frederic Joliot-Curie'nin atom fiziğine, barış mücadelesine katkılarını, Nazilere karşı yürüttüğü yiğit savaşı, onurlu ve örnek yaşamını bir roman akıcılığıyla izleyeceksiniz. 350 TL

NÜKLEER TEHLİKE
Nükleer Silahlar ve Nükleer Savaş

Haluk Gerger

Bu kitapta nükleer silahlar ve nükleer savaş tüm boyutlarıyla ele alınıyor. Nükleer sorunda başvuru kitabınız. Alanında dilimizde yayınlanan tek kitap. 400 TL
İkinci baskı çıktı.

"kitaplığınızın değeri"

Dağıtım — İstanbul: Yetkin, Özgür, Cemmay, Say, Barış, Deniz
Ankara — İzmir : Yetkin. Ayrıca Cumhuriyet Kitap Kulübünden de edinilebilir. Adres Yüksel Cad. 9/13 Kızılay—ANKARA / Tel: 18 38 26. İstanbul Bürosu: Mollafenari Sokak Nadir Han Kat 5, Cağaloğlu — Tel: 520 54 20 Yayınlarımız Bilim ve Sanat Abonelerine yüzde 25 indirimlidir.